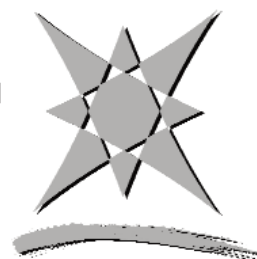

KÖZGAZDÁSZ FÓRUM

Forum Economic
Economist's Forum

Tartalomjegyzék

GYÖRFY LEHEL – BÁLINT TAMÁS – LŐRINCZI ATTILA ImPulzus a határon – Szatmárnémeti gazdasági jellemzői, az ígéretes fejlődés és a lehetséges veszélyek	3
PETE ISTVÁN – VOLKÁN ILDIKÓ RÉKA A turisztikai egységek és ezek számvitelének sajátosságai	15
ALBERT ÉVA Innovációs tevékenység Romániában	29
VERESS ISTVÁN – T. VERESS ÉVA Nagy Endre, a sokoldalú szakoktató	45
SOMAI JÓZSEF Brassai Sámuel hozzájárulása a közgazdaság-tudományhoz	61
CSOMAFÁY FERENC Brassai Sámuel Emléknep 2007	67
PÁSZTOR CSABA Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban LIV. rész	73
RMKT-hírek	77
A lap tartalmának román és angol nyelvű kivonata és tartalomjegyzéke	81

Impulzus a határon – Szatmárnémeti gazdasági jellemzői, az ígéretes fejlődés és a lehetséges veszélyek

GYÖRFY LEHEL – BÁLINT TAMÁS – LŐRINCZI ATTILA

Rövid tanulmányunkban Szatmárnémeti municípium jellemzőinek, a kedvező földrajzi és gazdasági adottságoknak, valamint a felmutatható eredményeknek a szemléltetése mellett a további fejlődés útjában álló, illetve azt negatívan befolyásoló tényezők enyhítését, megszüntetését eredményező stratégia bemutatására helyeztük a hangsúlyt. Megvizsgáltuk a várost jellemző mutatókat, illetve az eredmények viszonyát az országos átlagértékekkel való összehasonlításban. A tanulmány is ezt a felépítést követi, a bevezető rész, valamint az adatok, idősorok elemzése után összefoglaljuk a hiányosságokat, az elkövetkező időszak tennivalóit.

Szatmárnémeti Románia északnyugati sarkában (47°47'-es északi szélesség, 22°52'-es keleti hosszúság), a Szamos partján fekszik, 126 méter tengerszint feletti magasságban. Megyeszékhely, a térség központja, elhelyezkedése révén a magyar és az ukrán határ felől is könnyen megközelíthető határvárosnak számít.¹ Az E81 (Magyarország), E81/1C (Ukrajna) és E671 (Nagyvárad, Arad, Temesvár) európai utak kereszteződésében terül el. Ideális logisztikai központtá teszi négy ország – Magyarország, Ukrajna, Szlovákia, Lengyelország – közelsége, nagy gépek fogadására alkalmas nemzetközi repülőtere, valamint az 50 km-es körzetben levő három közúti és két vasúti határátkelőhelye.

Szatmár megye közigazgatási, gazdasági, pénzügyi, ipari és kulturális központja két helység egyesülésével jött létre, 1715-ben szabad királyi város lett, de látványos fejlődéséről, polgárosodásáról, iparosodásáról az elmúlt száz évben beszélhetünk. Területe 15 024 ha, 115 142 fős lakosságának 57,9%-a román, 39,3%-a magyar, 1%-a német, 1,8%-a egyéb nemzetiségű², ez a kulturális diverzitás egyike a város értékeinek. A városvezetés kooperatív, élen jár a határokon átnyúló partnerkapcsolatok, együttműködések kialakításában, a megyeszékhelynek öt különböző országban vannak partner-, illetve testvérvárosai.

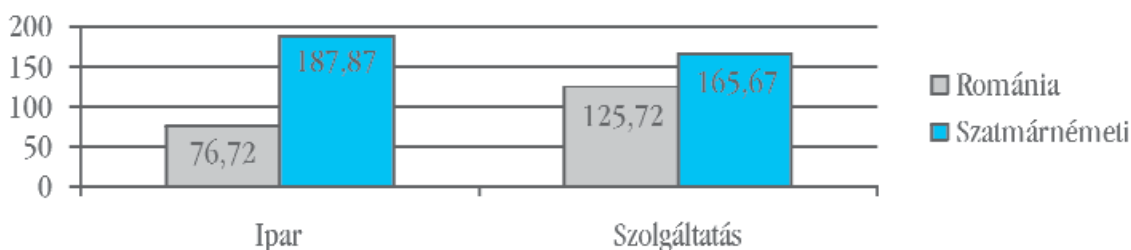
Ugyanakkor a következőkben bemutatásra kerülő kedvező mutatók mellett nem hagyhatóak figyelmen kívül az aggasztó demográfiai jellemzők, melyek megkérdőjelezzik a további belső, minőségi fejlődés esélyeit, illetve a meglévő turisztikai potenciál kihasználatlansága, melynek eredményeként Szatmárnémeti inkább tranzitváros és ritkábban úticél.

¹ www.satu-mare.ro

² Forrás: Szatmár Megye Statisztikai Hivatala, 2005-ös adatok.

Szatmárnémeti számokban

Szatmárnémeti gazdasága egészséges szerkezetet tükröz, 2005-ben az iparosodottsági színvonal magasan meghaladja az országos átlagot, 187,87 fő szemben a 76,72 fővel, míg a szolgáltatások szektorban 165,67 fő jut 1000 lakosra, ha a municípiumot, illetve 125,75 fő, ha a romániai adatokat vizsgáljuk.

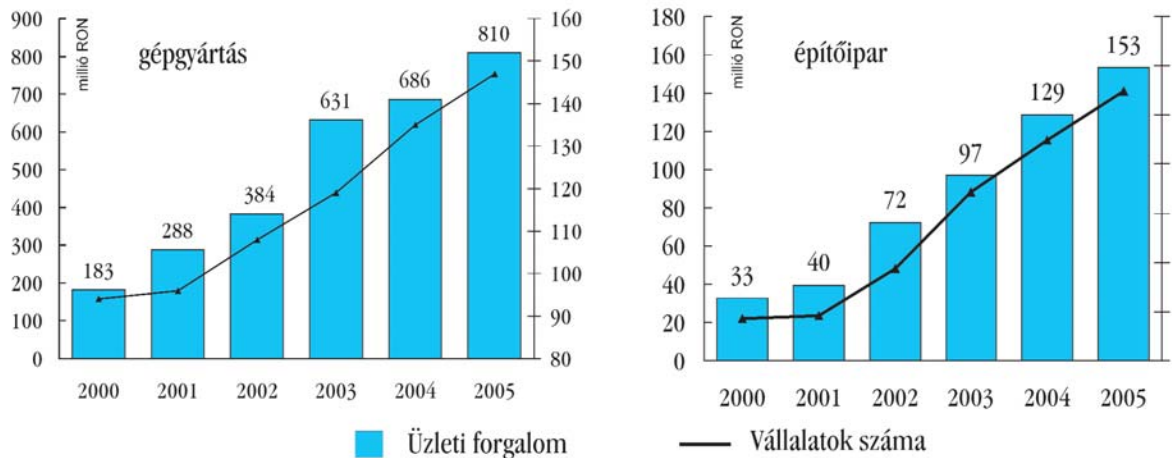
Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal

1. ábra. Iparban és szolgáltatásokban alkalmazottak száma 1000 lakosra 2005-ben (fő)

A várost meghatározó iparágak közül a könnyűipart, gépgyártást említhetjük, de jelentős a feldolgozás is, ugyanakkor az utóbbi években kiemelkedő az autóalkatrészek gyártása, melyben fontos szerepet játszanak a neves európai autógyáraknak beszállító, Szatmárnémetiben meglepedő vállalatok. Megerősödőben az építőipar, ami többek között a kedvező konjunktúrának köszönhető, valamint az élelmiszeripar, amely továbbra is jelentős helyet tölt be a főbb foglalkoztatási területek között. Példának felhozható a sajt- és az étolajgyártás (az országosan megtermelt mennyiség 7,93%-át, illetve 5,76%-át Szatmár megyében gyártják).³

Szatmár megye befektetéseinek 71%-a Szatmárnémetiben koncentrálódik, a legkedveltebb befektetési területek a gépgyártás, könnyűipar és az építőipar (a gépgyártás és a könnyűipar az összes befektetések 50%-át teszi ki), melyek fejlődése a vállalkozások számának és az üzleti forgalmuknak a növekedésében is kimutatható, alátámasztva ezen iparágak meghatározó voltát.

³ Saját számítások a Nemzeti Statisztikai Hivatal 2006-os Statisztikai Évkönyv adatai alapján.

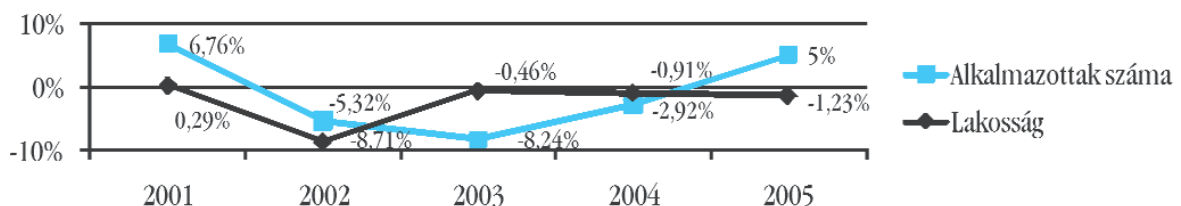
Forrás: Kereskedelmi Jegyzék hivatal

2. ábra. Vállalatok számának és üzleti forgalmának növekedése

Az újonnan épült ipari parkban – mely a régió egyik legnagyobb (70 ha), a megye legmodernebb és legjelentősebb ipari központja – megtelepedő vállalkozások profiljai között megtalálható még a fémmegmunkálás, a fémszerkezetek és elektronikai cikkek gyártása, de logisztikai központok is létrejöttek a városban, kihasználva a régió földrajzi, infrastrukturális előnyeit.

A szolgáltatások esetében a kereskedelem és a pénzügyi, professzionális szolgáltatások ágazat jelentősebb.

A foglalkoztatást tekintve a munkavállaló korú népesség magas részaránya mellett az alkalmazottak számának dinamikája is kiemelkedő. A munkavállaló korú népesség (15–64 év közöttiek, 85 658 fő) aránya a teljes népességen belül 74,4%, szemben az országos szinten számított 68,6%-kal.⁴ Ugyancsak kedvezőnek mondható, hogy 2003-tól megfordult az alkalmazottság változásának tendenciája, és 2005-ben már 5%-kal növekedett az előző évihez viszonyítva.

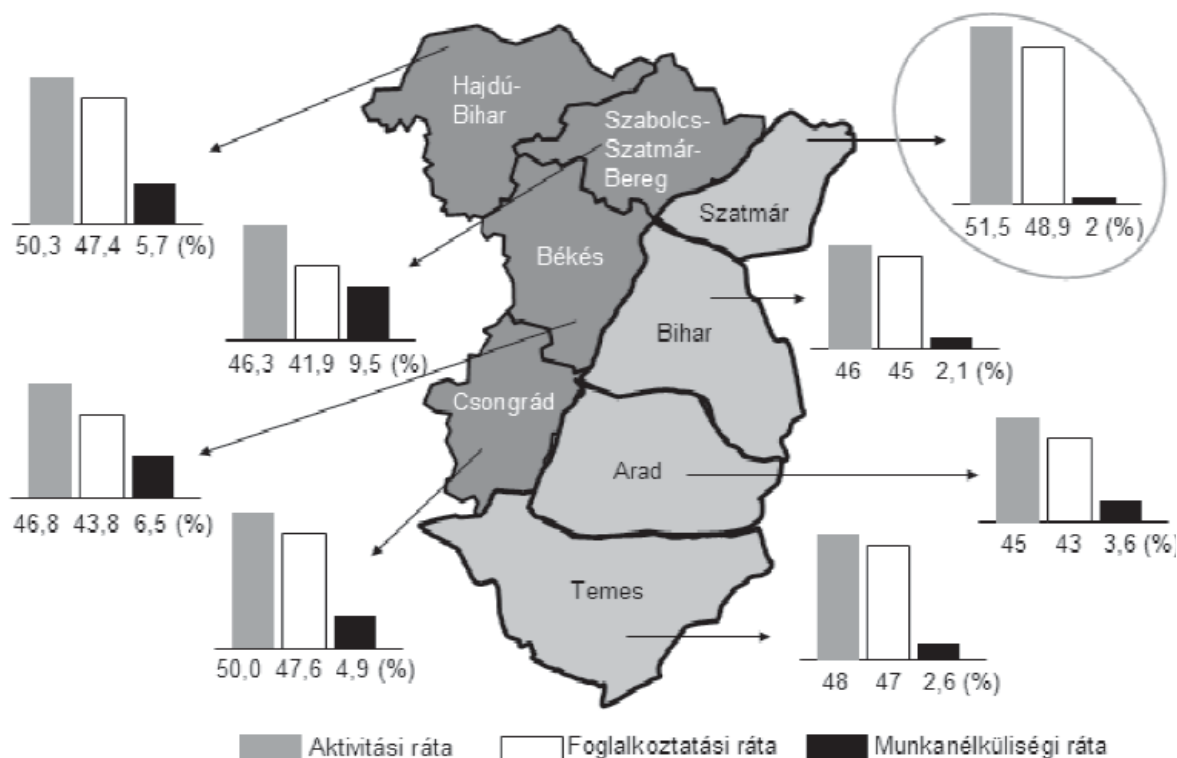

Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal

3. ábra. Szatmárnémeti lakosság- és alkalmazottságának dinamikája

⁴ Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal adatai alapján.

Szektorok szerint megvizsgálva kiderül, hogy elsősorban a szolgáltatásokban emelkedett a munkaerő száma, egy év alatt 16 766 főről 2005-re 19 085 főre. Ugyanezen évben az alkalmazottak ágazatok szerinti megoszlása a következő állapotot mutatta: a feldolgozóiparban tevékenykedett 52%, kereskedelemben 18%, egészségügyben 8%, tanügyben 6%, szállítás, raktározás, távközlés ágazatban 5%, építőiparban 4%, pénzügyi szolgáltatások ágazatban 2%, egyéb 5%.

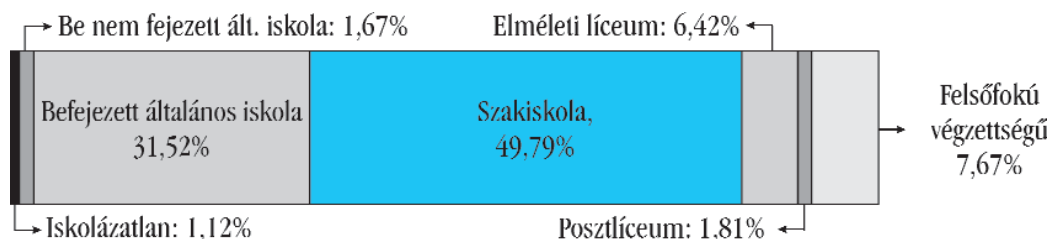

4. ábra. A térség megyéinek munkanélküliségi és foglalkoztatási rátáinak összehasonlítása (2004)

A foglalkoztatáshoz hasonlóan a városnak a munkanélküliségi mutatói is kiemelkedőek. 2005-ben ezer lakosra 6,24 regisztrált munkanélküli jutott, míg országos szinten 24,18 fő, 2007 májusában pedig összesen 396 fő szerepelt a nyilvántartásban. Figyelembe véve a tartós munkanélküliek (180 napnál több ideje szerepelnek a nyilvántartásban) alacsony számát és arányuknak további csökkenését (22% volt 2007. május 31-én), feltételezhető, hogy csupán súrlódásos munkanélküliségről van szó.

A városvezetés aktív lépéseket tesz a munkanélküliség további visszaszorítására, a Világbank finanszírozásában zajlik a Munkaerő Újraosztó Program (PRFM), illetve amerikai

segítséggel biztosítási támogatási rendszer alakult. Megfigyelhető továbbá, hogy a munkanélküliek jelentős része szakképzett, iskolázott.

Forrás: Szatmár Megyei Munkarő-foglalkoztatási Ügynökség

5. ábra. Regisztrált munkanélküliek végzettség szerinti megoszlása (2005)

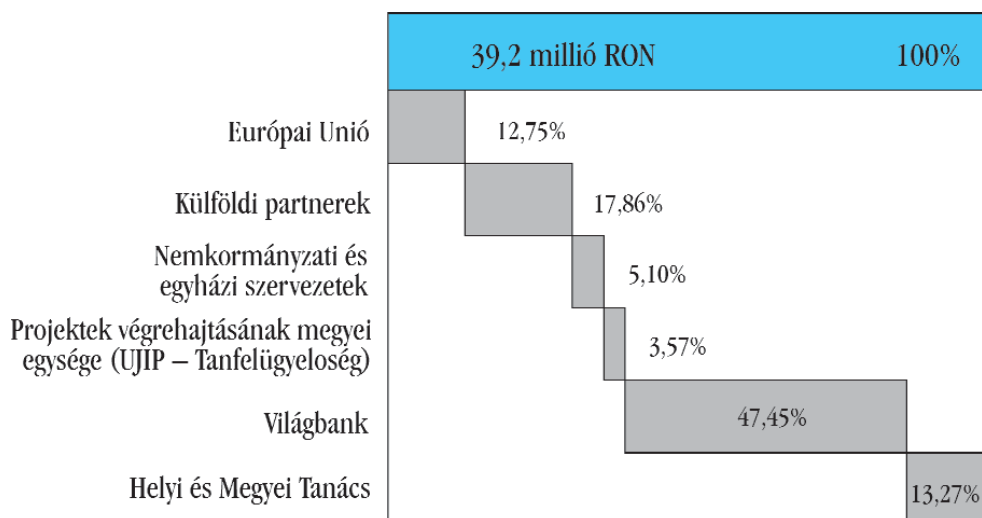
Az iskolázottsági mutatót tekintve (az oktatásban résztvevők aránya a teljes lakossághoz viszonyítva), Szatmárnémeti mutatója 2,7%-kal nagyobb, 22,8% szemben az országos 20,1%-kal. Ugyanakkor nemcsak a résztvevők száma, hanem az oktatásban eltöltött idő is nőtt a két utolsó népszámlálás eredménye alapján: míg 1992-ben a teljes lakosságból a líceumot végzetek aránya 28%, a posztlíceumot végzeteké 3% volt és 7% rendelkezett felsőfokú végzettséggel, 2002-re ezek a számok rendre 33%-ra, 4%-ra és 9%-ra emelkedtek.⁵

A tanszemélyzet száma is meghaladja a romániai átlagot, 67,71 fő jut ezer diákra, szemben az országos 64,44 fővel. A magas színvonalú oktatás garanciája a nyolc felsőoktatási intézmény, melyeknek a kihelyezett tagozatai a municípiumban működnek, valamint az oktatásra fordított költségvetési tételek – a helyi költségvetés 56%-át, 71 384 100 lejt fordítanak az oktatásra – és beruházások, melyekből kitűnik, hogy Szatmárnémetiben prioritás az oktatás támogatása.

Megemlítendő a következő szakoktatás is, amely figyelembe veszi a gazdasági szféra igényeit, biztosítva, hogy a humán erőforrás-igény és kínálat egyensúlya révén a munkanélküliség is alacsony maradjon és a megfelelő munkaerő is rendelkezésre álljon.

Szatmárnémeti 0,72-es, népszámlálási adatok alapján számolt humánfejlettség-mutatója (Human Development Index, melyben a GDP/fő és a várható élettartam mellett az oktatásban megszerzett tudás, vagyis az írni-olvasni tudás és iskolázottság a meghatározó tényezők) megegyezik a romániaival, azzal együtt, hogy Szatmárnémeti esetén a municípiuminál jóval alacsonyabb megyei GDP/fő értékkel számoltunk, mivel a bruttó hazai össztermékre vonatkozó adatok városi bontásban nem voltak elérhetőek.

⁵ Népszámlálási adatok, Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal adatai alapján.

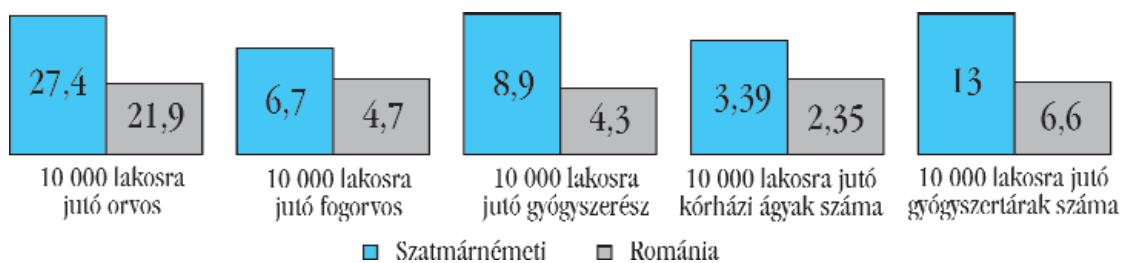

Forrás: Szatmár Megyei Tanfelügyelőség

6. ábra. Szatmárnémeti oktatásába való beruházás a 2005/2006-os tanévben

A közbiztonság tekintetében kiemelkedő adatokkal rendelkezik a város, a közösségi rendőrség hatékony működése mellett a gazdasági bűncselekmények alacsony száma is figyelemre méltó (2005-ben az ezer lakosra jutó gazdasági bűncselekmények száma 2,89, míg Románia egészére vetítve ez az érték 9,63).

Az egészségügyi ellátás jelzőszámai is kedvezőbbek az országos átlagnál, amint ez az alábbi grafikonból is kitűnik.

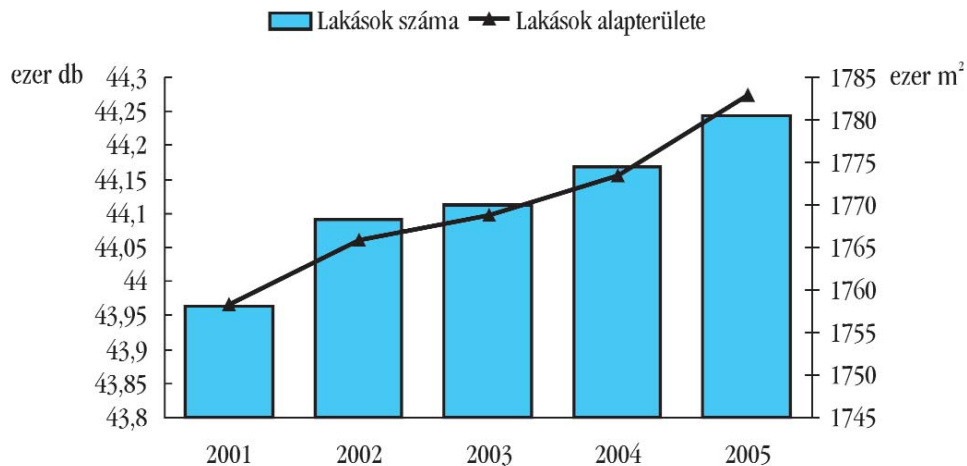

Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal

7. ábra. Szatmárnémeti egészségügyi mutatószámai 2005-ben

Az infrastruktúrát tekintve 2005-ben a városi utcák modernizáltsági foka 80,32% volt Szatmárnémetiben, szemben az országos 58,15%-kal, a zöldövezetek aránya pedig 11%-ot tett ki. A város fejlődését jól szemlélteti a lakásalap kedvező dinamikája is.

Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal

8. ábra. A lakások számának és alapterületének alakulása

A vállalkozói kedv is átlagon felüli, az ezer lakosra jutó vállalkozások száma Szatmárnémetiben a 2000. évi 28,18 fő értékről öt év alatt 33,06 főre nőtt, míg 2005-ben Romániában a vállalkozói aktivitás 20,84 volt. A vállalkozások üzleti forgalma is hasonló növekedésen ment keresztül az említett időszakban, 455,68 millió euróról öt év alatt 2005-re 825,33 millió euróra emelkedett, ez utóbbi érték vállalkozásonként 216 736 eurónak felel meg.⁶

Azonban nem minden területen büszkélkedhet a város hasonlóan kiemelkedő értékekkel, a turisztikai potenciál ellenére a turizmus még gyerekcipőben jár, Szatmárnémeti jóval többször tranzitváros, mint úticél, dacára a kulturális értékeknek, épületeknek, műemlékeknek, illetve annak ellenére, hogy a város szinte érintetlenül megőrzött történelmi központtal rendelkezik, közeli erdős területek, gyógyvizek, termálfürdők veszik körül. Bár a szálláshelyek száma az utóbbi időszakban rohamos növekedésnek indult (916 db 2000-ben, 1307 db 2005-ben), az ezer lakosra jutó szálláshelyek száma 2005-ben a megyeszékhelyen 11,35 darab volt, szemben a 13,07 darabos országos szinttel.⁷

Hasonlóképpen a jövőbeli fejlődés gátja lehet a kutatás-fejlesztési kiadások alacsony szintje. Noha csak megyei adatok állnak rendelkezésre, az értékek olyannyira az országos szint alatt maradnak, hogy valószínűsíthetően a megyeszékhely adatai sem közelítik meg azt. Az ezer lakosra jutó K+F alkalmazottak száma 2005-ben 0,63 volt, szemben az országos 4,89-cel, de hasonló eredményeket kapunk, ha ugyanezen évben a vállalkozá-

⁶ Forrás: Kereskedelmi Jegyzék hivatal.

⁷ Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal.

sok üzleti forgalmához viszonyítjuk a kutatás-fejlesztésre fordított kiadásokat (a megye 0,03%-os értéke viszonyítva 0,23%-hoz).⁸

Amennyire kiemelkedők voltak a foglalkoztatási adatok, olyannyira jellemző a továbbiakban a demográfiai mutatók kedvezőtlen alakulása, negatív tendenciája.

A lakosság számának változása évről évre nagyobb csökkenést mutat, a 2002-es kiugró érték magyarázható ugyan a népszámlálásból adódó felmérés és a statisztikai számítások közötti eltéréssel, viszont ez a többlethiány is – ami a számítások miatt addig az évig nem derült ki – végső soron annak a bizonyítéka, hogy az azt követő években a tényleges helyzet a számítottnál is kedvezőtlenebb.

2000	2001	2002	2003	2004	2005
0,29%	-8,71% *	-0,46%	-0,91%	-1,23%	

*eltérés a számított és mért statisztikai adatok között a 2002-es népszámlálás miatt

Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal

9. ábra. Szatmárnémeti lakosságának évenkénti alakulása 2000–2005 között

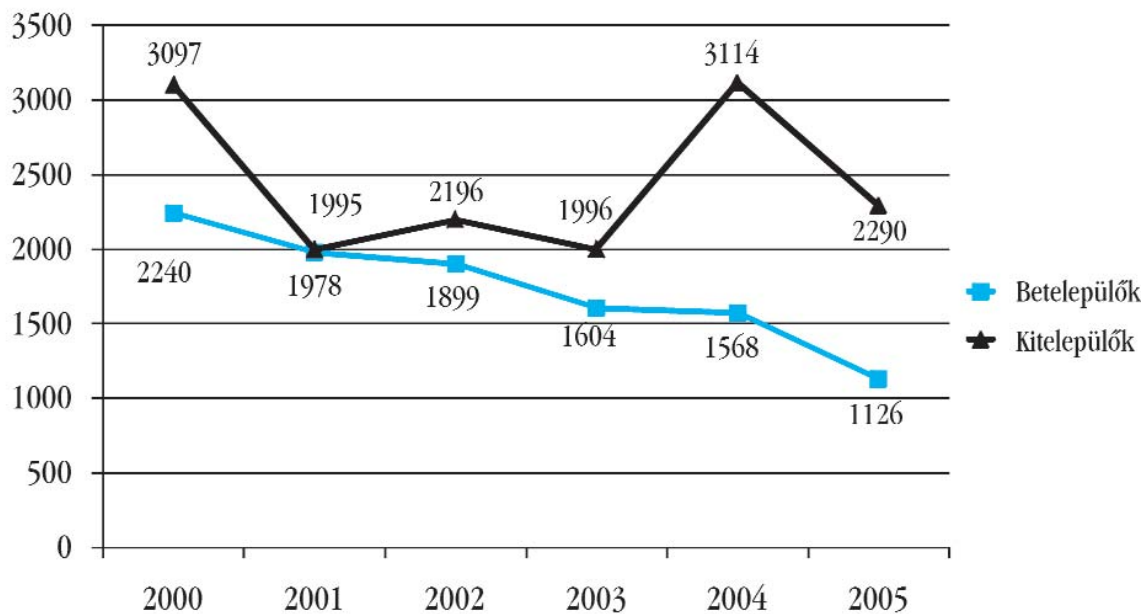
A 2000–2005 közötti éves átlagos csökkenési ütem 2,26%-os, így alakult ki 2005-re a 115 197 fős lakosságszám.

A demográfiai mutatókat vizsgálva pozitívnak csupán a kedvező korstruktúra tekinthető. Az előregedési mutató (a 60 és a 0–19 évesek számának egymáshoz viszonyított aránya) Szatmárnémeti esetében 0,54 szemben az országos 0,78-cal. Hasonló, bár nem ennyire szignifikáns eredményeket kapunk a vitalitási index kiszámításával, mely a 20–39 és 20–59 év közöttiek számának aránya, és amely mutatót pontosan ezért a munkaerő megújulásának mértékeként használnak. Szatmárnémeti vitalitási indexe 0,52, míg országos viszonylatban 0,54-es értékről beszélhetünk.⁹

A municípium vándorlási különbözete, vagyis a ki- és betelepülők száma és különbsége szemlélteti legerőteljesebben, hogy mi állhat majd a további fejlődés útjában. A természetes fogyást felerősítendő, évente jóval nagyobb számú lakos hagyja el a várost, mint ahány újonnan érkező lakóhelyül választja. Ha ezeket az adatokat együtt tekintjük a gazdasági aktivitás növekedésével, valamint a jelenleg kedvező munkanélküliségi és foglalkoztatási rátákkal, valószínűsíthető, hogy a közeljövőben munkaerőhiány léphet fel a térségben, és a tapasztalt, képzett munkaerő iránti kereslet nehezen lesz kielégíthető.

⁸ Forrás: Nemzeti Statisztikai Hivatal.

⁹ Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal.

Forrás: Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal

10. ábra. Vándorlási különbség Szatmárnémetiben

Szatmárnémetiből származó egyetemisták megkérdezése alapján feltételezhető egyfajta kontraszelekció is, mely alapján főleg azon fiatalok hagyják el a várost, akik képzettek, és válaszaik alapján akik csak tehetik, egyetemi tanulmányaik befejeztével nem térnek vissza a városba. Mivel a minta nem tekinthető reprezentatívnak, ez a feltételezés a gyenge identitástudat egyidejű vizsgálatával (amely nem hasonlítható például a Szatmárnémetinél jóval kisebb székelyföldi városokban tapasztaltnak) egy további kutatás témájául szolgálhat.

Következtetések

Szatmárnémeti fontos közúti és vasúti közlekedési csomópont, a környező nagyvárosokkal jelentős forgalmat lebonyolító országutak kötik össze, nemzetközi repülőtér nagy gépek fogadására is alkalmas, megkönnyítve az üzleti és árutranzakciókat. Földrajzi elhelyezkedése révén stratégiai középpont (ötöshatár) a hagyományos kereskedelmi utak kereszteződésében, kapcsolat, kapu Közép- és Kelet-Európa között, átfogva 200 millió fogyasztót 1000 km-es térségben.

Magas vállalkozói kedv, biztonságos üzleti környezet jellemzi a várost, az alacsony munkanélküliségi mutatók bizonyítják a szakképzett munkaerő munkához való hozzáállását és hozzáértését. A városvezetés kooperatívnak tekinthető, a városi fejlesztések folyamatosak, a prioritások közé tartozik az oktatás támogatása, erős a szaklíceumrendszer, fejlődésben van a közép- és felsőoktatás.

Másfelől viszont a város lemaradhat a humánerőforrás fejlődésében, ha nem sikerül lépést tartani a tudásalapú társadalom alapvető követelményeivel (felsőoktatás, K+F fejlesztése). Szintén nem kedvező a kutatás-fejlesztés alacsony szintje és a tény, hogy viszonylag távol fekszik az észak-erdélyi autópálya tervezett nyomvonalától.

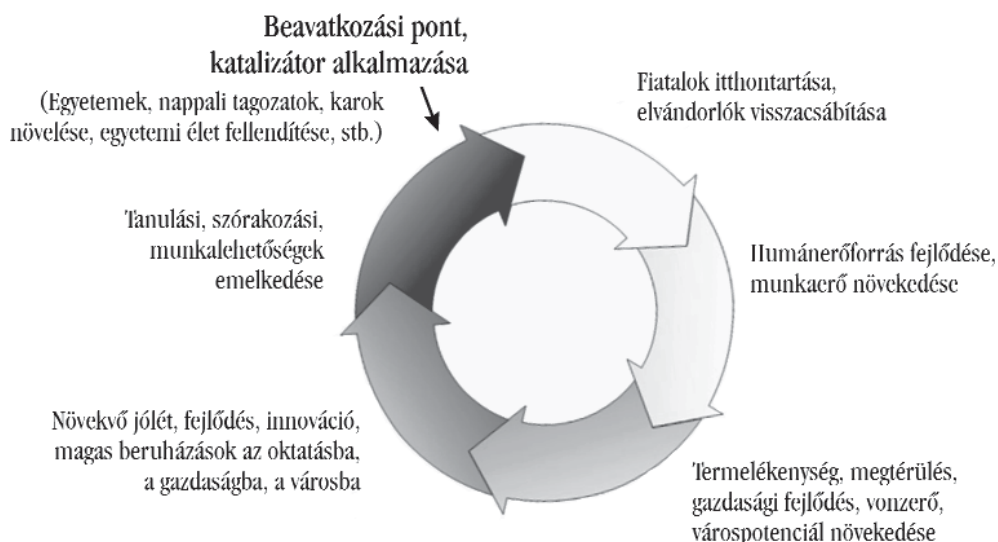
A legnagyobb nehézséget azonban a negatív demográfiai tendenciák, a szakképzett, fiatal munkaerő elvándorlása jelenti. Korlátozottak a felsőoktatásban a tanulási lehetőségek, valamint a fiatalok szórakozási és egyéb programlehetőségei, ugyanakkor nem kellőképpen értékesített, kihasznált a turisztikai potenciál sem.

A város fejlődésének biztosítása megvalósítható a szakképzett, fiatal munkaerő megtartásával, az identitástudat erősítésével, az elvándorlás csökkentésével, azáltal, hogy célirányosan olyan befektetőket vonzanak a városba, akik képesek minőségi, magas hozzáadott értéket előállító munkahelyeket teremteni. Olyan vállalatok megtelepedésének ösztönzése szükséges, amelyek igénylik azt a magasan képzett munkaerőt, amelyet a város is képes „kitermelni”.

A felsőoktatás fejlődése céljából nélkülözhetetlen a nappali karok kialakítása, a műszaki felsőoktatás erősítése, az egyetemi oktatók megtartása, a kutatás-fejlesztés erősítése, a városban a továbbtanulási lehetőségek megteremtése több szakirányon. Ezáltal a tanulási, szórakozási és munkalehetőségek is megsokszorozódnak.

A versenyképesség növelésének elengedhetetlen eszköze a külső befektetői, üzleti-kooperációs kapcsolatok ápolása és fejlesztése, emellett egy rendezvénystruktúra szerepe is kiemelkedő a számos multiplikációs hatással.

Egy, a fentiekkel szorosan összefüggő irányvonal az iskolaváros funkció, valamint a város adottságaiból adódó logisztikai funkció erősítése, amely a hosszú távú koordinált fejlődés alapja.

11. ábra. Körforgás a belső, minőségi fejlődés biztosítására

Irodalomjegyzék

*** *Statisztikai Évkönyv 2006*, Nemzeti Statisztikai Hivatal

*** Szatmár Megyei Kereskedelmi Jegyzékhivatal adatai

*** Szatmár Megyei Munkaerő-foglalkoztatási Ügynökség adatai

*** Szatmár Megyei Statisztikai Hivatal adatai

*** Szatmárnémeti Polgármesteri Hivatal, adatok, jelentések, kiadványok

*** *Területi Statisztika 2006*, Nemzeti Statisztikai Hivatal

Berey Katalin – Nemes József: *Területi egyenlőtlenségek új indikátorainak és értékelési módszereinek lehetőségei*, 2002

Piskóti István – Dankó László – Schupler Helmut: *Régió- és Településmarketing*. KJK, Budapest, 2002

Réti Tamás (szerk.): *Közeledő régiók a Kárpát-medencében*. II., EÖKIK, 2005, Budapest

A turisztikai egységek és ezek számvitelének sajátosságai

PETE ISTVÁN – VOLKÁN ILDIKÓ RÉKA

1. A turizmusról és turisztikai egységekről általában

A turizmus olyan komplex jelleggel bíró tevékenységi terület, amely magába foglalja több gazdasági terület sajátos termékeinek és szolgáltatásainak összességét, biztosítva a szolgáltató és turista közti kapcsolatot az igényelt szolgáltatások eladása révén.

A turizmus, mint a láthatatlan kereskedelem egy komplex formája, a világon az egyik legfontosabb kereskedelmi tevékenységgé nőtte ki magát, amely a szabadidő eltöltésének megszervezésével és lebonyolításával, a turisták utaztatásával foglalkozik az adott helységben, más országon belüli és külföldi programok keretében az igényeknek minden szempontját figyelembe véve.

A turizmus mint társadalmi jelenség szerkezeti felépítésének elemei:

- dinamikus elem, ami az utazásban konkretizálódik;
- statikus elem, mely az utazás rendeltetési helyében nyilvánul meg, ami a turista állandó lakhelyén kívüli helység;
- mulandó elem, ami abban nyilvánul meg, hogy a turista csak rövidebb időre hagyja el lakhelyét utazás, kikapcsolódás, pihenés vagy kezelés céljából;
- nem anyagi jellegű elem, melynek lényege, hogy a turista utazása idején nem végez fizikai munkát.

Az utóbbi években a turizmusnak egy újabb formája, az agro- és a faluturizmus jelent meg. Ez falusi környezetben zajlik és már a XIX. században is gyakorolták Svájcban, majd később Franciaországban, Németországban, Spanyolországban, Ausztriában és más európai országokban.

Romániában az agroturizmus az 1970-es években jelent meg. A szakértők különbséget tesznek agroturizmus és faluturizmus között, viszont mindegyik turizmusfajta összetett gazdasági tevékenységnek tekinthető, mely a szolgáltatások fejlesztése folytán a falusi gazdaságok megélhetését biztosítja.

A turizmus magába foglalja mindazon gazdálkodóegységek összességét, vállalatokat és a turistai part, felszereléseket és adottságokat, melyek a turistaszolgáltatásokat végzik.

A turistaszolgáltatások lehetnek:

- elszállásolási eszközök és szolgáltatások,

- közlelmeztetési egységek és szolgáltatások,
- kongresszusi, előadási szolgáltatások és ellátások,
- kikapcsolódási egységek és felszerelések,
- szállítás,
- turistainformációs irodák,
- turizmusszervező ügynökségek,
- körutazási szervezők és közvetítők,
- az egészséget szolgáló turizmusnak szánt egészségügyi egységek,
- szállítóeszköz-bérlés és -kölcsonzés,
- turisztikai szolgáltatásokat célzó kereskedelmi tevékenységek.

A turisztikai egységek által nyújtott szolgáltatások turisztikai termékek formájában jelennek meg. Ha ezek a szolgáltatások egy turisztikai program keretében vannak egybefoglalva, időben és térben elhatárolva egy bizonyos turisztikai területet tekintve, akkor ezek együttesen a turisztikai tevékenységet alkotják. A turisztikai szolgáltatók az igénybevevőkkel kialakított kapcsolatok érdekében olyan művelet elvégzésére vállalkoztak, amelyek biztosítják a turisztikai tevékenységek korrekt és hatékony megvalósítását, lebonyolítását.

A turisztikai egységek tevékenysége változatos, főképpen szolgáltatásokban nyilvánul meg, és a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. Utazási irodák, turisztikai ügynökségek, melyek magukba foglalják:

- a pihentető és gyógykezelési turisztikai tevékenységeket (a gyógykezelésre és pihenésre szolgáló beutalójegyek eladásából, az egység saját tulajdonában lévő pihenő- és gyógykezelési helyeinek értékesítéséből és a turizmus részéről elfogadott, panziókban lévő helyek eladásából) illetve

- az ország lakosainak külföldre való utaztatását;

2. A turisták elszállásolásának tevékenysége, magába foglalva:

- a tulajdonképpeni elszállásolást (szállodai tevékenység) különböző elszállásolási egységek által: szállodák, motelek, fogadók, turisztikai villák, menedékházak) és

- a kiegészítő szolgáltatásokat a turisták számára: postai szolgáltatásokat, egyénre szabott szolgáltatásokat (fodrászat, borbélyműhely, vegytisztító, bérlések), gyógykezeléseket, szórakozási lehetőségeket;

3. Saját szállítási eszközeivel megoldott vendégszállítás;

4. Árukereskedelmi tevékenység, mely magába foglalja a más kereskedelmi egységeken keresztül történő közétkeztetést, áruértékesítést;

5. Termelési tevékenységek, melyek lehetnek:

- cukrászlaboratóriumok, pékségek,
- élelmiszertermékek gyártása (sütődék, húsfeldolgozók),
- más termelésjellegű tevékenységek.

A turisztikai termékeknek három fontos tulajdonságuk van: a rugalmatlanság, a kiegészíthetőség és a vegyes összetételűség (heterogenitás).

A *rugalmatlanság* abból ered, hogy a turisztikai termékek kevésbé tudnak alkalmazkodni a rövid és hosszú távon kialakult keresletváltozáshoz. Rövid távon a turisztikai termékek, szolgáltatások nem halmozhatóak fel, a kereslet csökkenése vagy növekedése, az árak esetében nem jelent nagyobb változásokat, csak alig érzékelhető. Hosszú távon a turisztikai termékek függenek az infrastruktúrától, a létező szállítási és elszállásolási lehetőségektől.

A *kiegészíthetőség* az egyik fő jellemzője a turisztikai termékeknek, mely nem egy szolgáltatásból tevődik össze, hanem altermékek kiegészítő alcsoportjainak összességéből. A kiegészíthetőség mint termékjellemző feltételezi a turisztikai termék meglétét és annak jó minőségét. Egyetlen szolgáltatás elégtelensége az összes többi közül, melyek a turisztikai terméket képezik, befolyásolja a végtermék minőségét.

A *vegyes összetétel* azt jelenti, hogy tulajdonképpen lehetetlen teljesen egyforma turisztikai szolgáltatásokat nyújtani. Egy minőségi különbség mindig létezhet, úgy, ahogy a turisztikai termékek, szolgáltatások természete állandó. Minden esetben a turisztikai termékek képzése több fázison keresztül valósul meg, amely több hónapos periódust ölel fel, de akár több évet is magába foglalhat a nagytételű pénzügyi ráfordításokat igénylő beruházások esetében.

2. A turisztikai tevékenység jellegzetességei

A turisztikai tevékenység sajátosságai és jellegzetességei láthatóan és határozottan megkülönböztetik a turizmust a gazdaság más ágazataitól. A turisztikai termékek értékesítése olyan gazdálkodóegységek létrehozását eredményezi, melyek különböznek a többiektől, befolyásolják ezek szerkezeti-működési felépítését, a könyvvitel megszervezését.

A turizmus legfontosabb jellegzetességei:

1. A turisztikai tevékenység komplex jellege – a turistáknak nyújtott szolgáltatások sokszínűségéből, változatosságából ered (elszállásolás, étkeztetés, szállítás, gyógykezelés, kirándulások stb.). A turisztikai tevékenység által nyújtott szolgáltatások a turisztikai terméket alkotják, melynek megjelenítése a könyvvitelben költségek és jövedelmek formájában tör-

ténik. Ugyanakkor a szolgáltatások típusaira és fajtáira való leosztása lehetővé teszi a vezetők számára a költségek és bevételek meghatározását és elemzését.

A turisztikai tevékenységet turisztikai ügynök végzi, aki felelős a tevékenység hatékony körülmények közti megvalósításáért – a turisztikai ügynök egyben vagyongazdálkodó is akkor, amikor pénzt, utazási jegyet, csekket vagy más értékpapírokat kezel. A könyvvitelben ezek adósként jelennek meg, ameddig nem számol el a rábízott értékek felhasználásával, melynek időpontja megegyezik a turisztikai tevékenység befejeztével. Mivel minden igazoló bizonylat az ügynök kezében van az utazás ideje alatt, a költségek könyvviteli számlákban való bejegyzésére a turisztikai tevékenység befejezése után kerül sor.

2. *A turisztikai tevékenységek relatív rövid időtartamúak* – ami azt eredményezi, hogy egy bizonyos hónapban megkezdett tevékenység még ugyanabban a hónapban véget is ér. Így a költségek és bevételek erre a periódusra eső részei is ennek megfelelőek, ezért lehetőség nyílik az eredmény és gazdasági hatékonyság meghatározására mindegyik turisztikai tevékenység esetében. Ha a turisztikai tevékenység a periódus végén még folyamatban van, akkor ezeket előre megállapított költségekként vezetik be a könyvvitelbe.

3. *A technikai-anyagi alap teljes mértékben való kihasználása érdekében a turisztikai cégek a gyakorlatban számukra olyan előnyös szerződéseket kötnek partnereikkel a turisztikai szolgáltatások díjának előzetes kifizetését illetően, melyek segítségével a ki nem használt technikai kapacitások negatív hatásait ellensúlyozni tudják.* Mivel a szolgáltatások tényleges értéke különbözhet az előre befizetett összegektől, vagy a turisztikai tevékenység elmarad, a befizetések jövedelemként való lekönnyvelése a turisztikai tevékenység befejezése után történik meg.

4. *Olyan fizetőeszközök használata, melyek garantálják a biztosított szolgáltatások ellenértékének behajtását (voucherek és hitelkártyák).*

A vouchereknek két fajtáját különböztetjük meg:

a) *Szolgálati voucher*: külföldi kezelő által használt dokumentum, melyben megállapítja azoknak a szolgáltatásoknak a méretét, minőségét, módját, amelyekre jogosultak a voucherrel rendelkező turisták. A szolgálati voucher a partner turisztikai vállalatok közti elszámolás bázis-eszközének is számít, a megkötött szerződések esetében.

b) *„Gift” voucher*, amelyen keresztül a belföldi kibocsátó cég kéri, hogy a turisztikai egység az országban élő fizikai személy számára bizonyos pénzösszeget utaljon át rokonok, barátok, belföldi vagy külföldi ismerősök részéről.

A külföldön kibocsátott vouchert a romániai turisztikai ügynök visszatartja a vállalatnál a szolgáltatás számlázása érdekében, majd a turistának egy bizonylatot nyújt át, amely igazolja,

hogyan részesülhet a kért szolgáltatásokban a kitűzött turisztikai egységnél. Azokat a szolgáltatásokat, melyekben a turista részesülhet, a voucher hátlapján tüntetik fel „a voucher értékének függvényében nyújtott szolgáltatások” megfogalmazásban, és a turisztikai ügynök vagy az idegenvezető, illetve a turista (abban az esetben, ha nem csoportos kirándulásról van szó) aláírásával hitelesítik a dokumentumot. A vouchert vagy a valutafizetési meghagyást az ügynök a tevékenység elszámolásakor adja át a turisztikai egységnek. Abban az esetben, ha a turista a voucheren feltüntetett szolgáltatások mellett még más kiegészítő szolgáltatásokat is igényelt, akkor egy quittance nyugtát készítenek.

A turisztikai szolgáltatások változatossága iránti igény a szolgáltatások elszámolásának és a könyvvitelben való megjelenítésének módjait is meghatározza. A szervezett turizmusban az elszámolási mód a két szerződő fél között bankon keresztül történik, míg a nem szervezett turizmus esetében a turistáktól előzetes pénzhajtás formájában, majd a befizetett összeget kiigazítják az igénybe vett szolgáltatások arányában. A szervezett turizmusban, ha a turisztikai szolgáltatások biztosításában más szolgáltatóegységek is részt vesznek, a turisztikai szolgáltatási tevékenység költségeit és bevételeit csak a szerződést készítő cégnél tartják nyilván. A nem szervezett turizmus esetében a költségek és bevételek annál a vállalatnál vannak nyilvántartva, amely a turisztikai szolgáltatást nyújtja és az ebből származó díjakat bevételezi. Más szolgáltatók tevékenységének költségét nem tartják nyilván mint turisztikai tevékenységköltséget, hanem mint olyan költséget, melyet a turisztikai egység visszakövetel a szolgáltatóvállalattól.

Több turisztikai egység részvétele a turisztikai tevékenység végrehajtásában szükségessé tette, hogy az egyik a szervező turisztikai egység szerepét töltsse be, a többiek pedig a szolgáltatások teljesítésével foglalkozzanak. Ilyenkor a bevételeket és a költségeket csak a szervezőegység könyvelésében tartják nyilván, a szolgáltatóegységek viszont visszaigénylik a nyújtott szolgáltatásaik ellenértékét a szervezőegységtől.

3. A számvitel megszervezése és vezetése a turisztikai egységekben

A számviteli tevékenységekről általában

A kereskedelmi-turisztikai gazdálkodóegységek biztosítják a termelők és a fogyasztók közötti kapcsolatot, a termékek gazdasági körforgását, a szolgáltatások változatosságát. Az 1991/82¹-es számviteli törvény és annak kiegészítői alapján a kereskedelmi társaságok kötelesek saját számviteli és könyvelési tevékenységeket megszervezni és vezetni, azaz pénzügyi és vezetői számvitelt vezetni.

¹ Az 1991/82-es könyvelési törvény és annak 2004/70-es kormányrendelete és 2004/420-as törvény általi javított változata, mely a 2004.10.28-i 993. Hivatalos Közlönyben volt publikálva.

A turisztikai vállalkozások esetében is a számvitel eleget kell tegyen a törvény nyújtotta definíciónak, azaz biztosítani kell az eszközök, kötelezettségek és (saját) tőke, valamint a jogi és természetes személyek tevékenysége során elért eredmények mérését, értékelését, megismerését, irányítását és ellenőrzését, valamint a vállalkozás pénzügyi helyzetével, pénzügyi teljesítményével és cash-flow-jával kapcsolatos *információk* kronologikus és szisztematikus feljegyzését, feldolgozását, közzétételét és megőrzését mind a belső szükségletre, mind pedig a jelenlegi és potenciális befektetők, pénzügyi és kereskedelmi hitelezők, vevők, közintézmények és egyéb *felhasználók* számára.

A turisztikai egységek könyvvitelének megszervezése teljes mértékben függ ezek szervezési felépítésétől, profiljától, méretétől, a rendszerben való részvételétől. A társaság nagysága, az alegységek száma és ezek területi szétszórtsága meghatározó tényezők az alkalmazott könyvviteli rendszer kiválasztásában. A kis és kevés alegységgel rendelkező cégek esetében központosított könyvviteli rendszert alkalmaznak, melynek jellemzője, hogy a könyvelés vállalati szinten létrehozott iroda által van megszervezve, ahol feldolgozzák az elsődleges könyvviteli bizonylatokat. A több alegységgel és széles területi megoszlással rendelkező nagy cégek esetében az alegységeknek önálló könyvviteli osztályuk van, ahol a könyvelést akár az alegység összesítő-ellenőrző kimutatás elkészítéséig végzik el, majd vállalati szinten létrehozott könyvviteli osztályon elkészítik a cég összesítő-ellenőrző kimutatását, ezt követően pedig a mérleget és a pénzügyi jelentéseket.

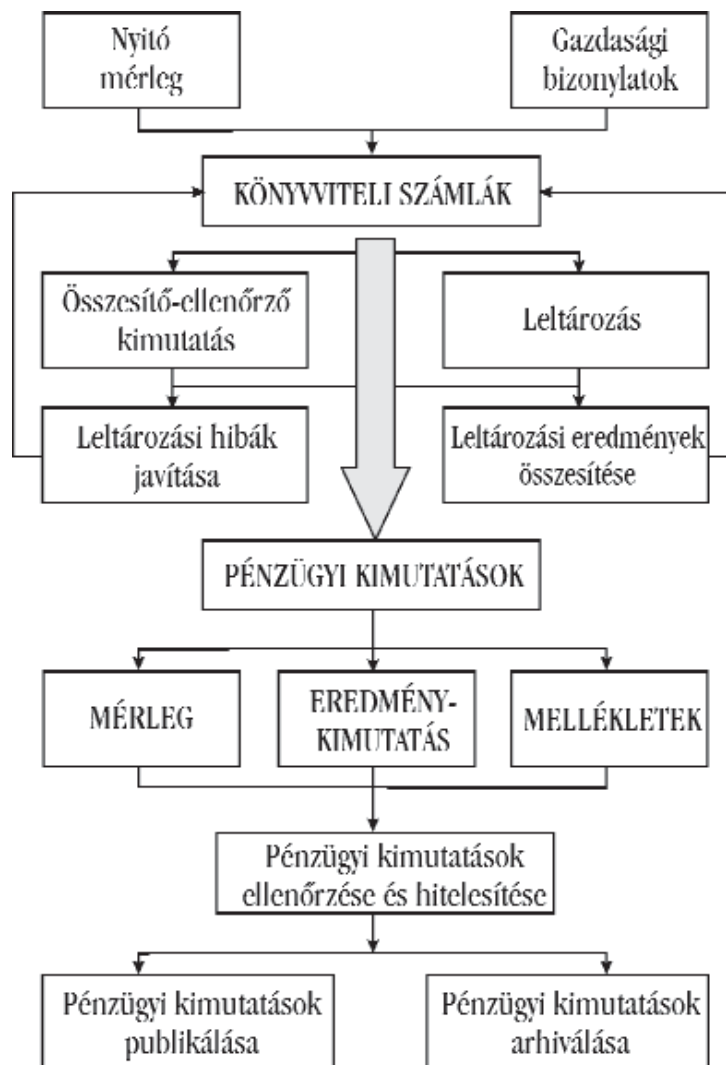
Az adatfeldolgozás során pontos képet kell alkotni az egyes vagyonrészek állományáról és azok alakulásáról, valamint a gazdasági események időrendi sorrendben való elszámolásáról. Mindezek az idősoros, valamint a számlasoros elszámolás jellegzetes eszközeivel (Könyvviteli Napló, Főkönyv) segítségével valósulnak meg.

Egy másik fontos tényező pedig az analitikus nyilvántartás és könyvelés feladata. A részletezettség több mindenre kiterjedhet, a következők szerint:

- *mennyiségi nyilvántartás*, mely az anyagi jellegű eszközök és azok természetes pénzegységben való raktári nyilvántartására vonatkozik;
- mélyen tagolt *értékbeli nyilvántartás*, mely pl. a vevők és a szállítók, a partnerkapcsolatok nyilvántartására vonatkozik;
- *mennyiségi és értékbeli nyilvántartás*, mely a mennyiségben is mérhető eszközök részletezett mennyiségi és értékbeli nyilvántartására vonatkozik.

A gyakorlatban a könyvviteli munka során a kétféle nyilvántartás – az analitika és a szintetika – szorosan összekapcsolódik és egymásra épül.

Minden esetben az adatfeldolgozási ciklus a következő szakaszokat fogja át:

1. ábra. A könyvviteli információk feldolgozásának ciklusa

A vállalkozás nagyságától függetlenül minden turisztikai vállalkozás a 2005/1752-es pénzügyminisztériumi rendelet (PMR) értelmében készíti el, egységes szabály szerint, beszámolóját (pénzügyi kimutatásait).

Az éves pénzügyi kimutatások a következőket tartalmazzák:

- mérleg,
- eredménykimutatás,
- saját tőke módosulásának kimutatása,
- cash-flow kimutatás,
- számviteli politikák és kiegészítő mellékletek.

Ezen pénzügyi kimutatások segítségével a begyűjtött adatok és információk felhasználhatóbbakká válnak, valamint olyan formát és tartalmat kapnak, amely során elérhetőbbek lesznek a felhasználók számára. Ezáltal megvalósul az érintettek információigényének ki-elégítése is a gazdasági döntések meghozatalában.

Költségszámítás a turisztikai vállalkozásokban

A turisztikai termékek, szolgáltatások, tevékenységek kínálata költség, értékesítése pedig bevétel formájában van számszerűsítve és a könyvvitelbe bevezetve:

– turisztikai költségek – a turisztikai termék, szolgáltatás, tevékenység összetevőinek költségei;

– turisztikai jövedelem – a turisztikai termék és szolgáltatások értékesítéséből származó bevétel.

A turisztikai termék tulajdonságai befolyásolják a turisztikai költség és bevétel szerkezetét, a könyvvitelbe való bejegyzését.

A turisztikai termékek legjellemzőbb tulajdonságai és ezek hatása a vezetői és a pénzügyi számvitelre a következő táblázatban foglalható össze:

1. táblázat. A turisztikai termékek tulajdonságainak hatása a költségek és bevételek könyvvitelére

Turisztikai termék tulajdonságai	A költségek és bevételek könyvelésére való hatása
Több termékből tevődik össze: <ul style="list-style-type: none"> – szállítás – étkeztetés – étkeztetés – elszállásolás – szórakozási lehetőség stb. 	A könyvvitelben a turisztikai termék létrehozásában szereplő minden egyes termék költségének és bevételének megjelenítése, az üzleti forgalom és a költségek kiszámolására használt könyvviteli szintetikus és analitikus számlákat ezek figyelembevételével kell létrehozni és alkalmazni
A termék létrehozásában együttesen jelen vannak és fontos szerepet játszanak a különböző technológiák: <ul style="list-style-type: none"> – ipari – kereskedelmi – közétkeztetési – posta és távközlési – szállítási stb. 	A különböző technológiákra és szervezési elemekre külön-külön jellemző költségelemek bevezetése a könyvvitelbe

Turisztikai termék tulajdonságai	A költségek és bevételek könyvelésére való hatása
A termék összetételében szerepelnek olyan termékek, melyek nem leltározhatók: szállítóeszközök, szállodai helyek stb.	A szerkezetileg állandó költségek különálló bejegyzése a vállalat könyvvitelébe, a tényleges turizmusból származó bevételek mértékének arányában
A termékek fogyasztása, igénybevétele a turisták jelenlétét feltételezi	A számvitelbe külön jegyzik be a turisztikai reklámköltségeket és ezek ésszerűsítését a turisztikai potenciál használati fokának függvényében
A termék előállítás és fogyasztása egy időben zajlik	A turisztikai termékek könyvelésére nem használnak készlet számlákat
A termék elfogyasztása esetében nincs maradéktermék, legtöbb ami megmarad: emlék, ismeretség, tapasztalat stb.	A könyvelésben nem használják a maradvékérték számlákat
<p>– Az összetevő termékek egymással való helyettesíthetősége (pl. repülővel való utazás helyett vonattal való utazás választása, szállodaszoba helyett kemping választása stb.)</p> <p>– A termékek átalakítása és igazítása a turisták kívánságaihoz (pl. csak szállás biztosítása, csak étkezés biztosítása, mellékszolgáltatások igénybevételére való esély)</p>	Mind a pénzügyi, mind a vezetői számvitel megszervezésében rugalmasságra van szükség, a költségek és bevételek hű megjelenítése érdekében, valamint a turisták által igényelt termék kombináció biztosítása érdekében

Árak és díjak megállapítása a turisztikai szolgáltatások esetében

Köztudott dolog, hogy a piacgazdaságban az eladási árképzés a kereslet-kínálat függvényében történik, és ennek elfogadása a teljes kereskedelmi költség megállapításától indul. A turisztikai szolgáltatások árának és díjainak képzésének kiindulópontja a:

– beszerzési költség – amely a turisztikai termékek, szolgáltatások és tevékenységek összetevőinek jellemzője, valamint a

– feldolgozási és kereskedelmi költség – másképpen az előbbieket turisztikai költségei.

Az eladási ár vagy díj meghatározása érdekében a fenti teljes kereskedelmi költségekhez hozzáadódik a szolgáltató vagy termelő leszámított nyeresége is. A tervezett és tényleges nyereség

a piaci verseny szintjén valósul meg, és általában a következő két szélsőség között váltakozik:

– Ha a turisztikai egység olyan piacon fejt ki tevékenységét, ahol kevés vagy egyáltalán nincs versenytárs, akkor az árakat a saját költségei függvényében állapítja meg, megnövelve egy bizonyos jövedelmezőségi szinttel.

– Ha a turisztikai egység olyan piacon tevékenykedik, ahol nagy a konkurencia, és az árakat a versenyhelyzet alakítja a kereslet és kínálat függvényében vagy szabályozások által, akkor nincs lehetősége szabadon megállapított áraknak, a cég ebben az esetben összehasonlítja az előirányzott árak költségeit a piaci árakkal, meghozva az erre vonatkozó döntését. Ebben a helyzetben meg kell szervezni minden tevékenységre, termékre külön-külön a költségek ellenőrzését, a jövedelmezőségi szintet annak érdekében, hogy dönteni lehessen a tevékenység folytatásáról vagy abbahagyásáról.

Ahhoz, hogy az eladási árak megállapítására használt módszereket és technikákat ellenőrizni tudjuk, fontos ismerni azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják és meghatározzák ezeket:

– az árak ellenőrizhető tényezői: a termék költsége, eladási és forgalmazói költségek, marketingköltségek, a termék minőségének és a cég arculatának megőrzésére folyósított költségek, termékértékesítés reklámköltségei stb.

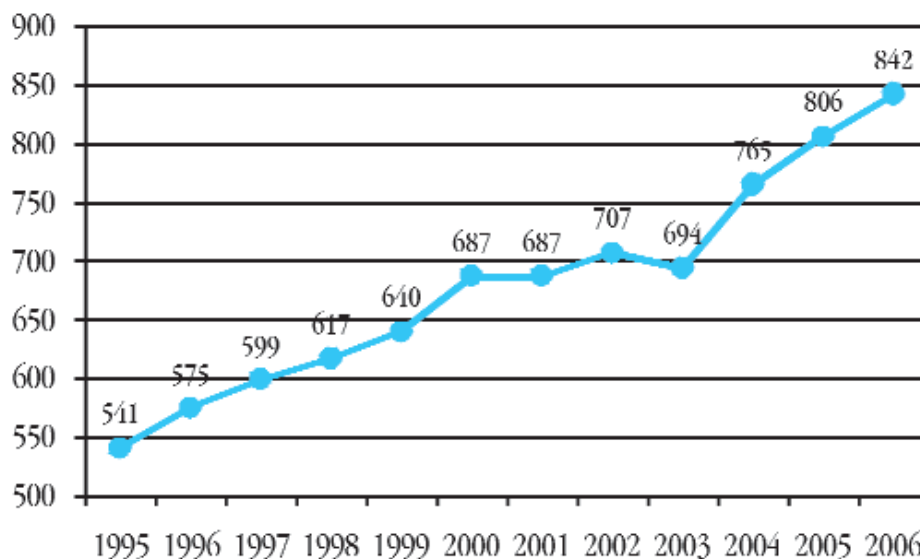
– az árak független tényezői: a piacon levő árszint, a kereslet és kínálat helyzete a piacon, a verseny helyzete stb.

4. A turizmus jövője a Turisztikai Világszervezet nézőpontja szerint

A Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organization) felmérései alapján a nemzetközi turizmus jövedelmeiből (kevésbé a nemzetközi szállítást illetően) 1990-ben ez a jövedelem 230 milliárd dollárt tett ki az 1975-ös évhez viszonyítva, amikor ez csak 40,7 milliárd dollárt eredményezett. A nemzetközi turizmus méreteit tekintve, ez évről évre egyre nagyobb forgalmat és nagyobb bevételeket eredményez, 2006-ban az átlagos turistaforgalom 4,5%-kal növekedett. Ezért 2006-ban a turizmust tekintve újból rekordteljesítménynek lehetünk tanúi. 2005-ben a turisták száma 806 millió volt, 2006-ban ez 36 millióval több. Ebből 17 millió Európába utazott, 12 millió Ázsiába és a csendes-óceáni térségbe, 3 millió Észak-Afrika és Amerika területére, míg 2 millió Közel-Keletre.

Forrás: World Tourism Organization (UNWTO)

2. ábra. A nemzetközi turistaforgalom növekedése 1995–2006 között

A nemzetközi turizmusnak hosszú távon való fejlesztése érdekében mindinkább szükség van olyan gazdaságpolitikák elfogadására, amelyek megengedik olyan közvetítő hálózat kialakítását, amely kapcsolatot tud teremteni több ország turisztikai egységei közt, főleg a turisztikai szempontból fejlődő és fejlett országok esetében.

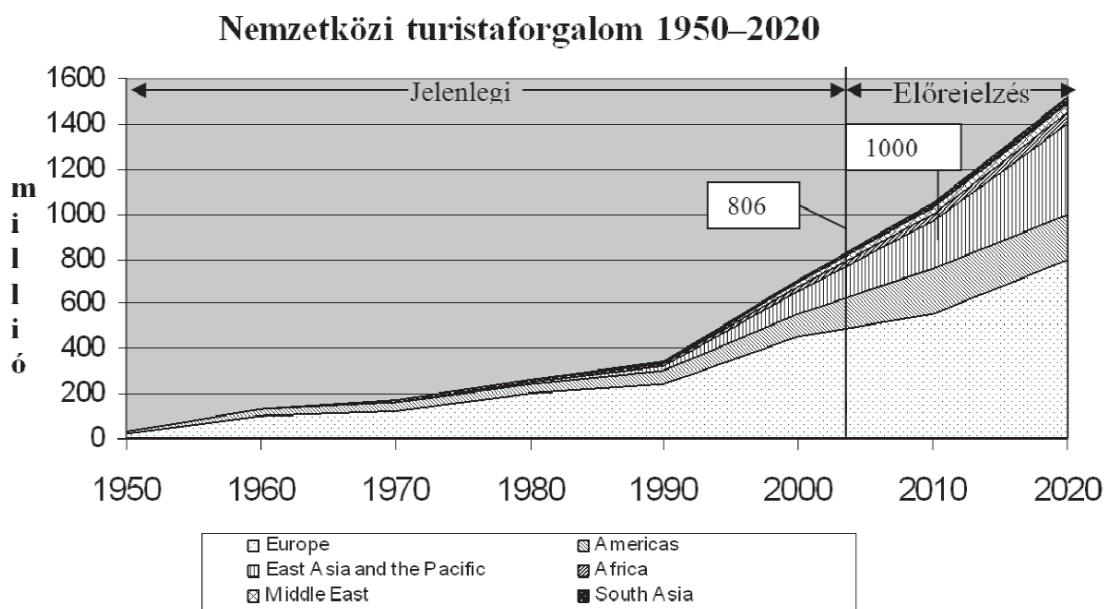
A nemzetközi turisztikai piac korlátozott fejlesztésével szemben a Turisztikai Világszervezet előirányzatai figyelembe veszik:

- a) a turisztikai termékek jobb piaci alkalmazkodásának kifejlesztése a következők által:
  - üzletkötési turizmus fejlesztésével,
  - sport- és kulturális turizmus fejlesztésével (ezen belül is a rövid időtartamú turizmust véve figyelembe),
  - a turisztikai kínálat a harmadik életkorban lévők igényeihez való alkalmazkodása révén,
  - gyógyturizmus fejlesztése által.
- b) hogy állandóan javítsák, fejlesszék és reklámozzák minden ország turisztikai sajátosságait, a minőség tanulmányozását, az eredetiséget és versenyképességet tekintve stratégiájuk alapjául.

A nemzetközi turizmus gazdasági tétje meghatározza a közhatalmak egyre nagyobb beavatkozását a turisztikai piac gazdasági mechanizmusai, azzal a gondolattal, hogy ki le-

hessen használni a külföldi turisták érkezése okozta direkt és indirekt hatásokat. Ilyen módon az állam szerepe azon gazdaságpolitikák megszabása, amelyek direkt és indirekt módon befolyásolják a szolgáltatások költségeit, főképpen az ár- és hitelpolitikákat tekintve. Ezekkel párhuzamosan megfigyelhető, hogy a szelektív adóügyi politikáknak is gyakran pontos célkitűzései vannak, amelyek direkt módon a turisztikai szektort célozzák meg. A beruházások finanszírozása is fontos annak érdekében, hogy a turisztikai szektor mozgatórugója legyen a gazdasági életnek.

Az előrejelzéseket figyelembe véve, 2007-ben a fejlődés ugyancsak látványos lesz, több mint 0,5%-kal nagyobb 2006-hoz képest, és 2020-ig a szakértők a turizmust a jövő üzleteként emlegetik. Régiókra lebontva, az előrejelzések szerint 2020-ban a turisták száma eléri majd az 1,6 billiót, melyből 1,2 billió régió belül utazó turista, míg 378 millió hosszútávú turista. A legnagyobb befogadó Európa lesz 717 millió turistát jegyezve, őt követik majd Kelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség (397 millió), Afrika, Közel-Kelet és Dél-Ázsia.

Forrás: World Tourism Organization (UNWTO), www.unwto.org

3. ábra. A turistaérkezések eddigi és várható mérete a világ fontosabb részeiben

2. táblázat. Nemzetközi turistaáramlás növekedésének mértéke a főbb kontinenseken

Régiók nemzetközi turistaforgalma (millió)						
	Viszonyítási	Előrejelzés		Átlagos éves	Arány	
	év	2010	2020	növekedési ráta (%)	(%)	
	1995	2010	2020	1995–2020	1995	2020
Összesen	565,4	1006,4	1561,1	4,1	100	100
Afrika	20,2	47	77,3	5,5	3,6	5
Amerikai kontinensek	108,9	190,4	282,3	3,9	19,3	18,1
Kelet-Ázsia és csendes-óceáni térség	81,4	195,2	397,2	6,5	14,4	25,4
Európa	338,4	527,3	717	3	59,8	45,9
Közép-Kelet	12,4	35,9	68,5	7,1	2,2	4,4
Dél-Ázsia	4,2	10,6	18,8	6,2	0,7	1,2
Nemzetközi (a)	464,1	790,9	1183,3	3,8	82,1	75,8
Egyéb (b)	101,3	215,5	377,9	5,4	17,9	24,2

Jegyzék:

- a) Minden olyan intraregionális turistaforgalom, amelynek származási országa ismeretlen.
 b) Minden olyan forgalom, ami nem intraregionális.

Forrás: www.unwto.org

Irodalomjegyzék

- Cosmescu I.: *Turismul – fenomen complex contemporan*. Editura Economică, București, 1998
 Dumbravă P. – Sucală L. – Pop I.: *Contabilitatea de gestiune*. Presa Universitară Clujană, Cluj–Napoca, 2003
 Gyórfy A.: *Szállodatan*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004
 Iordache M. C.: *Perspectivetele turismului românesc în dinamica turismului mondial*. Teză de doctorat, A.S.E., București, 2004
 Minciu R.: *Economia turismului*. Editura Uranus, București, 2000
 Niță I. – C. Niță: *Piața turistică a României*. Ed. Ecran Magazin, Brașov, 2000
 Pântea I. P. – Pop A. (szerk.): *Contabilitatea financiară a întreprinderii*. Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2004
 *** 1991/82-es számviteli törvény (Legea contabilității Nr. 82/1991)
 *** 2005/1752-es pénzügyminisztériumi rendelet
 www.unwto.org

Innovációs tevékenység Romániában

ALBERT ÉVA

Napjainkban a területi gazdasági elemzések egyik kulcsfogalma, központi eleme a versenyképesség és a (fenntartható) gazdasági növekedés. Európai uniós szintű, nemzeti, regionális programok, stratégiák célkitűzései között kiemelt helyen áll a versenyképesség növelése, egy fenntartható gazdasági növekedés kialakítása.

A versenyképesség fogalmát többféle szempontból próbálták megközelíteni. A közgazdaság-tudományban a versenyképesség átfogóan a „termelékenység magas szintjét és magas növekedési ütemét” jelenti. [Lengyel 2000] Az Európai Unió hatodik regionális jelentése alapján a versenyképesség egységes fogalma: „a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek vannak kitéve”¹. Napjaink tudásalapú gazdaságában a nem anyagi erőforrások egyre inkább felértékelődtek. Ennek tükrében a vállalkozások versenyképessége egyre inkább a tudástól, annak megszerzésétől, az újítások bevezetésétől függ. Látható tehát, hogy a tudásteremtés, az innováció egyre dominánsabb szerephez jut.

A fentiek az innováció gazdasági céljára és szerepére, az ország versenyképességének megalapozására világítanak rá. Az említettek rámutatnak arra, hogy az innovációs tevékenység folytatása mennyire fontos egy gazdaságban, mind társadalmi, mind gazdasági szempontból, makro-, illetve mikroszinten. Dolgozatomban e tevékenység romániai elemzésére kerül sor.

A tanulmány kérdésköre magával az innovációs tevékenység elemzésével foglalkozik. Annak érdekében, hogy értékelhető legyen Románia helyzete, egy viszonyítási pontra volt szükség. Így elsősorban Románia Unión belüli elhelyezésére került sor, melynek megvalósításához az SII indexet (összegző innovációs tárgymutató) használtam fel. Az index elemzésének másodlagos célja azon területek, az innovációt befolyásoló tényezők feltárása, amelyek akadályozzák, illetve elősegítik ezen tevékenység folytatását Romániában. Ezt követően a romániai innovációs tevékenység részletes elemzésére kerül sor. Ezen tevékenység elemzése, bemutatása még gyerekcipőben jár Romániában. A Romániai Statisztikai Hivatal csupán 2000-től közöl ezzel kapcsolatos adatokat. Az elemzés során elsősorban a kutatás-fejlesztés, mint az innováció egyik legfontosabb előlépése, helyzetének alakulását

¹ „the ability of companies, industries, regions, nations and supra-national regions to generate, while being exposed to international competition, relatively high income and employment levels.” [CEC 1999, 75. o.]

(kutatás-fejlesztés terén alkalmazott személyek, ráfordítások) szeretném bemutatni. Ezt követően az innovációs tevékenység konkrét elemzésére kerül sor. A romániai innovációs tevékenység vizsgálata két szempont szerint történik, egyrészt vállalatméret, másrészt iparágak (ipar és szolgáltatások) szerint. Az elemzés során az innovációtípusok, a ráfordítások, a végrehajtott változtatások, az e tevékenységhez felhasznált információforrások elemzésére kerül sor.

Az innováció fogalma

Az innováció latin eredetű szó, mely valami újra utal, de magában foglalja valaminek a megújítását vagy megváltoztatását is.

A szakirodalomban elsőként az innováció fogalmával Schumpeter foglalkozott. Az innováció lényegét a termelési tényezők új kombinációjaként határozza meg, mely egyaránt vonatkozhat a folyamatra és ennek eredményére is. [Schumpeter 1934]

Schumpeter az innováció következő öt alapesetét különbözteti meg:

- új termékek, szolgáltatások bevezetése a termelésbe;
- új termelési vagy értékesítési eljárás alkalmazása (ne kell feltétlenül új tudományos bevezetésen alapulnia);
- új piac, termékkihelyezési lehetőségek megnyitása;
- új beszerzési források feltárása a nyersanyagok vagy félkész áruk terén;
- új szervezet létrehozása (monopolhelyzet létrehozása vagy megszüntetése).

Az Európai Bizottság által kiadott, innovációra vonatkozó *Zöld Könyv*ben az innovációt a következőképpen határozza meg: „Az innováció a tudás alkalmazásának folyamata, a termékek és szolgáltatások, valamint ezek piacainak megújítása és növelése, új eljárások alkalmazása a termelésben, az elosztásban és a piaci munkában, a menedzsmentben, a szervezetekben és a munkafeltételekben, a munkaerő szakmai ismereteinek bővítése és megújítása.” [EC, 1995]

Az OECD kiadványai között szerepel az *Oslói kézikönyv*, melynek célja „az innováció-tervezés támogatása felmérések eredményeként nyert olyan adatokkal, melyek az elmélet és az innováció-politika gyakorlata szempontjából egyaránt fontosak.” [Katona 2006] Ezen kézikönyv első kiadása a technológiai innovációra fektette a hangsúlyt. Az ezt követő kiadásban már a szolgáltatási szektorral is bővült a vizsgált terület. A harmadik kiadás az újszerű változások felé irányulva kiterjesztette a felméri tartományokat. Igazodva az újszerű gazdasági politikákhoz és gazdasági folyamatokhoz, számos változtatást kellett végrehajtani. Az egyik ilyen újítás az innováció fogalmának tágabb értelemben vett, sőt kissé más szem-

szögből való megközelítése. A legutóbbi kiadásban az innovációt a következőképpen határozták meg: „Az innováció új, vagy jelentősen javított termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketing-módszer, vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben, vagy a külső kapcsolatokban.” [Katona 2006]

Innováció egy indexben

Az összegző innovációs tárgymutató egy több mutatóból kialakított mérőszám, mely nagyon hasznosnak bizonyult. [EIS 2006] Átfogóképességének köszönhetően könnyen alkalmazható iránymutatóként a politikák kialakításában.

Az innovációs hatékonyság fogalma kulcsfontosságú elem az innovációs politikákban. Az innovációs hatékonyság mérhető a vállalatok azon képességével, hogy innovációs inputokat innovációs outputokká alakítson. Ezt a képességet, innovációs folyamatot foglalja össze ezen tárgymutató.

Az index fő területei

Az összegző innovációs tárgymutató két fő részből tevődik össze: innovációs inputok és innovációs outputok. Ezen két csoport további alcsoportokra osztható.

a) Innovációs input:

1. innovációvezetők – mérni az innovációs potenciál által igényelt szerkezeti feltételeket;
2. tudásteremtés – az emberi tényezőkbé, kutatás-fejlesztési tevékenységekbe való befektetés mérése, mivel ezek egy sikeres tudásalapú gazdaság kulcsfontosságú elemei;
3. innováció és vállalkozások – mérni az innováció érdekében tett erőfeszítéseket mikro-gazdasági szinten.

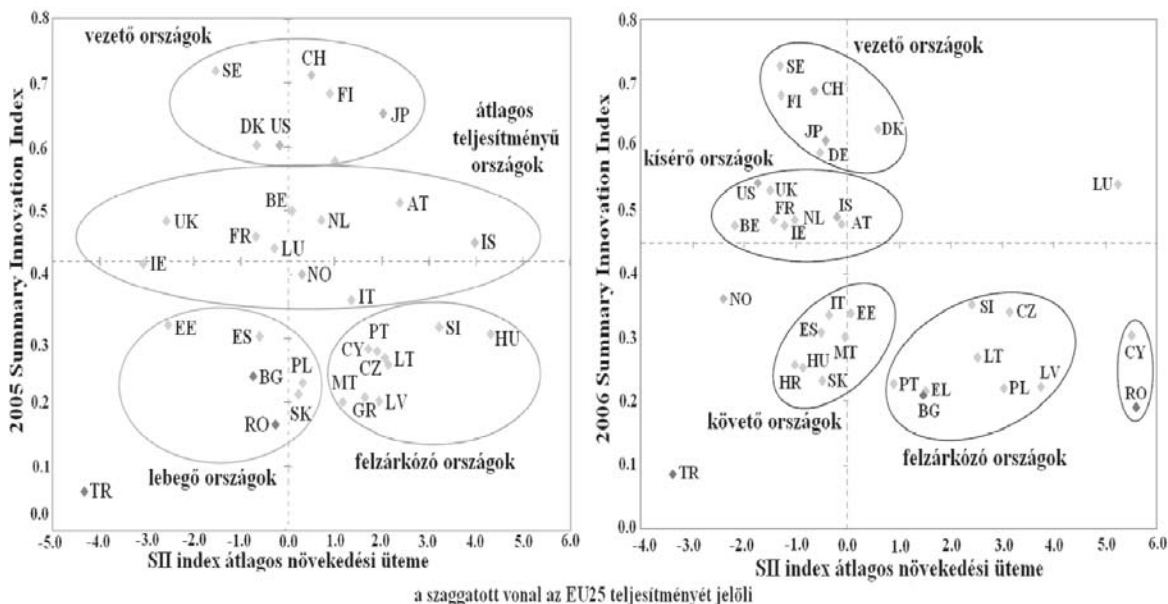
b) Innovációs output:

4. alkalmazás – mérni a teljesítményt az innovációs szektorban, a munka, az üzleti tevékenység és ezek hozzáadott értéke által;
5. szellemi tulajdon – mérni az elért eredményeket a sikeres know how-k által, kifejezetten a csúcstechnológiákra vonatkozóan.

Az SII index 26 mutatóból tevődik össze. Az index kiszámításakor mindenik mutató ugyanakkora súlyt kap, ami azt jelenti, hogy minden egyes mutató ugyanolyan mértékben járul hozzá az SII index értékének növeléséhez, illetve csökkenéséhez. [MR EIS 2005]

Az SII index pozitívuma, hogy ezáltal összehasonlíthatóvá válik az egyes országok által folytatott innovációs tevékenység. Ezen index értékének alapján különböző csoportokba sorolhatóak az országok. Felállítható egy koordináta-rendszer, melynek függőleges tengelyén az SII index, vízszintes tengelyén pedig ennek a növekedési üteme szerepel. Azon országok, amelyek ezen koordináta-rendszerben a vízszintes tengely fölött helyezkednek el, in-

novációs tevékenysége meghaladja az EU25-ös átlagot. Azok, amelyek a függőleges tengely jobb oldalán helyezkednek el, növekedési ütemük meghaladja az EU25 növekedési ütemét. [EIS 2006]

Forrás: EIS 2005, 2006

1. ábra. Országok csoportosítása innovációs tevékenységük alapján (2005, 2006)

Amint az ábrából is kiolvasható, Románia innovációs tevékenysége jóval az EU25-ös átlag marad, akárcsak a növekedési üteme, ámbar ezen a téren a lemaradás nem annyira jelentős. Megfigyelve a 2006-os ábrát, jelentős változások láthatók. Románia már nem tartozik ugyanazon csoportba. Ennek az oka, hogy bár innovációs tevékenysége nem javult az EU25-höz képest, növekedési üteme viszont szembetűnően.

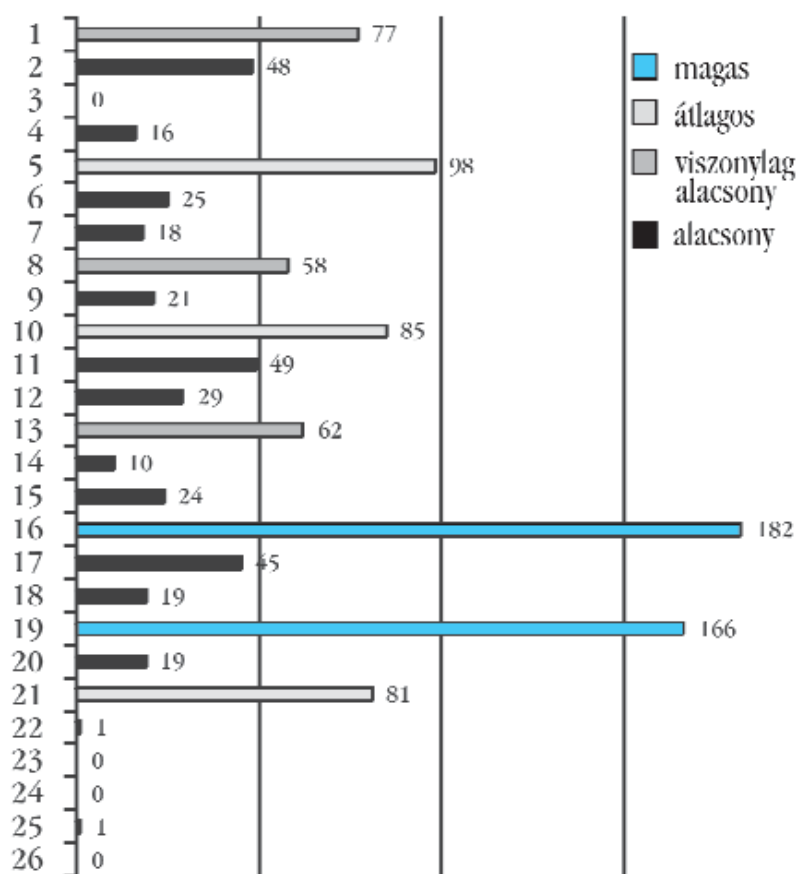
Az alábbi ábrán látható, hogy mely területek képezik Románia erős, illetve gyenge pontjait az innovációs tevékenység szempontjából. Látható, hogy melyek azok a mutatók, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy Románia három éven keresztül konstansan a 32., utolsó előtti helyet foglalja el a ranglistán.²

A legalacsonyabb teljesítményt a szabadalmak terén érte el Románia. A 2004-es SII index számításakor ez még negatívabb hatást gyakorolt, hiszen éppen ezen mutatók voltak azok, melyek ötszörös súllyal szerepeltek az indexben. Ezzel szemben a nem technológiai változtatások, illetve a piac szempontjából új termékek értékesítése terén jelentősen túlteljesített. A középfokú oktatás, az egyetemek és a magánszféra közti együttműködés, illetve a medium-high-tech és high-tech feldolgozóiparban foglalkoztatottak terén Románia telje-

² A rangsorban szerepel Japán és az Amerikai Egyesült Államok is.

sítménye átlagosnak minősíthető. Annak ellenére, hogy néhány területen túlteljesített, illetve egyes területeken tartani tudta a lépést a többi országgal, ezek nem tudták ellensúlyozni azt a nem kis számú területet, melyen jóval alulteljesített. Ezek magas számának köszönhetően került Románia folyamatosan az utolsó előtti helyre. [EIPR 2006]

1. tudományos és műszaki diplomások	14. early-stage kockázati tőke
2. felsőoktatás	15. ICT ráfordítások
3. szélessávú internethozzáférés	16. nem technológiai változtatások
4. élethosszig tartó tanulás	17. foglalkoztatás medium/high-tech feldolgozóiparban
5. ifjúsági képzettségi szint	18. high-tech termékek exportja
6. közcélú K+F ráfordítások	19. piac szempontjából új termék értékesítése
7. vállalati K+F ráfordítások	21. foglalkoztatás medium/high-tech feldolgozóiparban
8. medium/high-tech feldolgozóipar K+F ráfordításai	22. EPO szabadalmak
9. közpénzekből finanszírozott innováció	23. USPTO szabadalmak
10. egyetem K+F ráfordítások finanszírozása KKV által	24. triád szabadalmak
11. vállalaton belüli innováció	25. közösségi védjegyek
12. KKV innováció együttműködésbe	26. közösségi tervezések
13. innovációs ráfordítások	

Forrás: EIPR 2006

2. ábra. Románia helyzete az európai uniós átlaghoz képest (2005)

Innovációs tevékenység Romániában³

Nem kétséges, hogy hosszú út vezet egy termék, technológia vagy bármilyen más típusú innováció megjelenéséig. E hosszú út első állomása a szakemberek képzése, melyben fontos szerepe van a felsőoktatásnak, az egyetemi és azt követő oktatási szinteknek. A minőségi és a piac igényeinek megfelelő típusú szakirányok által nyújtott képzés már formálja az innováció csíráját.

A statisztikai adatok alapján Romániában megvan a felsőoktatás hozzájárulása a kutatás-fejlesztéshez. Kellő számú szakember kerül ki a műszaki, illetve az egzakt tudományok területéről. Az elkövetkezendő pár évre biztosítva vannak a szakemberek, a következő lépés a végzetek továbbképzése és a kutatási munka felé irányítás lenne. A statisztikai adatok arra utalnak, hogy ezen terület iránt érdeklődők részaránya nagyon alacsony. Romániában nagyon kevés személy dolgozik a kutatás-fejlesztés terén. 1993-ban a kutató-fejlesztő helyeken alkalmazott személyek⁴ részaránya 0,75%-os szinten volt, mely 2005-re 0,49%-ra csökkent.

A kutatás-fejlesztési tevékenység folytatásához az emberi erőforrás mellett elengedhetetlen az anyagi ráfordítás. Romániában a 2000-es években kutatás-fejlesztésre megközelítőleg a GDP 0,5%-ának megfelelő értéket fordítottak. Annak érdekében, hogy megállapítható legyen, hogy Romániában a kutatás-fejlesztési ráfordítások mértéke milyen, egy viszonyítási pontra van szükség. Ezen viszonyítási pont 2000-ben fogalmazódott meg egy cél kitűzésével, mely a lisszaboni stratégia kapcsán körvonalazódott, hogy a kutatás-fejlesztési tevékenységekre költött összegek mértéke a GDP 3%-nak megfelelő összeget érjen el 2010-re.

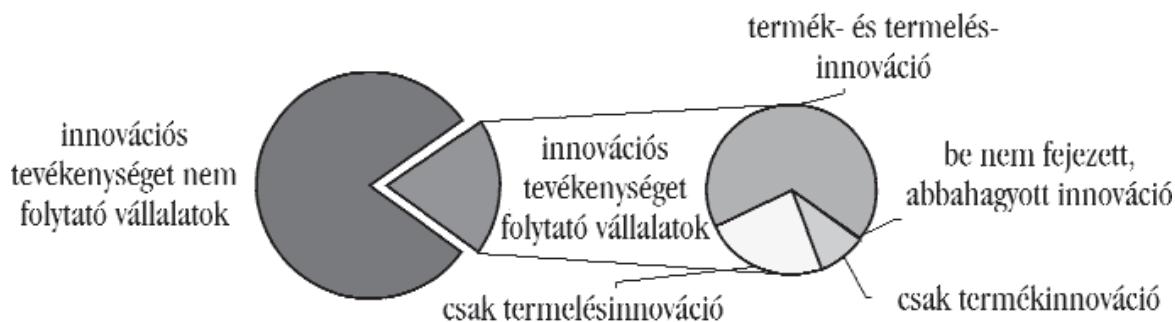
A fentiekből kiderült, hogy Romániában nem túl fényes a kutatás-fejlesztési tevékenység. Alacsony az e téren alkalmazottak száma, illetve keveset is fordítanak erre a célra. Ismerve ezen tevékenység fontosságát az innovációt illetően, némileg előre is vetíti az innovációs tevékenység helyzetét Romániában.

Az innováció mérése során az első és legfontosabb mutató az innovatív vállalkozások aránya. Ennek segítségével megtudható, hogy a vállalatok mekkora hányada végzett innovációs tevékenységet, azaz vezetett be új terméket vagy új eljárást, illetve kezdett el ilyen tevékenységet.

Az alábbi ábrán a 2002–2004 közti időszakban a vállalkozások megoszlása látható annak függvényében, hogy folytattak-e innovációs tevékenységet, és ha igen, akkor ez milyen jellegű volt.

³ Ebben a fejezetben szereplő adatok forrása a 2005-ös és 2006-os Romániai Statisztikai Évkönyv.

⁴ A kutató-fejlesztő helyeken alkalmazott, teljes munkaidőjű dolgozókra átszámított, év végi létszámát jelenti.

Forrás: Romániai Statisztikai Évkönyv 2005, 2006

3. ábra. Vállalkozások megoszlása innovációs tevékenység folytatása alapján a 2002–2004 közti időszakban

Amint az ábrán is látható, a vállalkozások nagy többsége nem folytatott ilyen jellegű tevékenységet. Az innovatív vállalkozások újításai legnagyobb mértékben nem csak a termék vagy csak termelési folyamat innovációjára vonatkoztak, hanem ezek együttes, egyidejű újítására. A 2000–2002 közti periódushoz képest a vállalkozások szerkezeti megoszlása, az innováció jellegét tekintve, némi változásokon ment át. Az első és legfontosabb, hogy összességében növekedett a sikeres innovatív vállalkozások aránya. Az innováció típusát illetően az utóbbi periódusban az újítások inkább a termelés felé irányultak, csökkenve a termékinnovációt végrehajtott vállalkozások részaránya.

A továbbiakban ezen tevékenység elemzése két szempont szerint fog történni. Egyrészt ágazat szerint (ipar: bányászat, feldolgozóipar, villamosenergia- hő-, gáz- és vízellátás; szolgáltatások), másrészt vállalatméret szerint. A vállalatok méret szerinti kategorizálása kizárólag az alkalmazottak számának figyelembevételével történt a következőképpen:

- kis: 9–49 alkalmazott,
- közepes: 50–249 alkalmazott,
- nagy: több mint 250 alkalmazott.

Az innováció típusa

Ha a két ágazatot, az ipart és a szolgáltatásokat hasonlítjuk össze, mindkét periódusban az ipar áll az első helyen, bár a második periódusban közel 6%-ot veszített a szolgáltatóipar javára. Az iparon belül kimagaslóan az élen jár a feldolgozóipar, mindkét periódusban az előbb említett arányvesztést ezen alágazat idézte elő.

Termékinnovációról csak a feldolgozóipar és a szolgáltatások területén beszélhetünk, hiszen a többi ágazat esetében csupán egy-egy vállalat esetében volt ilyen típusú újítás.

A csak termelési folyamatra irányuló újítások esetében az előbbihez hasonlóan a feldolgozóiparban és a szolgáltatási szektorban tevékenykedő vállalkozások bizonyultak a legaktívabbnak. Bár sokkal kisebb arányban, de ezen jellegű újítások a villamosenergia-, hő-, gáz- és vízellátás tevékenységű vállalatokban is megjelentek. A termék- és termelési folyamatra vonatkozó újítások minden iparágban jelen vannak, a vállalatok az ilyen jellegű innovációs tevékenység folytatása iránt a legérdekeltebbek.

A vállalatméret szempontjából nézve az innovációs tevékenységet folytató vállalatokat, elmondható, hogy az innovatív vállalkozások közül a legmagasabb részaránya a kisvállalatoknak van. Az innovatív vállalkozások több mint fele (53,65%) tartozik ezen kategóriába. A statisztikai adatok arra utalnak, hogy a vállalatméret, illetve az innováció típusa között nincs szoros összefüggés. Vállalatmérettől függetlenül a vállalkozások legnagyobb részaránya termék- és termelésifolyamat-innovációt együttesen hajt végre.

Együtműködés

A fentiekben láthattuk, milyen típusú innovációk felé hajlanak a vállalatok az ágazat, illetve a méret függvényében. A következő kérdés, amely felmerül, hogy ezen innovációs tevékenységüket hogyan bonyolítják le: együttműködve más vállalatokkal, intézményekkel vagy önállóan.

Összességében tekintve: az innovatív vállalkozások 22%-a az innovációs tevékenységek kapcsán együttműködésben áll más vállalkozásokkal vagy intézményekkel. A statisztikai adatok alapján elmondható, hogy a partnerek legfőképpen Románia területéről valók. A romániai partnerektől nem sokkal maradnak el az EU15 és az Európai Szabadkereskedelmi Társulat keretén belül levő partnerek. Ezen két csoportból kerül ki a partnerek többsége. A csatlakozni kívánó országokból, az Amerikai Egyesült Államokból, Japánból, illetve máshonnan a vállalkozások alacsonyabb részarányának származik innen a partnervállalkozása vagy -intézménye. Ágazati szinten az együttműködés nagyobb mértékben jellemző a szolgáltatások terén innovatív vállalkozásokra, mint az iparban tevékenykedőkre.

Akárcsak az ágazati megoszlás esetében, a méret szerinti megoszlás esetében is észlelhetők némi különbségek. Együttműködésben legfőképpen a nagyvállalkozások folytatnak innovációs tevékenységet. Ezek esetében az arány 39%, míg a kisvállalatok esetében 17%. A kis- és a közepes vállalatok között nincs eltérés. A partnerek származási helyét illetően nem figyelhető meg különbség a vállalatméretre vonatkozóan, minden esetben a legtöbb partner romániai.

Költségek

Mint bármilyen gazdasági tevékenység, az innováció is bizonyos költségekkel jár. Kérdés, hogy ezek legfőképp mifelé irányulnak. Az innovatív vállalkozások költségszerkezetének elemzése során fény derült arra, hogy költségeik legmagasabb hányadát a felszerelések és műszerek vásárlására költött összegek teszik ki, és a kutatás-fejlesztésre fordított összegek ezek felét (2002-ben), majd egyharmadát (2004-ben) képezték. Tehát az innováció során felmerülő költségek számottevő részét az anyagi költségek teszik ki. Legkevesebbet a vállalatok kívüli forrásból származó ismeretszerzésre fordítanak.

Figyelve a költségszerkezetet az egyes ágazatok esetében, eltérő eredmények mutatkoznak, amelynek nyilván magától értetődő magyarázata van. Az összes vállalat költségeinek szerkezeti megoszlásához hasonló az iparágak költségszerkezete. Mivel az innovatív vállalkozások magas arányban ezen ágazatban tevékenykednek, így az ők költségszerkezetük vetítődött ki az egészre. A szolgáltatási szektor költségmegoszlása nyilván nem egyezik teljes mértékben az ipari ágazatokéval. Ezen szektor esetében az innovációhoz nem feltétlenül szükségesek a felszerelések, műszerek, a hangsúly nem ezen erőforrásokra kerül, hiszen a végtermék általában nem ölt nem materiális formát.

Vállalatmérettől függetlenül a innovációs tevékenység során felmerülő költségek közül a legmagasabb részarányt a gépek, berendezések és szoftverek vásárlására költött összegek képezik. Ugyanakkor a kisvállalkozások azok, amelyek a legtöbbet költöttek erre a 2000–2002 közötti időszakban, azonban a következő periódusban a középvállalkozások átvették helyüket. Ezen jellegű költségek után a legmagasabb részarányt a kutatás-fejlesztési ráfordítások képezik, szintén vállalatmérettől függetlenül. Mindkét periódusban a középvállalkozások esetében képezte a legmagasabb arányt ezen típusú költség.

A 2002–2004 közötti időszakban a nagyvállalkozások arányában számottevően kevesebbet fordítottak a kutatás-fejlesztésre, mint a többi vállalkozás. Úgymond átcsoportosításról beszélhetünk, hiszen a 7%-kal kevesebb kutatás-fejlesztésre nem fordított összeget a más külső tudás vásárlására fordították. A kis- és középvállalkozások esetében arányában ezek az összegek nagyon alacsonyak (5% alattiak).

Információforrás

Fontos szempont, hogy a vállalatok milyen forrásból szerzik be az innovációhoz szükséges információkat, hiszen kirajzolódnak a vállalatok kapcsolatrendszerei, együttműködések szintje. Akár összességében, akár az egyes ágazatokat külön elemezzük, ugyanazon eredményeket kapjuk. A vállalatok közel 30%-a jelölte meg legfontosabb információfor-

---

rásként a gépek, berendezések és szoftverek beszállítóit, és ugyanennyi vállalkozás a legtöbb szükséges információt a klienseitől szerzi be. Ezen információforrásokat követik a versenytársak. A legkevésbé használják ki a kutatás-fejlesztési intézmények és az egyetemek által nyújtott információkat. Ez arra enged következtetni, hogy e két szektor közti együttműködés nagyon gyenge. A két ágazat közül a szolgáltatás szektorbeli vállalkozások magasabb aránya jelölte meg legfontosabb információforrásként ezen két intézménytípust (ipar 7%, szolgáltatások 17%).

A 2000–2002-es időszakra vonatkozó információforrások mellett még néhány új is megjelenik, mint például a vállalaton vagy vállalatcsoporton belüli információforrás, tanácsadó irodák, szakfolyóiratok és szakmai egyesületek. Ezen újonnan megjelölt információforrásokat az adatok alapján úgy tűnik, hasznos volt megjelölni. Ez kimondottan igaz a vállalat belsejéből vagy a vállalatcsoportból származó információk esetében, hiszen az összes innovatív vállalkozás 38%-a számára ez jelenti az elsődleges információforrást. Az iparban tevékenykedő vállalkozások esetében ez az arány 35%, míg a szolgáltatásban tevékenykedő vállalkozások esetében 45%. Egy hasonlóan sok vállalat (összes innovatív vállalat 27%-a) számára elsődleges információforrást jelentenek a kiállítások, vásárok, konferenciák, szakfolyóiratok. A két ágazat szintjén nem észlelhető jelentős eltérés.

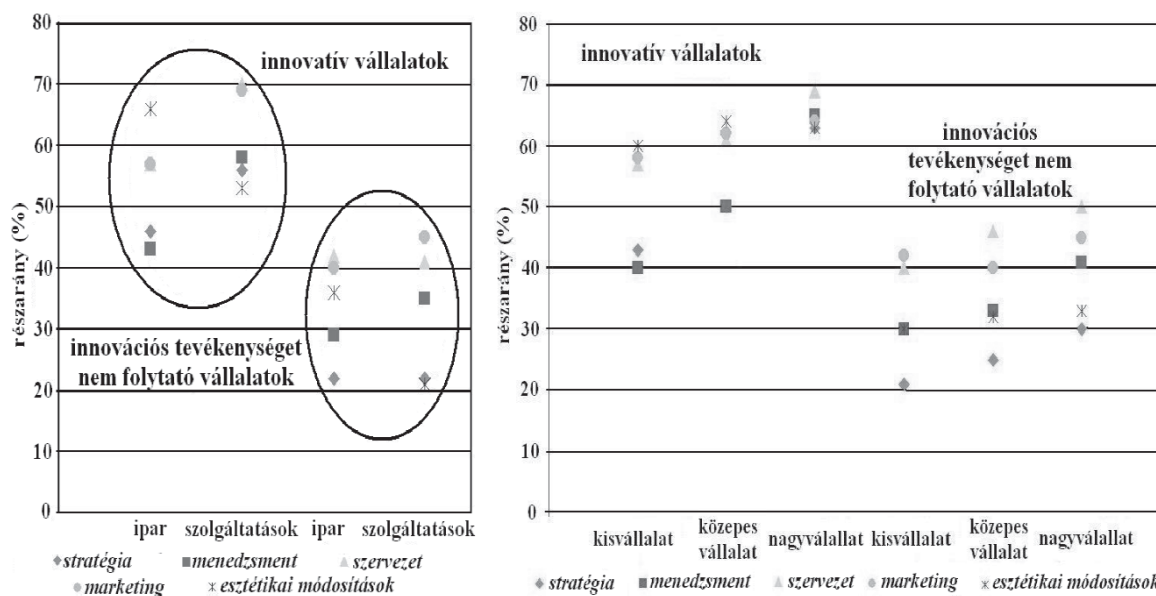
Az információforrások megjelölésekor nem észlelhető számottevő különbség a vállalatméretek között. Kivételt képeznek ez alól a kutatás-fejlesztési intézetek, az egyetemek, nonprofit szervezetek mint információforrások. Ezen a téren a kisvállalatok, arányukat tekintve, elkülönülnek a közepes- és nagyvállalatoktól. Ez arra utal, hogy a kisvállalkozások együttműködése, kapcsolatrendszere az egyetemekkel, kutatás-fejlesztési intézményekkel vagy nonprofit szervezetekkel sokkal fejletlenebb, mint a közepes- vagy a nagyvállalatok esetében. Az adatok arra utalnak, hogy ezen kapcsolatrendszerek a vállalat méretének növekedésével egyre fejlettebbek.

A 2002–2004-es időszakban feltüntetett két új információforrás – a konferenciák, vásárok, kiállítások, illetve a tudományos szakfolyóiratok – a közép- és nagyvállalkozások 28%-ának jelenti a legfontosabb információforrást, míg a kisvállalkozások esetében ez az arány 20%. A különbség valószínűleg annak tudható be, hogy ezen információk beszerzése költségekkel jár, amelyek könnyebben elfogadhatóak egy közepes- vagy egy nagyvállalat esetében, mint egy kisvállalatnál.

Változtatások

A vállalkozásoknak folyamatos változtatásokkal kell élniük. Annak érdekében, hogy versenyképességüket megőrizzék, illetve javítsák, helyt tudjanak állni a gyorsan változó gazdaságban, folyamatos változtatásokra van szükségük. Nem véletlenül használtam a változtatás szót és nem a változást. A vállalkozásoknak szembe kell nézniük a gazdaság folyamatos alakulásával, és erre tudatosan kell reagálniuk. A következőkben az innovatív és az innovációs tevékenységet nem folytató vállalkozások összehasonlítására kerül sor annak függvényében, hogy eszközöltek-e valamilyen jellegű változtatást a szervezeten belül. Kérdés, hogy van-e különbség ezen két csoport esetében, és ha igen, ez mely vállalkozások esetében jelentősebb, fennáll-e valamilyen kapcsolat az innovációs tevékenység és a változtatások között.

Forrás: Romániai Statisztikai Évkönyv 2005, 2006

4. ábra. Változtatások az innovatív és innovációs tevékenységet nem folytató vállalatoknál ágazatok, méret szerint, 2000–2002

A 4. ábra ezen kérdések megválaszolásához nyújt segítséget. Az ábra alapján a válasz egyértelműen pozitív. Látható, hogy az innovatív vállalkozások esetében magasabb azok részaránya, amelyek valamilyen típusú változtatást hajtottak végre. Ezen különbségek arra utalnak, hogy van összefüggés a vállalkozás innovációs tevékenysége és a változtatások között. Tehát az innovatív vállalkozások nem csupán az újításaik révén igyekeznek növelni versenyképességüket, helyállásukat a változó gazdaságban, hanem emellett számos változtatást is végrehajtanak.

Az ipar és a szolgáltatások terén tevékenykedő vállalkozások nyilván más-más arányban hajtják végre az egyes változtatásokat. Ez kimondottan igaz az esztétikai módosítások esetében. Mivel a szolgáltatási szektorban a termékek többsége nem ölt materiális formát, így egyértelmű, hogy elsősorban nem ezen jellegű változtatásokra van szükség. Ezzel magyarázható, hogy a ranglistán az utolsó helyet foglalja el. A szolgáltatás szektorban tevékenykedő vállalkozások esetében a használt marketingstratégiák és -eszközök fontosabb szerephez jutnak. Ugyanakkor ez egy olyan terület, amely sokkal nagyobb és gyorsabb változtatásokat igényel az elvárt hatás érdekében. Amint az ábrán is látható, mind az ipari, mind a szolgáltatás szektori vállalkozások ugyanolyan mértékben eszközöltek marketingváltoztatásokat, s vállalatszervezési, azaz új vállalati struktúrákat vezettek be, vagy a meglévőket nagy mértékben módosították. Szintén megközelítőleg a vállalkozások ugyanolyan aránya hajtott végre valamiféle változtatást a vállalat stratégiájában, mint a használt menedzsmenttechnikák esetében. Ezen a téren is a szolgáltatás szektori vállalkozások változtatási aránya magasabb az ipari vállalatokénál.

Az innovatív kis- és középvállalatok esetében nagyon jól elkülöníthetőek a változtatások. Az egyik csoportba tartoznak a szervezet struktúrájára vonatkozó és az alkalmazott menedzsmenttechnikák. Ezen jellegű változtatásokat az innovatív kisvállalkozások 40%-ánál hajtották végre. A középvállalkozások esetében ez az arány 10%-kal magasabb. A felső csoportba tartoznak a szervezeti, marketing-, illetve esztétikai módosítások, melyeket több vállalat esetében hajtottak végre. Az innovatív nagyvállalatok esetében nincs ilyen jelentős különbség a végrehajtott változtatások között. Minden típusú változtatásra volt példa az innovatív nagyvállalkozások megközelítőleg 65%-a esetében. Ha az innovációs tevékenységet nem folytató vállalkozások csoportját figyeljük, a nagyvállalatok esetében már nem ugyanaz a helyzet. Vállalatmérettől függetlenül ugyanazon tendencia figyelhető meg. Viszonylag ugyanaz a fontossági sorrend alakul ki minden esetben, a különbség csupán a vállalatméret növekedésével 5%-nyit növekvő arány.

Következtetések

Egy dinamikus, versenyképes gazdaság kiépítéséhez elengedhetetlen a kutatás, oktatás és innováció, az úgynevezett „tudásháromszög”. Ezen elemek fejlesztésére és előmozdítására az Európai Unió keretén belül egyre nagyobb hangsúly kerül. 2005 októberében a Bizottság egy kutatási és innovációs cselekvési tervet dolgozott ki, melynek célja, hogy a kutatást és az innovációt az uniós szakpolitikák, a közösségi finanszírozás és a vállalkozások tevékenységének központi elemévé tegye. Ennek érdekében néhány kezdeményezést

---

---

hajtott végre, amelyek az állami támogatás újraelosztására, a szellemi tulajdonjogok hatékonyabb védelmére, a kutatásra szánt kiegészítő pénzeszközök mozgósítására, innovációs csomópontok létrehozására, valamint az egyetemek és ipari szereplők közötti partnerségi kapcsolatok kiépítésére irányulnak.

A romániai politikák kidolgozása az uniós célkitűzések, javaslatok tükrében történt annak érdekében, hogy csökkenteni tudják Románia Európai Uniótól való lemaradását. Az uniós politikáknak, a Strukturális és Kohéziós Alapok támogatott területeinek megfelelően dolgozta ki Románia a Nemzeti Fejlesztési Tervet, mely elsősorban a közcélú befektetések fontossági sorrendjének a meghatározásában nyújt segítséget. Ezen jellegű befektetések jelentős hatást gyakorolnak a gazdasági fejlődésre, illetve segítik a regionális, ágazati, vidék-város különbségek csökkentését. Ugyanakkor Romániának hozzá kell járulnia a lisszaboni célkitűzés, program megvalósításához. A Nemzeti Fejlesztési Terv kialakításakor ezen szempont is kiemelt helyet foglalt el. A hat fejlesztési prioritás közül a versenyképesség növelése és egy tudásalapú gazdaság fejlesztése az első helyet foglalja el. Az ebben a dokumentumban összefoglalt fejlesztési irányelvek részletesebb kidolgozására, a specifikus célok meghatározására az ágazati működési programok keretében kerül sor.

A fentiek alapján látható, hogy Romániában a politikák, cselekvési tervek kialakításakor szem előtt tartják az uniós célkitűzéseket, politikákat. Ugyanakkor a versenyképesség növelése, a kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységek folytatását előmozdító programok, irányelvek már megszülettek. Ez azonban csupán az első lépés. Az ezt követő lépések ugyanakkor meghatározóak és az előbbinél nagyobb odafigyelést igényelnek. A kitűzött célok megvalósítása, az ezekhez szükséges eszközök megtalálása állandó kihívást jelent. Véleményem szerint Románia ezen a téren kellene előrelépéseket eszközölnön. Annak ellenére, hogy számos programot alakítottak ki az egyes célkitűzések megvalósítására, ezek globális hatása meg nem látható. Mindkét elemzés – Románia helyzete az Európai Unióhoz viszonyítva az SII tárgymutató alapján, illetve Románia innovációs tevékenységének különböző szempontból történő megközelítése – arra utal, hogy Romániának még jelentős előrelépéseket kell eszközölnie.

Az Európai Unióhoz viszonyítva, az SII index alapján Románia a leggyengébben teljesít. Annak ellenére, hogy néhány területen, mint például az ifjúsági képzettségi szint, a csúcstechnológia területén alkalmazott személyek viszonylag magas száma, kiemelkedően szerepel, jelentősek a gyenge pontjai. Nagyon alacsony a kutatás-fejlesztési beruházások mértéke (a GDP értékének 0,5%-a 2005-ben), a szabadalmak, védjegyek száma, gyenge az egyetemek, kutatóintézmények és vállalati szféra közti együttműködés.

Az Unióhoz viszonyított helyzet ismeretében kezdtem hozzá az innovációs tevékenység részletesebb elemzéséhez Románia szintjén. Ennek célja az volt, hogy fény derüljön arra, melyek azok a területek, vállalatok (méret szerint) és ágazatok (ipar, szolgáltatások), amelyeknek köszönhetően innovációs tevékenységről beszélhetünk Romániában. Másodsorban azért volt fontos jelen elemzés, hogy rávilágítson azon területekre, amelyekre a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani annak érdekében, hogy az innovációs tevékenységek folytatása fellendüljön, illetve ezen tevékenység eredményesen, nagyobb mértékben hozzá tudjon járulni a versenyképesség növeléséhez.

Összességében tekintve a vállalkozásokat, nagyon kis arányuk (megközelítőleg egyötöde) folytat innovációs tevékenységet. Így egyértelművé válik, hogy serkenteni, terjesztetni kell az innovációkat. Véleményem szerint pozitív dologként értékelendő az a tény, hogy az innovációs tevékenységet folytató vállalkozások túlnyomó többsége a termék- és folyamatinnovációt együttesen hajtja végre, melynek köszönhetően az innováció hatása nagyobb mértékű.

Az innovációs tevékenység folytatásához szorosan kapcsolódik a kutatás-fejlesztési tevékenység. Az innovációs tevékenység folytatásának alacsony szintje a nem megfelelő mértékű kutatás-fejlesztésnek is köszönhető. Ez egyrészt annak tulajdonítható, hogy az ilyen jellegű ráfordítások mind országos szinten, mind vállalatok szintjén alacsonyak, nem fordítanak erre kellő figyelmet. A vállalkozások sokkal inkább előnyben részesítik az új berendezések, szoftverek vásárlását, mint a kutatás-fejlesztési tevékenységet. Ez nem is okozna akkora gondot, ha ezen tevékenység által generált innovációhoz szükséges inputot pótolni tudnák. Ennek megvalósításához egy jól kiépített kapcsolatrendszerre lenne szükség az egyetemek, kutatóintézetek között. Ezen rendszer létezik, viszont még nagyon kezdetleges állapotban van. A vállalkozások mind a kutatás-fejlesztés, mind az innováció terén kismértékben dolgoznak együttműködésben az említett intézményekkel. Ennek nem csupán a vállalatokra van negatív hatása, hanem magára a teljes gazdaságra is nézve, mivel a kutatás-fejlesztésre költött összegek, az említett tevékenységbe fektetett munka gyümölcse csak kismértékben kerül felszínre. A kutatások így alacsonyabb mértékben kerülnek alkalmazásra, csupán elméleti szinten maradnak. Véleményem szerint ezen kapcsolatrendszer javítása nagymértékben hozzájárulna egy eredményesebb kutatás-fejlesztési, innovációs tevékenységhez.

Szükség lenne egy olyan „piacra”, amelyen a kereslet (vállalatok igényei a kutatás-fejlesztés terén) és a kínálat (egyetemek, kutatóintézetek ilyen jellegű tevékenysége) találkozhatna. Véleményem szerint erre a célra a legmegfelelőbb egy weboldal létrehozása lenne.

A vállalkozások és egyetemek, kutatás-fejlesztési intézmények együttműködését lehetne ösztönözni azáltal, hogy az innovációs tevékenység folytatását célzó támogatásokban a vállalat abban az esetben részesülhet, ha az a szóban forgó intézményekkel együttműködésben folytatja e tevékenységet. Ellenkező esetben a támogatás mértéke számottevően kisebb.

Az elemzés során egy véleményem szerint pozitív dolog, hogy a vállalkozások nem zárkóznak el a partnerségi kapcsolatoktól. Ez is alátámasztja azt, hogy egy kis segítséggel javítani lehetne a fent említett kapcsolatrendszerrel. A vállalkozások innovációs tevékenység folytatása céljából kialakított partnerségek túllépik az ország határait. Ágazat szempontjából inkább a szolgáltatóipar területén tevékenykedő vállalkozások alakítottak ki partnerkapcsolatot külföldi, legfőképpen európai uniós országokkal. A partnerkapcsolatok kialakítását befolyásolja a vállalatméret. A legkevesebb partnerségben folytatott innovációs tevékenység a kisvállalkozások esetében észlelhető. A vállalat méretével növekszik a partnerségek száma is. A külföldi partnerkapcsolatok kialakítását is befolyásolja a vállalatméret. Ezen jellegű kapcsolatok leginkább a nagyvállalatokra jellemzőek, mely valószínűleg a tágabb kapcsolatrendszernek, nagyobb pénzforrásoknak tulajdonítható.

Napjaink folyamatosan változó gazdaságában a vállalkozások sem maradhatnak tétlenek. Folyamatosan reagálniuk kell a piaci változásokra stratégiájuk, szervezeti felépítésük, menedzsmentjük, termékeik megjelenítésén, marketingstratégiájukon. Az elemzés arra világított rá, hogy ezen változtatások szoros kapcsolatban vannak az innovációs tevékenységgel. Az innovatív vállalkozásokra sokkal nagyobb mértékben jellemző ezen változtatások eszközölése.

Ismert a kis- és középvállalkozások gazdaságban betöltött fontos szerepe (kiemelten a foglalkoztatás terén), így magától értetődő, hogy miért fontos ezen innovációs tevékenység folytatásának ösztönzése, akár nagyobb mértékű támogatások által is. Mivel a kis- és középvállalkozások alacsony szintű innovációs tevékenysége a forráshiánynak tudható be, nem tudnak kellő mennyiségű pénzforrást fordítani a kutatás-fejlesztési tevékenységekre, mely az innovációkhoz szükséges. E hiányosságot pótolni lehetne a már meglévő, újonnan kidolgozott technológiák, termékek átvételével. Ehhez azonban szükséges egy olyan információk szolgáltatását biztosító szervezet vagy weboldal létrehozása, mely folyamatosan közölné az újonnan megjelent technológiákat, termékeket, találmányokat. Véleményem szerint az OSIM (Oficiul de Stat pentru Inventii și Mărci) honlapja megfelelő lenne e célra, amennyiben nem csupán a bejegyzéssel, törvénykezéssel kapcsolatos információkat, hanem az előbbieken említetteket is tartalmazná.

Irodalomjegyzék

CEC 1999: Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union. European Commission, Luxemburg

CEC 2005a: *Implementing the Community Lisbon Programme: More Research and Innovation – Investing for Growth and Employment: A Common Approach*, Communication of the Commission, COM(2005) 488 final

EC 1995: European Commission's 1995 *Green Paper on Innovation*, COM(1995) 688

Katona József (2006): *Az Oslo kézikönyv harmadik kiadásának kiértékelése*, Magyar Innovációs Szövetség, 2006, 11–12. o.

Lengyel Imre (2000): *A regionális versenyképesség tényezői, különös tekintettel a Dél-Alföldre, Versenyképesség – regionális versenyképesség*, SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 39–57. o.

Maurizio Sajeve – Debora Gatelli – Stefano Tarantola – Hugo Hollanders: *Methodology Report on European Innovation Scoreboard 2005, May 20, 2005*

Schumpeter, Joseph Alois (1934): *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts

*** European Innovation Scoreboard 2006

*** European Innovation Progress Report 2006

*** Planul Național de Dezvoltare 2007-2013

*** Programul Operațional Sectorial "Creșterea Competitivității Economice"

Nagy Endre, a sokoldalú szakoktató

VERESS ISTVÁN – T. VERESS ÉVA

Dr. Nagy Endre (1883–1969) az erdélyi magyar nyelvű mezőgazdasági szakoktatás vezéregyénisége volt, rövid öt év alatt négy téli gazdasági iskola születésénél bábáskodott.

Nagy Endre 1883. november 25-én született Kutyfalván. Édesapja, Nagy Domokos, református lelkipásztorként nem kevesebb, mint 60 esztendőig szolgált Kutyfalván. Édesanyja, Csernát Katalin, mint igazi papné, testi, lelki jó tanácsokkal látta el a gyülekezet tagjait. Az elemi iskolát szülőfalujában, a gimnáziumot Marosvásárhelyen végezte el (1902). Érettségi után a Kolozsvári Gazdasági Tanintézetbe iratkozott be, ahol jó előmenetele miatt végig ösztöndíjas-ként tanult. 1905-ben kitűnő eredménnyel mint okleveles gazda végezte el az főiskolát.

1905 őszén a lévai Schöller uradalomban volt segédtsízt. Nem értett egyet a szellemmel, amivel az uradalomban találkozott (22 000 katasztrális hold), de azért 1909-ig tartott és keményen dolgozott. Közben egy évig (1906–1907-ben) Bécsben elvégezte önkéntesként a tiszti iskolát, megtanult németül, és kihasználva a nagyváros nyújtotta lehetőségeket, színházba, operába járt, múzeumokat, képtárakat látogatott (Nagy 1970).

1909-ben átmenetileg Kolozsváron a Magvizsgáló Állomáson, ezt követően 1910 őszén a dési (Szolnok-Doboka vármegye) Gazdasági Egylet irodájában tevékenykedett mint segédtitkár, majd mint titkár. Az egylet titkárának munkaköre rendkívül sokágú volt. Feladatai között szerepelt a megye gazdasági életének megszervezése és irányítása, a tagok részére szakelőadások szervezése, helyszíni szaktanácsadás, tenyészállat- és terméskiállítások rendezése, végső fokon a termények és tenyészállatok értékesítése. Egyszóval a titkár abban az időben nagyon sokat segíthetett a gazdáknak. Nagy Endre igen tevékeny titkárnak bizonyult, szerette is az egész vármegye. Gazdász hallgató korában beiratkozott a kolozsvári Ferenc József Egyetem jogi karára, pár vizsgát még annak idején le is tett (1904–1905). A lévai segédtsízi állás és a katonáskodás azonban megszakította ezt a tevékenységet, és csak 1909–1913 között tudta elvégezni az egyetemet, és 10 év múlva, miután a hadifogságból hazakerült, 1923-ban megszerezte az államtudományi doktorátust.

Az első világháború kiszakította Nagy Endrét a civil életből. 1914. augusztus 26-án indult el vele a vonat az orosz harctér felé. Szeptember közepe táján Halics és Rohatin között hadifogságba esett, és Távols-Keleten, a Vlagyivosztoktól nem messze lévő Nikolsz-Usszarinki hadifogolytáborba került. Példamutató, határozott és céltudatos magatartásával fogolytársainak mindvégig hatékony támasza volt.

A városban működő mezőgazdasági múzeum igazgatója 1916 májusában Nagy Endrét egyik fogolytársával, Kiss Árpád vegyésszel együtt alkalmazta. Feladatukhoz tartozott, hogy a környékbeli gyomnövényeket gyűjtsék össze, melyből nemcsak az ottani múzeum, hanem a Magyar Nemzeti Múzeum részére is juttattak. Ugyanakkor bekapcsolódott a növényvédők munkájába, és a búza gabonabetegségeit kutatta.

1920. október 5-én jött el a szabadulás órája, amikor a foglyokat szállító hajó hazafelé indult, Sanghaj, Szingapúr, Colombo, Dzsibuti, Szuezi érintésével Trieszt felé, ahova 42 napi utazás után meg is érkezett (Nagy 1970). Öt nap múlva indultak tovább Ausztrián, Csehszlovákián keresztül hazafelé. 1920. december 10-én érkezett haza. A karácsonyt és az újévet szerettei körében töltötte, de 1921 januárjában már jelentkezett a dési Gazdasági Egyesületnél, ahol rábízta az újjászervezést. A megváltozott helyzetben eleinte csupán tapogatózott, de hamar megtalálta a helyes utat, új tagokat toborzott, főleg kispapokat, megpróbálta újraindítani a régi tevékenységét, új gazdaköröket szervezett, nagy hangsúlyt fektetett a téli gazdalanfolyamokra, és közben hamar tudatosul benne, hogy egyes feladatokat az állami szervek vettek át. A tenyészállat- és terménykiállításokat a megyei mezőgazdasági kamara szervezte. Tapintatosan besegített ebbe a munkába is.

1923. március 20-án Nagy Endre megnősült, feleségül vette Mészáros Erzsébetet, Mészáros László szamosújvári állomásfőnök leányát. 1925-ben született Eszter nevű leányuk. A házasság újabb gondokat jelentett, különösen, amikor háromtagú lett a család. A viszonylag csekély titkári fizetést feltétlenül ki kellett egészíteni mellékjövedelemmel: ezt elsősorban mint uradalmi tanácsadó tudta megoldani, és a mezőzáhi és bethleni mágnásbirtokosoknak lett a tanácsadója. A nyári hónapokban viszont egy biztosítási részvénytársaságnál dolgozott mint alkalmi jégkárbecslő.

A húszas években Erdélyben három politikai napilap jelent meg magyar nyelven: az *Ellenzék*, a *Keleti Újság* és a *Brassói Lapok*. Nagy Endre elsősorban az *Ellenzék*ben írt különféle mezőgazdasági témákról. 1921-től állandó munkatársa az *Erdélyi Gazdának* (Cseke 1996).

Az EMGE megbízásából 1926-ban megírta *A gazdakörök szervezése és vezetése* című munkáját, melynek második kiadása 1929-ben jelent meg (Nagy 1926a-1929). Ugyancsak 1926-ban írta *A cukorrépa termesztése* című művét (Nagy 1926b). 1931-ben több cikket közölt a magyar nyelvű téli gazdasági iskolák megszervezésének szükségességéről, melyre először az erdélyi unitárius püspök reagált, és személyesen is felvette a kapcsolatot a szerzővel. Ennek eredményeként 1931 őszén Székelykeresztúron megnyitotta kapuit az első téli gazdasági iskola Nagy Endre igazgatásával (Veress 1985).

Nagy Endre harcolta ki az erdélyi magyar tannyelvű téli gazdasági iskolák megalapítását. Rövid időn belül három téli gazdasági iskola indult: a székelykeresztúri unitárius (1931), a radnóti római katolikus (1931) és az ugyancsak katolikus kézdivásárhelyi (1932) téli gazdasági iskola. A kezdeti nehézségekről és a harcok részleteiről 1936 nyarán beszélt Veres Istvánnak (e tanulmány egyik szerzőjének), amikor egy hónapot töltöttek együtt Magyarországon. Feladatuk az ottani mezőgazdasági szakoktatás tanulmányozása volt. Ebből az alkalomból több különböző jellegű szakiskolát látogattak meg, mint például a csermajori Tejipari Szakiskolát, a budapesti Kertészeti Főiskolát, a mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémiát, a mátészalkai Téli Gazdasági Iskolát, a budafoki Borászati Tanfolyamot, a nagykálói Mesterképző Gazdasági Iskolát, a tarcali Szőlészeti és Borászati Szakiskolát, a putnoki Háztartási Iskolát, és végül az Ampeológiai Intézetet (Veress 1995a). Sokat láttak, tanultak, és mivel éjjel-nappal együtt voltak, Nagy Endre elmesélte a hazai téli gazdasági iskolák szervezésének történetét. Ez az egyhónapos „továbbképzés” egy olyan felkészült és tapasztalt kiváló szakemberrel, mint Nagy Endre, új utat nyitott a társszerző szaktanári tevékenységében. Kegyelettel és hálával írja e sorokat, hiszen édesapján kívül senkitől sem tanult annyit, mint dr. Nagy Endrétől (Veress 1995a).

Térjünk egy kicsit vissza az erdélyi téli gazdasági iskolák szervezéséhez. Erre Romániában az új szakoktatási törvény (1929) adott lehetőséget, de ezen kívül az iskolák beindításához még sok kedvező körülményre volt szükség. Ezt a kérdést csak felekezeti alapon lehetett megoldani, azonban sajnos még nem született meg az egyezés a magyar egyházak között, jóllehet a vallásszabadságnak nálunk Erdélyben komoly hagyományai voltak, hiszen Tordán 1593-ban fogadták el a világ első olyan törvényét, amely a teljes vallásszabadságot garantálja. Ennek dacára az ökomenikus szemlélet csak az utóbbi évtizedekben erősödött meg és fokozódott még jobban 1989 után. Nagy Endre nem vette figyelembe a nehézséget, hiszen őt már a húszas évek elején foglalkoztatta egy olyan gazdasági iskola megszervezése, ahol az erdélyi magyar kiscsapatok fiai anyanyelvükön tanulhatnak.

Amint már írtuk, a legrugalmasabb volt ezen a téren az erdélyi unitárius egyház, mert hívei zömmel a Székelyföldön, a Nagy-Küküllő felső folyásánál, a Nyikó és a Homoród völgyében laktak. Az első magyar nyelvű gazdasági iskola megnyitását megkönnyítette egyrészt, hogy az Erdélyi Unitárius Egyház is gazdasági iskolát akart indítani Székelykeresztúron. Másrészt, hogy 1930-ban az erdélyi mezőgazdasági szaktanfelügyelői állásba a Földművelésügyi Minisztérium dr. Ioan Luca Ciomacot nevezte ki, aki ugyanakkor a kolozsvári Gazdasági Akadémia tanára is volt. Ciomac Hohenheimban (Németország) szerzett mezőgazdasági mérnöki diplomát, jól felkészült, széles látókörű, és ráadásul jóindulatú ember volt. Nagy Endre rövid időn belül szoros baráti kapcsolatba került vele.

Nagy Endre Ciomacot 1931. január első napjaiban kereste fel, beszélgetés közben a szaktanfelügyelő részletesen kifejtette, hogy milyenek a németoszági téli gazdasági iskolák. Ezután a beszélgetés után az erdélyi napilapok hasábjain több cikk jelent meg Nagy Endre tollából a téli gazdasági iskolák szükségességéről. Ugyanakkor 1931 februárjában dr. Boros György, az akkori kolozsvári unitárius püspök, sürgönyileg arra kérte Nagy Endrét, hogy látogassa meg a szakoktatás kérdésében. A püspök rendkívül szívélyesen fogadta és arról érdeklődött, hogy ő-e az a Nagy Endre, aki annyit írt a román, magyar gazdasági oktatás szükségességéről. Az igenlő válasz után a püspök így folytatta szavait: „Az erdélyi unitárius egyház gazdasági iskolát akar indítani Székelykeresztúron. Akar-e segíteni nekünk ebben a munkában?” (Veress 1985). Nagy Endre örömmel vállalkozott arra, hogy segítsen az iskola létrehozásában. Mikó Imrével Székelykeresztúrra utazott terepszemlére, amelyen részt vett Elekes Dénes, az ottani unitárius gimnázium gondnoka és Gálfalvy Samu igazgató. A püspökség kérésére a Földművelésügyi Minisztériumból megérkezett Toma Anreievici főfelügyelő is. Az így összeállt bizottság megállapította és szavolta, hogy megvannak mindazok a feltételek és kellékek (tantermek, gazdasági épületek és gazdasági terület) a gyakorlati oktatás számára, amelyekre szükség van. Ugyanakkor megvan az anyagi fedezet is a fenntartási költségekre, mert az iskolának a törvény értelmében tandíjmentesnek kellett lennie. Ellátási díjat fizethettek a tanulók szülei, de azt csak arra lehetett fordítani.

A bizottságnak volt egy másik feladata is, nevezetesen az új iskolának egy olyan igazgatót találni, aki szívvel-lélekkel fog dolgozni az iskoláért, és akinek továbbá széleskörű szaktudása, tapasztalata, megfelelő lelki intelligenciája, társadalmi összeköttetése és szívs munkabírása, kifinomult igazságérzete és nem utolsósorban erkölcsi kiállása legyen. Elekes Dénes, az unitárius gimnázium gondnoka, az új iskola igazgatói székébe dr. Nagy Endrét javasolta, és hozzátette azt is, hogy a püspök úr is őreá gondolt. Így lett Nagy Endre, a református esperes fia az első magyar nyelvű unitárius gazdasági iskolának az igazgatója (Veress 1996).

Közben az események felgyorsultak. Kolozsváron az Erdélyi Unitárius Püspökség és dr. Nagy Endre megkötötték a feltételes szerződést, amely így hangzott: „Ha az iskolát engedélyezik, ha leteszem a román nyelvvizsgát (abban az időben nem lehetett senki tanár csak nyelvvizsgával), ha a minisztérium elfogadja a kinevezésemet, az új iskolai évben elfoglalom az állást” (Nagy 1963). Az iskolatípusban még Székelykeresztúron megegyeztek, téli gazdasági iskola, a tanítási idő október 1-jén kezdődik és április 15-ig tart. Nyáron szükség szerint egy-két alkalommal a tanulók 10–15 napot töltenek az iskola tangazdaságában. A nyári szünidő alatt a szaktanárok otthonukban látogatják meg a tanulókat, a helyszínen

adnak szaktanácsot, és ellenőrzik, hogy a tanulók miként alkalmazzák a gyakorlatban az iskolában tanultakat. A téli gazdasági iskola célja önálló kiskgazdák nevelése volt. A tanuló csak abban az esetben iratkozhatott be, ha elvégezte a hét elemi, úgynevezett abszolváló vizsgát tett, és szülei legkevesebb 2–4 katasztrális hold szántófölddel vagy fél katasztrális hold szőlővel rendelkeznek. Később az iskola vezetősége eltekintett ettől a kitételől, és kisebb földterülettel rendelkező tanulókat is felvett (Veress 1985). A jómódúak fizettek ellátásukért, a szegények térítés nélkül tanulhattak. A korhatár 16–20 év volt (később, amikor Erdélyben már négy téli gazdasági iskola működött, közös elhatározással a korhatárt 25 évre emelték).

1931 júniusában Nagy Endre sikerrel letette a nyelvvizsgát, az iskola is megkapta a működési engedélyt, és Nagy Endrének is jóváhagyták igazgatói kinevezését. Mint minden kezdet, a keresztúri iskola indulása is sok nehézséggel járt. A püspökség részéről megvolt minden jóindulat és áldozatkészség arra, hogy az iskola minél előbb túlessen a tűzkeresztségen és elkezdődjön a békés nevelő-, oktatómunka. A gazdasági iskolának nem volt semmije, a nulláról indult, minden ingatlan, a felszerelés és a pénz is a keresztúri gimnáziumé volt. A gimnázium előjárói attól féltek, hogy a gazdasági iskola terjeszkedésével meg fogják szüntetni a gimnázium felső tagozatát, ezért mindent elkövettek, hogy akadályozzák a munkát. Ám Nagy Endrét nem olyan fából faragták, hogy meghátráljon. A hatévi orosz fogság határtalan türelemre, higgadtságra, kitartásra tanította. A kérdésnek van egy másik pozitív vetülete is, az Elekes testvérek (a gimnázium gondnoka és igazgatója) furfangos székely fejükkel kigondolták, hogy a gimnázium négy felső osztályát közadakozásból tartásuk fenn. Minden elismerést megérdemel ez az elképzelés és az a tény, hogy 10 éven keresztül működött. Novemberig lassan megoldódtak a problémák, bár kisebb súrlódások vagy úgynevezett jótanácsok még előfordultak. Erről Nagy Endre naplójában így írt: „Keresztúri tanár kartársaim ilyen megjegyzésekkel biztattak. A székely legénykék igen vadak. Legyen állandóan nádpálca az osztályban. Ne sajnálj néhány pofont is lekenni és ne szégyelld, ha káromkodni kell. Figyelmen kívül hagyva az intelmeket előbb egészen más módszerekkel próbálkoztam. Bot, pofon, és káromkodás helyett a közvetlenséget, tréfát, jókedvet, dicséretet vezettem be. Semmilyen más módszer nem volt szükséges ahhoz, hogy a magyarázatokat síri csendben hallgassák.” (Nagy 1963). Rövid időn belül a vad székely legénykék megszerették igazgatójukat, tisztelték és becsülték nagy tudását, közvetlenségét, szigorú igazságszeretetét és küzdő szellemét.

Nagy Endre 1931 augusztusában egyedül utazott Székelykeresztúrra, családja csak november végén követte őt.

Az iskola gyakorlóterének 10 katasztrális hold ciheres berket vásárolt az unitárius egy-

ház, amelyet a tanulók a délutáni gyakorlatok során kiirtottak, és létrehozták az iskola szántóját és kaszálóját. Egy februári napon felkereste az iskolát Ioan Luca Ciomac főtanfelügyelő. Rend és tisztaság, székely harisnyákba öltözött tanulók fogadták, és az osztályban úgy feleltek, mintha vizsgán lettek volna. A felügyelő kérésére Nagy Endre mind a három tantárgyból (növénytermesztés, növényvédelem és állattenyésztés) kérdezett. Az osztály minden tanulóját megszólaltatta, ezután az internátust és a konyhát nézte meg a vendég, majd a külső területeket, ahova az istállók és más gazdasági épületek fognak kerülni, és ahol az építőanyag egy részét tárolták. Ciomac főtanfelügyelő nagyon jó benyomással távozott, és látogatása után két héttel a művelődésügyi minisztérium 10 000 lejes csekket küldött az iskola felszerelésére. Ilyen elismerést Nagy Endrén kívül egyetlen magyar iskola igazgatója sem kapott abban az időben.

A második évtől kezdődően gyakoriak lettek a főtanfelügyelői látogatások, és azokat rendszerint újabb juttatások követték. Nemesített vetőmagot, anyakocát, tenyészkan, 300 db ültetésre alkalmas gyümölcsfát, méhcsaládot, mezőgazdasági gépeket és eszközöket kapott az iskola. A kis gazdaság gyorsan gyarapodott, és erre felfigyeltek a környékbeli gazdák. Így a heti vásár napján Nagy Endrének a fő feladata a tanácsadás lett.

Igazgatói működésének második évében gróf Mayláth Gusztáv gyulafehérvári római katolikus püspök kereste fel Nagy Endrét. A püspök mindent látni akart, nemcsak az iskolát, hanem a gazdaságot is. Kérte Nagy Endre segítségét, hogy együtt tervezzék Radnóton a már ősszel induló katolikus téli gazdasági iskolát (1932), egy év múlva pedig a kézdivásárhelyit. Nagy Endre mindkettőben segített.

Visszatérve az adományokra, 1934 elején gróf Bethlen György komoly összeget küldött a keresztúri iskolának egy székely kapu felállítására. Még annak az évnek kora tavaszán egy művészi kivitelezésű székely kapun keresztül léphetett be az adományozó a gazdaság udvarára.

Sokat lehetne írni a tanulók nyári látogatásáról, amelyek a közvetlen gyakorlati oktatás példái lehetnének. Ám ehelyett hadd utaljak arra, hogy Nagy Endre nemcsak a székely leányké, hanem a fiatal leányok és asszonyok tanítását, nevelését is tervbe vette már a második évben a püspökség jóváhagyásával. Abban az időszakban, amikor a tanulók otthon dolgoztak, a családi gazdaságokban gazdasszony-tanfolyamot rendezett, amelyen a 16–30 éves nők vehettek részt. A tanfolyamon a következő tantárgyak szerepeltek: baromfitenyésztés, sertésenyésztés, zöldség- és gyümölcstermesztés, háztartási tudnivalók. Ez utóbbi keretében tanultak sütni, főzni, süteményeket, befőtteket, savanyúságot készíteni stb. A tanfolyam vizsgával, kiállítással és táncmulatsággal végződött.

1934 tavaszán súlyos csapás érte Nagy Endrét és családját. Felesége április 5-én rövid szenvedés után tüdőgyulladásban elhunyt. A haláleset a család minden tagját összetörte. Nagy Endre a munkájában keresett vigasztalást, miközben a gyermeknevelés egy részét a nagyszülők vállalták, akik Nagy Endrével egy háztartásban éltek.

Ekkor még az enyedi Bethlen Kollégium gazdasági iskolájának megszervezése mindig késik, jóllehet minden vonalon az iskola minél előbbi beindítását sürgetik.

1934 őszén Makkai Sándor, az akkori kolozsvári református püspök Székelykeresztúrra utazott püspöki vizitációra. Látogatásának volt egy másik, jól megfontolt célja is: meggyőzni Nagy Endrét, hogy a következő tanévben (1935–36) már Csombordon tanítsa a fiatal gazdaembereket, és addig is segítsen a szervezésben, tervezésben. Nagy Endre azonnal megígérte Makkai Sándor püspöknek, hogy kész segíteni a nagyenyedi Bethlen Kollégium téli gazdasági iskolájának megszervezésében, tervezésében, hiszen ez eddig már három iskola indulásánál is bábáskodott, és Ciomac főtanfelügyelő révén a hatóságokkal is jó kapcsolatot alakított ki. Nagy Endre többször is megfordult Nagyenyeden, de csak májusban, miután a Bethlen Kollégium megkapta a csombordi iskola működési engedélyét, vállalta el annak igazgatását. Akkor adta be lemondását is az Unitárius Püspökségnek, amit csak nagy nehezen vettek tudomásul.

Végre a kollégium 1934-ben megvásárolja báró Kemény Árpád csombordi birtokának a töredékét, amely elsősorban a híres csombordi szőlőből, a kastélyból, a régi, elég rozoga állapotban lévő néhány épületből és a szép nagy parkból állt. Az igazgatótanács a megvétel csak azzal a feltétellel hagyta jóvá, hogy a Bethlen Kollégium Csombordon téli gazdasági iskolát létesít. A feladat nem volt könnyű, mivel a báró fenntartotta a kastély és park használatának jogát. Így az iskola részére új épületet kellett felhúzni. Az építkezés nehezen indult. Jóllehet 1935 júniusában az előljárárság elfogadta a gazdasági iskola tervét, amelyet egy Radó nevezetű építésmérnök tervezett, a munka főleg anyagi gondok miatt csak július vége felé indult meg, mégis valósággal rohammunkával október közepére elkészült az 1088 négyzetméteres T-alakú egyemeletes épület, mely három ember összehangolt munkáját dicséri: Dr. Szász Pál, a Bethlen Kollégium főgondnoka, Elekes Viktor, a Bethlen Kollégium rektor-professzora és Bakó Károly építőmesterét. Az épület mind a mai napig az oktatást szolgálja, és szerényen húzódik meg az államosítás óta épült négy korszerű, kitűnően felszerelt iskolatömb mellett.

A csombordi iskola neve Téli gazdasági és szőlészeti iskola lett. Ez azt jelentette, hogy a szőlészet és a borászat külön tantárgyként szerepelt kiemelt óraszámmal. Különben a tanítási idő és a tanterv ugyanolyan volt, mint a többi három iskolánál. Különösen a gyakorlati képzésre voltak összehasonlíthatatlanul jobbak a feltételek.

„Nagy megtiszteltetésként fogadtam a hírt – mondja a szerző –, hogy a tanári kar összeállításánál rám is gondoltak. Én akkor a nagyenyedi Ambrosi-Fischer faiskolában ágazatvezetőként dolgoztam. 1935. augusztus elején keresett fel Szász Pál, az Erdélyi Gazdasági Egyesület akkori elnöke, a Bethlen Kollégium főgondnoka, Elekes Viktor, a Kollégium rektor-professzora és Nagy Endre, akivel ekkor találkoztam életemben először. A beszélgetés rövid volt és kategorikus: Nagy Endre ismertette jövetelük célját és felvázolta munkakörömet, így lett belőlem máról holnapra a csombordi Téli Gazdasági és Szőlészeti Iskola segédtanára és igazgatóhelyettese. Új munkahelyemet szeptember elején foglaltam el.” (Veress István)

A tanévnyitó előtti tanári gyűlésen Nagy Endre a következőket mondta: „Ne csak oktasatok, hanem főleg neveljétek, neveljétek az ifjúságot emberszeretetre, szorgalmas, becsületes munkára, mások megbecsülésére, ha szükség van rá, megsegítésére és nem utolsósorban igazi hazaszeretetre.” (Veress 1996).

Az iskola ünnepélyes felszentelésére 1935. október 20-án került sor. Istentisztelettel kezdődött, Muzsnai László teológiai tanár a következő szavakkal vezette be imáját: „Dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás a jó Istennek, hogy lehetőséget adott ezen iskola megvalósítására.” Jelen volt dr. Szász Pál főgondnok, Horváth Pál gondnok, Elekes Viktor lektorprofesszor, Málnássy Károly, a főgimnázium igazgatója, Csefő Sándor, a tanítóképző igazgatója, Nagy Béla, a csombordi református egyház lelkésze, Nagy Endre és tanárai, ifj. Veress István, Balázs Zsigmond, id. Veress István (Horváth 1996).

Az iskola megnyitó ünnepélye Csombordon kezdődött és Nagyenyeden folytatódott. Az ünnepi szónokok dr. Makkai Sándor, dr. Szász Pál és dr. Nagy Endre voltak. A továbbiakban Nagy Endrének a megnyitón elhangzott beszédéből idézünk: „Annyit ér minden iskola, ahány lelket építünk bele. Ne gondoljátok, hogy mi csupán földműves embereket akarunk itt nevelni. Első gondunk lesz megneemesíteni a lelkeket, átítani a szíveket az emberszeretet melegével. Hitet adni a mai kételkedő nemzedéknek, visszahelyezni trónusára a gyakran ostorral elűzött, kigúnyolt becsületet, mert ezek nélkül, nem lehet igazi gazda Erdély földjének népe. Ez új iskola falai közül kirajzó ifjú gazdanemzedéknek nem szabad kétségbe esnie, ha vihar szántja végig eke helyett barázdáit, ha áradat söpri el szénaboglyáit. A nyomor és csüggedés a hitelnek kenyere, az erős lelkek csak úgy hatnak a megpróbáltatásokra, mint acélra a kalapácsütések. A Bethlen nemzedéknek acélos lélek mellett sziklaszilárd jellemet kell magával vinni az életbe útravalóul.” (Győrffy 1996)

Az ünnepség másnap a szürettel folytatódott, amelyet távolról sem nevezhettek mulatságnak, hanem igen komoly munka folyt, amelyen a tanulók délelőtt, délután maguk is részt vettek. A szüret után megkezdődött a rendszeres elméleti és gyakorlati tanítás, s bár

rendkívül vegyes társaság gyűlt össze mind felkészültség, mind anyagi háttér tekintetében, az iskola és a kis gazdaság lassan, de fejlődni kezdett.

Nagy Endre az ifjú tanárokat, akik az első naptól kezdve otthon érezték magukat Csombordon, ily módon oktatta: „Öcsém, iskolánkban lesz aztán bőséges munkája. Mi gazdák a tyúkokkal kelünk, s bizony sokszor a kakas éjszakai első kukorékolásakor fekszünk le.” (Csekme 1996)

Az első évben 30 diák tanult Csombordon. A következőben 74-re, majd 81-re emelkedett a számuk, az elméleti ismeretek elsajátítása mellett a gyakorlati képzésre is igen nagy hangsúlyt fektettek. Az iskola egy napja a következők szerint zajlott: reggel 6-kor ébresztő, majd mosakodás után negyedóra torna az udvaron. Hét órától szilencium, nyolctól kezdődtek az órák. Délelőtt zajlottak az elméleti órák, ebéd után a gyakorlati oktatás következett. Délután 6-kor újra szilencium, este 8-kor vacsora, 9-től 10-ig ismét tanulás, majd lefekvés és villanyoltás.

Az első tanév végén Fövényesi Bertalan kollégiumi tanár csombordi látogatásáról az *Enyedi Hírlap* április 12-i számában ezt olvashatjuk: „...s amikor a tanév eredményét mindenben igen kielégítőnek és nagy reményeket keltőnek találjuk, önkénytelenül megjelennek előttünk a magvető munkások, élén Nagy Endrével, gazdasági életünk büszkeségével, akinek nagy tapasztalatokban nyugvó bölcs irányítása mellett egy fiatal munkaképes tanári kar követett el minden lehetőt az elért siker érdekében. Balázs Zsigmond, Horváth Zoltán, ifj. Veress István, a mi neveltjeink (a Bethlen Kollégiumban tanultak) s már az alapvető munkák rájuk bízatasakor a legszebb s most beváltott reményekkel tekintünk feléjük. Nagy Béla s id. Veress István eddigi munkás életük kiforrottságát vitték az iskolába.”

Az iskola kis gazdasága szépen fejlődött és évről évre újabb eredményeket ért el. A szőlő- és gyümölcsfaiskola, valamint zöldséges kert létesítése, egy kis törpegyümölcsös és szőlő-fajta-gyűjtemény telepítése mind sok nehézséggel járt, de a tanulók bevonásával – aminek nevelési szempontból is igen nagy jelentősége volt – sikerült néhány év alatt olyan feltételeket teremteni, amelyek lehetővé tették, hogy a kertészeti és szőlészeti tantárgyak tanítása minden zökkenő nélkül megvalósulhasson. Az iskola állatállománya, ha lassan is, de fejlődött, és 1938-ban elérte a középparaszti szintet (2 ló, 2 fejőstehén, 4 ökör, 5 koca, 1 kan, 6–8 hízó, 30–40 és négy kaptár méh). Amint látjuk, az iskola vezetősége a gazdaság megszervezésén keresztül is arra törekedett, hogy megvalósítsa a kitűzött célt, vagyis az önálló falusi kisgazdák szakszerű kiképzését.

Dr. Nagy Endre a kollégium tanítóképzős diákjait is bevonta az iskola oktatóinak tevékenységébe. Az irodalmi körök, a különféle összejövetelek felváltva Csombordon és Enyeden zajlottak. (Fülöp 1996)

Akik a nagyenyedi Bethlen Kollégium mellett a csombordi téli gazdasági iskolát 1935-ben életre hívták, dr. Nagy Endre és tanártársai, kiválóan felkészült, széles látókörű és meszszire tekintő mezőgazdasági szakemberek voltak, a hagyományteremtés távlatában gondolkoztak. A korszerű gazdálkodásra való nevelés mellett egy sajátos szellemiséget is továbbadtak. (Cseke 1996) A csombordi gazdasági iskola dr. Nagy Endre irányításával hamarosan hírnevet szerzett az erdélyi magyarság körében. A mindinkább fellendülő gazdakörök számára jól képzett vezetőket nevelt, az iskola fenntartotta kapcsolatait a testvérintézetekkel, tanulmányi kirándulásokat rendezett, rendkívüli sokoldalú képzés folyt benne, és valóságos nevelést is adott (melyet Nagy Béla református lelkész látott el) 1948-ig, az államosításig (Vita 1996).

Már a székelykeresztúri iskola megnyitása óta foglalkoztatta Nagy Endrét a tankönyvihiány. A Magyarországon kiadott *Gazdaságtant* a minisztérium nem engedélyezte. A könyvírást Nagy Endre még Keresztúron megkezdte, a társszerző Szász Ferenc volt. A kézirat 1935 decemberében készült el Csongbordon, és a kolozsvári Minerva Rt. 1936-ban adta ki *Gazdatudomány* címmel 2000 példányban, majd 1939-ben a második kiadást 2500 példányban.

Kitört a második világháború, következett a bécsi döntés. A dél-erdélyi, jóformán szörványmagyarság mind egyházi, kulturális, mind gazdasági vonatkozásban nagy gondokkal küzdött. Minden dél-erdélyi magyar szervezetnek a Bethlen Kollégium adott helyet. Így került az Erdélyi Gazdasági Egyesület 1940 novemberében a Bethlen Kollégium tulajdonában lévő kastélyba.

A háborús évek nagyon megviselték a csombordi iskolát is. 1946 nyara után szinte mindent előlről kellett kezdeni. Az épület javítása, a tanításhoz szükséges kellékek pótlása, az üres istálló benépesítése, az egész gazdasági leltárnak a helyreállítása várt a kis munkaközösségre. 1944 nyara sok bajt hozott iskolánkra s a két főre zsugorodott tanári karra (Nagy Endrére és az említett szerző).

Sokszoros letartóztatás és fogság után a tanárok legtöbbje csak novemberre térhettünk haza. Veres Istvánt (a szerzőt) azonnal behívták katonának, s csak a következő év tavaszán tért vissza. Az iskolát csak január 20-tól sikerült újra működtetni. Szász Ferencsel Pusztakamarásról, Fekete Györggyel az enyedi Hangya központtól, Böjté Lajossal, Horváth Viktorral, Köble Józseffel Enyedről végre megindulhat az iskolában a tanítás. 1945–47-ben az iskolában folyt az újjászervezés, a háborús sebek eltüntetése. Az igazgató fáradhatatlanul, vasakarattal végig ott volt az élvonalban, pedig 1946 tavaszától a Földművelésügyi Minisztérium egy újabb feladattal bízta meg: kinevezte az erdélyi magyar tannyelvű gazdasági iskolák felügyelőjévé. Keserves, nehéz munka volt, de zokszó nélkül két évig kitartott (Veress

1996). Dr. Nagy Endrének rendkívül sok feladata mellett energiájából arra is futotta, hogy 1946-ban az akkori miniszterelnöknél, dr. Groza Péternél kihallgatásra jelentkezzen és szót emeljen az 1920-ban Kolozsváron megszüntetett felsőfokú magyar nyelvű szakoktatás újrarendítése érdekében. Erről Nagy Endre naplójában így vall: „Mint inspektor jártam egy küldöttséggel dr. Gróza Péter miniszterelnöknél. Ott fogadott bennünket, abban a szép fővárosi miniszterelnöki palotában. Az időközben megszüntetett kolozsvári magyar tannyelvű gazdasági főiskola újraszervezését kértük. Szövérdffy Ferenc és Nagy Miklós gazdamérnökeink éveig tartó, szívós munkát fejtettek ki ez ügyben és még sem haladt. Ezért fordultunk kérésünkkel egyenesen a miniszterelnökhöz, akinek a magyarok iránt táplált méltányosságában nem kételkedtünk. Dr. Gróza, Czikó Lőrinc bizalmas embere útján értesített a fogadó napjáról, de akkor is előbb Czikót fogadta félórás kihallgatáson és csak azután minket. Mosolygó arccal jött elénk és bevezetett a minisztertanács termébe. Én a hadügy miniszter székébe kerültem. Bemutatkozásnál kiderült, hogy egyeseket már ismer, így pl. dr. Csödör Lajost, a marosvásárhelyi magyar nyelvű orvosi egyetem rektorát. Ízes magyar nyelven szólt hozzánk a miniszterelnök. Akkor még Mikszáth stílusára ismertem beszédében, később évek múlva derült ki, hogy Arany János volt a mestere, helyesebben ihletője. Szónokunk röviden előadta jövetelünk célját. A válasz igazi politikusra vallott: – Nagyon meglepett kérésük. Hát még nincs meg a magyar gazdasági főiskola? Ez egész hihetetlenül hangzik. Én azt a jelentést kaptam, hogy működik már több mint egy éve. Kénytelen leszek az illetékes minisztert ezért felelősségre vonni. És meg lesz! Én emelni akarom a magyarság kulturális színvonalát, ezért csináltam egyetemi várost Marosvásárhelyből, amiről önök nem is álmodtak. Jól esik ezzel dicsekedni, s olyan gyakran rá jár a szám mint... és itt egy közismert Mikszáth anekdotát idézet. Közvetlensége nagyon rokonszenvesse tette előttünk Grózákat.” (Nagy 1963.)

A magyar gazdasági Főiskolai tagozat meg is nyílt egy év múlva.

Veres Éva társszerző vallomása Nagy Endréről: „Mit jelentett számomra Endre bácsi közelében élni? Gondtalan és boldog gyermekkorom meghatározó egyénisége volt. Ott laktunk az iskola udvarán Endre bácsiék tőszomszédságában, naponta láttuk egymást és gyakran beszélgettünk. Endre bácsi nagyon szerette a gyerekeket, sokszor kinézett az ablakon és megszólított. Kolozsvárra költözésünk után 10 éven keresztül minden nyarat Csombordon töltöttünk. Eleinte anyai nagyszüleinknél, majd nagyapám, Nagy Béla halála után az iskola internátusában szálltunk meg. Hogyan emlékezik a gyermek, a serdülő a csombordi évekre? Közös kiruccanások a Csombordi szőlőbe, rendszerint Endre bácsiékkal együtt, fürdőzések a Marosban, hosszú séták a parkban, mind, mind hozzátartoztak a csombordi

nyári és őszi napokhoz. Az iskola irányította a falu kulturális életét. Ennek is lelkes vezetője volt Endre bácsi. Életem első szereplése éppen egy ilyen közművelődési rendezvényhez fűződik, öt éves lehettem és gyerekverseket szavaltam, melynek sorai ma is a fülemben csengenek. A gazdaság munkájában mi gyerekek is részt vettünk. Ott ügyetlenkedtünk a szőlő szüretelésénél, aratáskor a kévék kötözőjét gyűjtöttük, öntöztünk a kertben, egy nyáron pedig még az internátus szekrényeinek a lefestésébe is besegítettem. Széles Kálmán barátom megtanított szép nagy betűkkel jelszavakat írni, aminek kezdő tanár koromban Harasztoson igen nagy hasznát vettem. Azt, hogy az életben a kemény és pontos munkához szoktam, igényes családomon kívül a Csombordon töltött éveknél és Endre bácsinak köszönhetem. Sok szép és kedves emlék fűz Csombordhoz, mely nemcsak a szülőföldet jelentette számomra, de ahova bármikor szívesen térek vissza, ahol mindig otthon éreztem magam.“ (T. Veress 2005)

1948 augusztus 2-án az ország összes felekezeti iskoláját államosítják. A csombordi iskola előbb szakiskolai, majd szőlészeti középiskolai rangra emelkedik. A minisztérium Veress Istvánt nevezte ki az iskola igazgatójává, majd 1949 májusában Mezei Sándor vette át az iskola igazgatóságát, miután az előző igazgatót a kolozsvári Agrártudományi Intézetbe tanszékvezető egyetemi tanárnak hívják meg. Nagy Endre még négy évig volt az iskola rendes tanára. Sokat segített az új igazgatónak és még többet a diákoknak. 1952 októberében ment nyugdíjba, de még 1954-ig tanított mint óraadó tanár. 1954-ben átköltözött Székelyudvarhelyre, ahol folytatta a tanítást. Életének utolsó éveiben hősiessé viselte féloldali bénulását.

1969. április 18-án csöndesen elhunyt. Mezei Sándor búcsúztatta a székelyudvarhelyi temetőben: „Sírodnál jelentjük, hogy az általad megkezdett munkát és szellemet sikeresen tovább folytatjuk, s mára az iskola országos hírű intézetté fejlődött, több ezer mezőgazdasági szakembert bocsátott az élet útjára, akik örök hálával és végtelen szeretettel gondolnak az alapítóra, aki mindenkor rendíthetetlen hittel és akarattal dolgozott Csombordért”.

Varga István, volt tanítványa, így vallott róla: „Nehéz nem létezőnek tekinteni az EM-BERT, akit első pillanattól olyan nagyra, erősre és örökre tekintettem, Ő már nincs, de szelleme, az általa elindított és megteremtett erdélyi mezőgazdasági szakoktatás fejlődésében tovább él. Szüleim után neki köszönhetem a legtöbbet.”

A csombordi iskola rövid idő alatt Erdély-szerte híressé lett, ez elsősorban dr. Nagy Endrének tulajdonítható, nevelőtehetségének, kiváló szervezőképességén kívül rendíthetetlen akarateréjének, kitartásának. Az enyedi református scholából közben állami iskola lett és számtalan metamorfózist szenvedett, de a csombordi szellem továbbra is megmaradt. Egyik

költőnk aranycsapatnak nevezte az iskola tanári karát, és eszerint ez volt az aranykorszak, mely 1964-ig tartott, amikor felszámolták a magyar nyelvű oktatást, és ezután már csak így emlegették: „volt egyszer egy iskola”. (Király 1996)

Mindennek dacára Mezei Sándor, aki 33 éven át vezette az iskolát, az aligazgató, Fülöp István és a tanárok, Csorba István, Bartók Árpád tartották a kapcsolatot a volt diákokkal, találkozókat rendeztek, mely az ötvenéves emlékünnepelemben csúcsondott ki. A régi tanítványok nem felejtették el az iskolát, közülük egyesek még ismerték dr. Nagy Endrét, és nagy szeretettel emlékeztek vissza a Csombordon töltött időkre, a csombordi szellemre: „Hogy mit adott nekem Csombord szelleme? Elsősorban gyűlöletmentes emberi szeretetet, tudást, kitartást a munkában, hogy amit teszek, azt jó kedvvel és hozzáértéssel tegyem. Szeressem nemzetemet, melyhez tartozom, műveljem és tiszteljem kultúráját, nagy őseink emlékét, mindazt, amire tanáraink oktattak. Hála és köszönet érte.” (Sike 1996)

„Dr. Nagy Endre iskolai igazgató szavai egész életutamon végigkísértek. Ő biztatott, hogy a munkahelyen úgy dolgozzunk, hogy iskolánkra, tantestületére szégyent ne hozzunk. Mindig arra törekedtem, hogy betartsam a parancsolatot, kezdettől beálljak az alkotó, építő munkások sorába.” (Berekméri 1996)

A csombordi iskola egyik volt diákja szó szerint idézi dr. Nagy Endre intelmeit: „Ne feledjétek, hogy Csombord nevelt benneteket, ahol megtanítottak a szakmára, munkaszerepre, kitartásra, összefogásra, kölcsönös segítségre, fegyelmre, becsületre”. Az iskola azon időben csakugyan egy kis család volt. Minden diák az internátusban, valamint a tanárok családjakkal az iskola keretén belül laktak. Diák és tanár szinte egész nap együtt tevékenykedett. Amikor az igazgató, a tanár „fiam”-nak szólított, igazi szülői szeretetet érezhettünk. (Csiki 1996)

Amint arról már írtunk, 1948. augusztus 2-án az ország összes felekezeti iskoláját államosították. A csombordi iskolát előbb szakiskolai, majd szőlészeti középiskolai rangra emelték.

Végezetül úgy véljük, nem érdektelen összehasonlítani az államosítás évében (1948) és az után (1971) tanító tanárok számát. Az iskola államosításakor mindössze 2 rendes tanár, 2 helyettes tanár és 3 óraadó tanár működött. 1971-ben a tanulók és tanárok száma megugrott, 22 tanerő – 11 általános műveltséget tanító és 11 szaktanár – gondoskodott a tanulók alapos felkészítéséről. Az államosított iskola ötven tanulóval kezdte meg tevékenységét. Az 1971–72-es iskolai évben már 444, közel kilencszer több tanulója volt a csombordi gimnáziumnak. Említésre méltó, hogy az iskola ötvenéves fennállása óta mindössze négy személy vezette igazgatói és aligazgatói minőségben: 1935–1948-ig dr. Nagy Endre és Veress István, 1949-től 1982-ig Mezei Sándor és Fülöp István (Csávossy és Mezei, 1996).

A csombordi iskola későbbi tanárai is, akik ismerték és szerették az alapítót, szeretettel és hálával emlékeznek rá. Dr. Nagy Endre, az alapító igazgató végtelenül szorgalmas, nagytudású ember volt. Iskolai tevékenységét kiváló szervezőképességén kívül rendíthetetlen akaratereje, kitartása, kifinomodott pedagógiai érzéke tette igazán értékes és gazdaggá. (Fülöp 1996).

A csombordi Téli Gazdasági és Szőlészeti Iskola első igazgatója és az akkori tanári kar hagyományteremtő emberek voltak. Ők honosították meg ebben az iskolában az oktatás és a nevelés történetében kollégiuminak mondott formát és szellemet, a tanárok és diákok telepközösségét, az összetartozás és az egymásrautaltság, a szeretet és a bizalom terméke-nyítő érzését és légkörét. (Csávossy 1996)

„Majdnem 15 évig dolgoztam együtt dr. Nagy Endrével. Huszonöt éve tartozom neki a fenti sorokkal, hiszen mintaképe volt az oktató-nevelő embernek. Iskolai tevékenységét kiváló szervezőképességén kívül Istenbe vetett erős hite, rendíthetetlen akaratereje, kitartása, kifinomodott pedagógiai érzéke tették igazán értékes és gazdaggá. Mindenhol, mindig és mindenkit tanított; ifjút és öreget, tanulót és tanárt egyaránt. Szerette népét, egész életét annak szentelte, hogy élőszóval és írásain keresztül is tanítson.” (Veress 1996)

Befejezésül levonhatjuk a tanulságokat, hiszen dr. Nagy Endre életútja példaértékű. Utat mutathat a mai változó és nehéz időkben mindazoknak, akik az édes anyaföldből két kezük munkájával szándékoznak élni és boldogulni. A nagyenyedi Bethlen Kollégium csombordi Téli Gazdasági és Szőlészeti Iskolájának alapító igazgatója, dr. Nagy Endre és tanári kara mintaintézményt hozott létre. Megteremtették a diákoknak és tanároknak azt a szellemi közössé-
gét, amely az eredményes munka alapja. Olyan mezőgazdasági szakembereket képeztek, akik az élet minden területén megállták a helyüket, sokan közülük vezető beosztásba kerültek. A csombordi szellemet Mezei Sándor igazgató és Fülöp István aligazgató vitték tovább, és az iskola tanáraival együtt a modern mezőgazdasági szakoktatás alapjait hozták létre.

Irodalomjegyzék

Berekméri Bálint (1996): Egy életen át a gyümölcsösben. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*. Corvina kiadó, Déva, 1996, 207–208.

Csávossy György (1996): Szellemi szülőföld. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 26–27.

Csávossy György – Fülöp István – Mezei Sándor (1996): Hagyomány és korszerűség. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 28–4.

Cseke Péter (1996): Arany szőlőfürt piros mezőben. *Csombordi Emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 135–140.

Cseke Péter (1996): A csombordi gazdasági iskola mindenese. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 53–54.

Csekme István (1996): Az első naptól kezdve otthon éreztem magam. *Csombordi Emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 118–121.

- Csiki Márton (1996): Ne feledjétek, hogy Csombord nevelt benneteket. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 198–199.
- Fülöp István (1998): Gazdászok fel. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1998, 105–109.
- Györfly Dénes (1996): Az Enyedi Hírlap az indulásról. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 13–17.
- Györfly Dénes (1997): *Nagyenyed és a Kollégium*. Kolozsvári Egyetemi Nyomda, Kolozsvár, 1997.
- Horváth Zoltán (1996): Miként vásárolta meg a Kollégium a csombordi birtokot? *Csombordi emlékkönyv*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 95–96.
- Király László (1996): Volt egyszer egy iskola. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 93–94.
- Nagy Endre (1926a, 1929): *A cukorrépa termesztése*. Kolozsvár, 1926, Minerva. Az EGE Könyvkiadó vállalat XLVIII. füzet, második bővített kiadás, 1929.
- Nagy Endre (1926b): *A gazdakörök szervezéséről és vezetéséről*. Kolozsvár, 1926, Erdélyi Gazda 1926, 5, 6, 7, 8. sz.
- Nagy Endre és Szász Ferenc (1936, 1939): *Gazda tudomány*. Minerva RT Kolozsvár 2, 3. kiadás, 1936, 1939.
- Nagy Endre (1936): *Pillangós virágú takarmánynövényeink, Május a mezőgazdaságban*. Kolozsvár, Minerva, 1936, 1, 2. kiadás
- Nagy Endre – Veress István (1945, 1946): *Növénytermelés és szőlészet, Gazdatudomány*. Kézikönyv gazdasági iskolák és haladó gazdák számára, 1946, Bethlen Nyomda, Nagyenyed, 1996
- Nagy Endre (1996): Igazgatói jelentés a kollégiumi rektorátusnak az 1945-ös évről. *Csombordi Emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 20–21.
- Nagy Endre (1963): *Napló 1903–1963* (kézirat)
- Nagy Géza (1970): *Dr. Nagy Endre (1883–1969)* (kézirat)
- Sike Zoltán (1996): Én is csombordi diák voltam. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996, 205–207.
- Veress István (1985): Mezőgazdasági oktatás a nagyenyedi Bethlen kollégiumban. *Művelődés*, 1985, 38, 4, 41–44.
- Veress István: *Nagy Endre életútja* (1995). *Természet világa*, 1995, 126, 1, 40–42.
- Veress István: *Nagy Endre életútja*. *Csombordi emlékkönyv 1935–1995*, Corvina kiadó, Déva, 1996.
- Veress István (1995): A csombordi gazdasági és Szőlészeti Iskola. *A Bethlen Kollégium emlékkönyve*, Nagyenyed–Kolozsvár–Budapest, 1995.
- Veress István (2005): Egy gyümölcstermesztő életéből. *Erdélyi Gazda*, 2005, 11, 18–21.
- Veress Éva (2005): A héricsektől a népnevelésig, Mit jelentett számomra Édesapám, Veress István közepében felnőni? *Erdélyi Gazda* 2005, 12, 15–16.
- Vita Zsigmond (1991): *Dolgozz elszántan és lélekkel*. RMGE évkönyv 1991, 49–50.
- Vita Zsigmond (1998): *Dr. Szász Pál emlékezete, Enyedi évek enyedi emberek*. Pallas–Akadémia, Csíkszereda, 1998.

Szomorúan tudatjuk, hogy Veress István, e tanulmány társszerzője, 2007. november 2-án elhunyt. Az RMKT tisztségviselői részvétüket fejezik ki a gyászoló családnak.
Nyugodj békében, Pista bácsi!

Brassai Sámuel hozzájárulása a közgazdaság-tudományhoz

SOMAI JÓZSEF

A gazdasági kultúra, a gazdasági eszmék az emberiség szervezett vezetési rendszereiben a kezdetektől jelen van és része a művelődéstörténetnek, azonban maga a közgazdaság-tudomány alig néhány évszázados. A magyar, s még inkább az Erdélyben művelt közgazdaság-tudomány múltja kb. másfél évszázados.

A hazai magyar gazdasági gondolkodást termékenyítő elmék több századra visszamenőleg rendszerint a művelődésünk más, a közgazdász szakmától távolabb álló területeken alkotva lettek ugyanakkor a gazdasági gondolkodás és gazdasági eszmék szószólói és gazdagítói. Neves erdélyi nagy gondolkodóink, Apáczai Csere János, Pethe Ferencz, Bölöni Farkas Sándor, Wesselényi Miklós, Brassai Sámuel, gróf Mikó Imre, Orbán Balázs a XIX. századból, vagy Gyárfás Elemér, Nagy Zoltán, Szász Pál, Balázs Ferenc, Jakabffy Elemér, Kós Károly, Venczel József és mások a XX. századból nem voltak közgazdászok, azonban a népsorsáért való aggodalmuk a gazdasági élet felé fordította figyelmüket. Legtöbbjük munkássága a közgazdaság-tudományok kialakulásához is hozzájárult. A mindannyiukat összekötő szándék a következő volt: kivezetni Erdély lakosságát a szegénységből, az elmaradottságból, és szellemi alapot teremteni a nyugati életvitelhez, a nyugati gazdasághoz való felzárkózáshoz.

E neves gondolkodók sorába tartozott Brassai Sámuel is.

Nem létezik összefoglaló mű Brassai tudományos munkásságáról. Egy vagy két elme képtelen lenne átfogni azt a nagy ívet, amit Brassai tudományismereti skálája tartalmaz. Meg kell elégednünk a tudományterületekre szétszórt feldolgozásokkal, bár a tudománytörténet bizonyosan még sokáig adós marad egy átfogó életmű megalkotásával. Brassai összes írásának összegyűjtése is lehetetlen feladat, hiszen igen sok írását mint Brassai-produktumot talán soha nem ismerheti meg a művelődéstörténet, ugyanis számos cikkét névtelenül vagy álneven jelentette meg.

Brassai Sámuel hozzájárulása az erdélyi magyar gazdasági gondolkodáshoz sokkal nagyobb jelentőségű, mint ahogyan azt a tudománytörténetnek a múltban sikerült ismertetnie. Ennek oka elsősorban az, hogy életrajzírói, akik különben más szakmai területek kiválóságai, a gazdaságtudományok területén járatlanok voltak, s Brassainak a gazdaságtudományokban szerzett érdemeinek oldaláról életrajzírisaikban csupán csak említést tesznek, másodsorban mert nem történt meg mind a mai napig az erdélyi magyar közgazdaság-tudomány kezdeti időszakának és kialakulásának tudománytörténeti feldol-

gozása. Pedig most már tudjuk, hogy Brassai, a több tudományt művelő polihisztor, az erdélyi magyar (de nemcsak az erdélyi) közgazdaság-tudomány kialakításának előfutára volt. Zavarta közgazdászainkat (személyesen engem is) az a tény, hogy a XIX. század nagy tudósának ez a kedvelt területe árnyékban, feltáratlan maradt, bár az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy ezzel maguk a közgazdászok maradtak adósok. Tehát tudományos világunk múltjának feltárásával mi közgazdászok különösen adósak vagyunk.

A száz évet megélt Brassai Sámuel, Erdély nagy enciklopédistája, a nagy tudós széles szellemi, tudományos koordináta-rendszerébe szervesen beilleszkedett a gazdaságtudományok művelése is. Mikó Imre szerint „Erről az oldaláról ismerik legkevésbé Brassait. Pedig a közgazdaság nemcsak egy újabb tudományág volt, amelyet a többi mellett művelt, hanem közgazdasági munkáival a polgári haladásnak vált egyik hazai úttörőjévé.”¹

Nem az öncélú egyetemes tudás elérése volt a célja, hanem minden tudásra szert tenni, és azt hontársainak átadni, nemzetét szellemi életre kelteni. Ez a hivatástudat kísérte hosszú életén át egy olyan században, amikor a magyarság, és különösen az erdélyi magyarság, amely még közelebb állt szívéhez, olyan történelmi viszontagságok sorozatán ment át, mint az abszolutizmus, reformkor, 48-as szabadságharc, önkényuralom, kiegyezés stb. Ezek a népét ért történelmi csapások majdnem egy egész évszázad szenvedését tapasztaló tudós hazafi szeme előtt mentek végbe.

Concha Győző 1899-ben a Magyar Tudományos Akadémián tartott, Brassairól szóló emlékezésében kijelenti, hogy: „Brassai nemzete tanítója, közművelődésének állandó őrállója kívánt lenni. Erős akaratának rugója: a magyar művelődést hosszú aléltása után új életre ébreszteni, a magyar szellemet gazdaságban, erkölcsben, tudományban, művészetben, vallásban, országglásban nyűgeitől megszabadítva, önmagára és az emberiségre külön erőforrássá tenni.”²

Brassainak a gazdasági kérdések iránti megkülönböztetett érdeklődését és munkásságát a múlt évben kiadott *Gazdaság és gazdaságtudományok Brassai Sámuel életművében* című kötetben próbáltam egy csokorba összefoglalni. Most a rendelkezésemre álló idő alatt Brassai legjelentősebb gazdasági jellegű munkáiról fogok néhány gondolat erejéig értekezni.

1. Brassai az elsők között, 1832-ben, három folytatásos írásában, a *Nemzeti Társalkodóban*, 35 oldalon át áll ki Széchenyi a *Hitel és Világ*, *Stádium*, a *Világ és Adó és két garas* című műveiben megjelenített, a polgárosodást és a magyar gazdaság felemelését célzó gondolatainak a védelmében, akkor, amikor a reformkori idők ősi törvényeinek buzgó védelmezői erősen támadták Széchenyi társadalomátalakító eszméit (ezzel kezdődött

¹ Mikó Imre: *Az utolsó erdélyi polihisztor*. Kriterion kiadó, Bukarest, 1971, 59.

² Concha Győző: *Brassai Sámuel emlékezete*. MTA, 1899, 32.

tulajdonképpen Brassainak a gazdasági kérdésekkel való foglalatosságára). Ismert tény, hogy Brassai a „csendes tanuló évei” idején, amikor a nemesi portákon tanult és tanított (1820–1830), láttak napvilágot gr. Széchenyi Istvánnak a magyar közgazdaságtant megalapozó könyvei, amelyeknek nemcsak szorgalmas tanulmányozója, hanem Széchenyi gazdasági eszméinek tudatos terjesztője és sokakkal szemben védelmezője lett.

2. Majd tizenöt éven át (1834–1848 között) szerkeszti az úttörő jelzõt kiérdemelt gazdasági jellegű néplapját, a *Vasárnapi Újságot*, melynek hetente megjelenő minden száma jó részt gazdasági kérdéseket tartalmaz; Brassai pályafutása során többször vállalkozik szerkesztésre. Szerkesztette Méhes Sámuellel a *Nemzeti Társalkodót*, Berde Áronnal a *Természetbarátot*, majd egymagában a *Fiatalok barátját*, a *Critikai Lapokat*, Meltzl Hugóval az *Összehasonlító irodalomtörténelmi lapok*, Erdélyi Múzeum Egylet *Évkönyvei*, *Kertészgazdasági Lapok* című kiadványokat, tehát méltán lehet a magyar lapszerkesztés úttörőjének nevezni. A leghosszabb ideig (15 éven át) nagy szorgalommal és lelkiismerettel és a legszükségesebb időben szerkesztette, jórészt írta és valójában forgalmazta is, modern szóval élve: menedzselte a *Vasárnapi Újságot*.

Tartalmát tekintve a gazdasági újságírás kezdetének is tekinthetjük. Élete végső szakaszában (1893) még egyszer visszatér a gazdasági lapszerkesztéshez, és közreadja a fent említett *Kertészgazdasági Lapokat*. Idősebb korában (1893) szerkeszti (főszerkesztőként) a *Kertészgazdasági Lapokat*, 96 éves korában, hát nem csodálatos? Az új lap nyitó cikkében kiáll a szaklapok fontossága mellett. Valóban úttörő szaklapot indít útjára életének utolsó éveiben.

A *Vasárnapi Újság* igazi népfőiskola! Elsősorban gazdasági ismeretek, hasznos tanácsok népfőiskolája. Önmagát a néplapot úgy ajánlja, mint amelyet „közhasnú ismeretek terjesztésére” alapítanak és működtetnek. Ez a szándék megvalósult: másfél évtizeden át a gyakorlatban terjeszt, tanít és hasznos tanácsokkal látja el a gazdákat, iparosokat, kereskedőket, gazdasszonyokat. Nem sajnálja olvasóitól a legaprólékosabb magyarázatot sem. A lapban megférnek egymás mellett: orvosi receptek, tanácsok gazdasszonyoknak, hirdetések, javak eladása-vevése, ajánlás téli eltevésre, orvosságok embernek, állatnak, a föld, a rét és erdő művelése, a szövetfestés titka, ecetkészítés, faültetés, trágyázás fontossága, gazdasági találmányok, francia eke, gőzgép leírása, fahengeres szőlőőrölő, az első gőzmalom felállítása, a hosszú élet titka stb., általában véve: a tudományok és művelődés minden újdonsága megtalálható benne. Ezt követően kiviszi olvasóit a nagyvilágba: rendre ismerteti az idegen országokat, a népeket, az állat- és növényvilág érdekességeit, a föld titkait, és elmondja, mi történik más országok gazdasági életében. Olyan időszerű elméleti vagy gya-

korlati gazdasági ismeretek tanulmányait közli, rendszerint saját tollából vagy más szerzőktől, amelyek az erdélyi magyar gazdasági életben érdekeltek tanulására lehetnek.

A közhasznúság jegyében írott ismeretterjesztő munkáival a polgárosodás kialakulását ösztönzi, a reformkor haladó gondolatait hirdető eszméivel nagymértékben hozzájárult az 1848-as események előkészítéséhez. A reformkori eszmék igazi szószólója Erdélyben, melynek tanúbizonysága a forradalom előtt írt minden munkája.

Hetenként tájékoztatta az olvasóit a politikai helyzetről, hirdette a reformkor leghaladóbb társadalmi és politikai eszméit, népszerűsítette a tudomány és a technika vívmányait, gazdasági tanácsokat nyújtott, és az irodalomból is adott egy kis ízelítőt, de általában mindarról ír, ami valakinek hasznára lehetett. Boros György ekképpen vall a Brassai lapjában: „A lap célja Brassai egyéniségével és törekvéseivel teljesen összhangban volt. Szerette és becsülte a népet, s lelki élvezetet talált az ismeretek terjesztésében. A *Vasárnapi Újság* a hasznos tudnivalók gazdag tárháza, hazafias erkölcsös és vallásos érzés apostoli szószólója. A tudománynak élő Brassai nem sajnálta fölvenni és olvasói asztalára tenni a legkisebb gyöngyszemeket, a búzakalászt, vagy útszéli virágot, ha abból olvasói javára hasznot, vagy gyönyörűséget remélhet.”³

3. Megírta és 1842-ben kiadta az egyik legterjedelmesebb (359 oldalas, két kiadást is megért) monografikus munkáját, a banktörténetről és a korabeli bankrendszerrel szóló *Bankismeret* című kötetét. Ez akkor történt, amikor hasonló forrás a témában egyáltalán nem létezett. Tudományos hajlamai ugyan kezdettől fogva a filozófiára, nyelvészetre s matematikára irányultak, azonban mégis közgazdasági munkával lepi meg a magyar tudományosságot. Amint mondja, a „nemzet tájékoztatására” írta a *Bankismeret* című munkáját, kimondottan tiszta közgazdasági munkával jelentkezik a közélet előtt.

Brassai a nagyon gazdagon dokumentált könyve megírásához számtalan hazai és idegen nyelvű forrásmunkát tanulmányozott. Azokban az aprólékos leírásokban, amelyek a bankok történetében jelzésértékűek voltak, kihasználva többnyelvű tudását, képes volt hanyaszorgalommal és korának példát statuálva, teljesen meggyőzően, hihetetlen adatsorokkal bizonyítani állításait. Írásaiból következtetni lehet, hogy ismerte elsősorban Széchenyi, valamint Adam Smith, David Ricardó, Frederich List munkáit, ami a szövegelemzésből is kitűnik. Skócia példáját veszi alapul, amikor egy magyar bank létesítését javasolja. Egy hitelintézet felállításával azt akarta elérni, hogy a gyárpar is kifejlődjék, s az ország ne szoruljon behozatalra. Ilyen gazdasági függetlenségért harcolt Anglia ellen Skócia és Írország is, amit a hazai, erdélyi gazdálkodásnak is tennie kellett volna.

³ Dr. Boros György: *Brassai Sámuel élete*. 1927. 76. o.

A polgári átalakulás másik nagy akadálya az volt, hogy a nemesi földbirtokot régi feudális törvények védték. Azok közé a kevesek közé tartozik, akik szerint a banknak a pénzkeringés vérkeringés; tudjuk pedig, hogy „emennek elakadása gutaütés”. „Egyetlen opció van, eldönteni: ősiség vagy bank”. Fejtegetéseiből kitűnik, hogy hitelélet csupán az iparra és kereskedelemre támaszkodva nem fejlődhet ki, hanem a mezőgazdaságot is el kell indítani a tőkés fejlődés útján, fel kell szabadítani a hűbéri kötöttségek béklyóiból. Ez a haladás és jólét útja.

Ezzel a könyvével mint a közgazdaság világirodalmában teljesen tájékozott, élesítéletű közgazda jelentkezik. Munkáját 1848 előtti közgazdasági irodalmunk legjobb termékei közé sorolhatjuk, mert már a 40-es évek elején erősen érzi a közgazdasági ismereteknek különösen a bank- és hitelviszonyokra vonatkozó hiányát. Brassai erős akarata, hogy Széchenyi terveit siker koronázza, így megalkotta a *Bankismeretet*.

4. Kolozsváron adták ki 1847-ben *A fiatal kereskedők arany ABC-je* című könyvét, amely 144 oldalon át gazdasági alapismeretekkel és hasznos tanácsokkal látja el az áru- és pénzforgalomban ügyködőket, mint olyanokat, akik jobb tevékenységükkel a nemzetgazdaság serkentői lehetnek. A „művelődni minden irányban” szándékkal igen fontosnak tekintette a gazdaság szereplőinek a tanítását is. Ilyen céllal született meg ez a különálló munkája. Tekintettel arra, hogy abban az időben hasonló jellegű munka nem volt, ez olyan gazdasági szakkönyv, amely segíthette a polgárosodás kezdetén ébredező kereskedőket. Mégis el kell mondani, hogy Brassai ezt a könyvét nem a tudományos világnak szánta, hanem az ismeretekben szegény kereskedőtársadalomnak, hogy segítse azok kibontakozási lehetőségét. Azonban mint egyedüli forrásmunka az akkori időből, nagy szolgálatot tett magának a közgazdaságtan kialakulásának is azzal, hogy az akkor alig ismert közgazdasági fogalmakat eljuttatta a köztudatba, s fogalomhasználata a szakmában gyorsan elterjedt. Könyve a mai kereskedőtársadalom számára is hasznos olvasmány lehet.

5. Egész élete során jelen van gazdasági jellegű írásaival a kor gazdálkodásával foglalkozó lapjaiban (*Természetbarát, Gazdasági Lapok, Erdélyi Híradó, Magyar Posta, Falusi Gazda, Divatcsarnok, Magyar Hírlap, Nemzeti Társalkodó, Pesti Hírlap* stb.); számtalan gazdasági írása jelent meg ezekben a lapokban.

6. Az olyan, földrajzhoz kapcsolódó munkáiban is, mint *A föld egyes részeinek ismertetése (1832), Bevezetés a világ és státusok esmeretére (1834), Természeti földirat (1871), Mezei Gazdaságok könyve (1855–1866)*, de más természettudományi vagy módszertani könyveiben is állandó jelleggel jelen van a gazdaság, a gazdaságosság és hasznosságkeresés pragmatizmusa, az itt jelzett művei a gazdaságföldrajz előfutárai. Ezt a területet a gazdaságföldrajzosok már többé-kevésbé feldolgozták.

Ferencz József püspök síremlékének leleplezésekor, amelynek épp az idén október 3-án volt a közel 100 éves évfordulója, valójában 2010-ben lesz, a kolozsvári házsongárdi temetőben mondott beszédét így végzi: „Én ezúttal csak öröömnek kívántam kifejezést adni, ami bizonyára mindnyájunknak öröme, hogy ez egyszerű síremlék felállításával is csekély jelét adhatjuk a Brassai emléke iránt határtalan tiszteletünknek és hódolatunknak. A mi kegyes érzelmeinkből fakadó tisztelet és hódolat szolgáljon díszéül s emelje becsét e szerény síremléknek, melynél jóval maradandóbb és sokkal értékesebb emléket emelt Brassai önmagának, közel 100 évre terjedt életén át, a tudományok művelése és fejlesztése körül kifejtett, szinte páratlan munkásságával.”⁴

Dr. Boros György a nagy tudóshoz méltó terjedelmes és részletes Brassai-életrajzát így fejezi be: „Ha már most azt kérdeznénk magunktól, vajon Brassai megfelelt-e nemzete és kora követelményeinek, a leghatározottabb igennel felelünk. Széchenyit minden évben újra fölfedezzük, mert még mindig rengeteg sok van tanításában, tanácsában és eszméiben, amit nemzetének szétszórt, de az még nem valósította meg. Brassai, a nemzet tanítómesetere, annyi bölcs tanácsot, annyi követendő nyelvszabályt, életrendszert, hitesztét szórt el, hogy annak az életbe vitelére egy nemzedék helyett háromra van szükség.”⁵

Az a gazdagság, amit Brassai ránk hagyott, elvehetetlen szellemi vagyunk, amelynek színes, izgalmas és változatos domborulatán a tudomány sok területének mai birtokosai még mindig barangolhatnak, mert ma is találhatnak benne újat, tanulságosat, szépet, jót és igaz értékeket. Állítom, hogy Brassai szakmámhoz kötődő rejtelseinek megismerése számomra hatalmas kihívást és ugyanakkor nagy örömet jelentett.

Azzal zárom előadásomat, hogy áldozzunk erőinkből a múltra, tárjuk fel és őrizzük elődeink alkotott értékeit, mert hasznos lehet jelenkori sorskérdéseinkre.

(Elhangzott 2007. október 13-án a „Brassai Sámuel Emléknep” alkalmából rendezett ünnepi konferencián, Kolozsváron.)

⁴ Ferencz József püspök 1910. október 2-án a Házsongárdi temetőben Brassai síremlékének felavatása alkalmából mondott beszédéből.

⁵ Dr. Boros György: *Brassai Sámuel élete*. Minerva, Kolozsvár, 1927, 366.

Brassai Sámuel Emléknap 2007

CSOMAFÁY FERENC

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (továbbiakban RMKT) 1990. július 28-án alakult meg. Alapszabályzatában megfogalmazta célkitűzését: „A társaság tagjai tevékenységének megszervezése és szakmai támogatása, mindenekelőtt abból a célból, hogy minél rövidebb idő alatt át tudják értékelni a diktatúra idején szerzett szakismereteiket, s szakmai felkészültségükben olyan minőségi változást tudjanak elérni, amely nélkül nem lehet hatékony tevékenységet kifejteni a gazdasági nyitás, a piacgazdálkodásra való áttérés feltételei között.”

Az elmúlt több mint másfél évtized alatt számtalan rendezvényüknek kitűzött célja volt az alapszabályzatban lefektetett elképzelések minél pontosabb, eredményesebb, hatékonyabb megvalósítása. Idővel az oktatás, nevelés, felnőttképzés felvállalt szándéka egyre kiteljesedtebb és árnyaltabb feladatok megfogalmazását eredményezte. Ebbe a sorba tartozik a Brassai Sámuel Emléknap is, melyet a nagy tudós születésének 210. évfordulójára, halálának 110. évfordulójára szervezett a Társaság Kolozsváron, közösen az Erdélyi Unitárius Egyházal (EUE), az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel (EME), az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségével (AESZ), valamint a Bölöni Farkas Sándor Alapítvánnyal (BFSA) 2007. október 27-én az Unitárius Püspökség Dávid Ferenc dísztermében.

A nagy tudós emlékezete alkalmából igen rangos eseménynek lehettünk tanúi. Gondolom, nem csak számomra, egy kiemelkedő eseményre került sor, amely egy nappal a tulajdonképpeni ünnepi megemlékezés előtt zajlott le a Brassai Sámuel Líceum Felvinczy Györgyről elnevezett dísztermében. Kolozsvár magyar nyelvű vagy magyar tagozattal is rendelkező iskoláinak vetélkedője folyt, melynek bevallottan önazonosságunk tudatának fejlesztése, a gazdasági élet történelmének minden szempontból való megismerése volt a célja.

A tanrend szerint a középiskolai gazdasági oktatás keretében a diákok a makro- és a mikrogazdaság problémáit, valamint a XX., illetve a XXI. századi vállalati kultúra elemeit tanulják. Gazdaságtörténeti kérdésekkel a hazai tanrend nem foglalkozik. Ezt a hiányt próbálta pótolni a Romániai Magyar Közgazdász Társaság és a Bölöni Farkas Sándor Alapítvány által szervezett gazdasági tematikájú verseny. A kolozsvári középiskolások vetélkedője az *Erdélyi magyar gazdasági gondolkodás a XIX–XX. században* címmel került megrendezésre. A nagyfokú érdeklődésre jellemző, hogy tizenkét 4–5 tagú csapat jelentkezett a vetélkedőre, amely összesen 58 tanulót foglalt magába. A felkészülési idő két hét volt, amit a felkészítő

tanárok szívesen vállaltak. A következő iskolákból jelentkeztek csapatok: Apáczai Csere János Elméleti Líceum, felkészítő tanár: Pálfi Hajnalka (négy csapattal), Brassai Sámuel Elméleti Líceum, felkészítő tanár: Vajná János (egy csapattal), János Zsigmond Unitárius Kollégium, felkészítő tanár: Páll Gyöngyvér (három csapattal), Onisfor Ghibu Elméleti Líceum magyar tagozata, felkészítő tanár: György Csilla (egy csapattal), Római Katolikus Gimnázium, felkészítő tanár: Balázs Ildikó (három csapattal). A versenyzőknek a következő könyvészeti anyagot kellett tanulmányozniuk: *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából* két kötetét (RMKT, Kolozsvár 2001, 2004), pontosabban a két kötet különböző fejezeteit; Somai József: *Gazdaság és gazdaságtudományok Brassai Sámuel életművében* címmel megjelent könyvének bizonyos részleteit. A cél az volt, hogy a fiatalok megismerjék azokat a gazdasági törekvéseket, melyeket elődeink a XIX. és XX. században megfogalmaztak tájainkon, illetve azt, hogy a megfogalmazott gondolatok hogyan kapcsolódnak az európai gazdálkodás történelmébe. Brassai Sámuel, Orbán Balázs, Bölöni Farkas Sándor, Balázs Ferenc és Kós Károly, habár nem voltak közgazdászok, s Brassai kivételével nem adtak ki önálló gazdasági művet, azonban gazdasági szemléletük, a külföldön szerzett gazdasági tapasztalatuk hozzájárult a polgári társadalom gazdasági gondolkodásának a megteremtéséhez és fejlesztéséhez. Ők tudatosították azt, hogy az oktatás, a népnevelés, egyes esetekben a polgári sajtó, lásd a Brassai által szerkesztett *Vasárnapi Újságot*, komoly szerepet játszott a polgári gazdasági kultúra kialakításában.

A vetélkedő csapatok elérhető legnagyobb pontszáma 60 volt. A csapatok tudását szigorú, de igazságos zsűri értékelte, melynek elnöke Somai József, az RMKT tiszteletbeli elnöke volt. Zsűritagok: Imecs Veronka közgazdász, a *Napsugár* ifjúsági lap munkatársa, Ördög Béla közgazdász, a *Szabadság* Kolozsváron megjelenő napilap gazdasági rovatának munkatársa, Zemba Orsolya közgazdász, az RMKT ügyvezető igazgatója, Matyasovszki Imola, a Bölöni Farkas Sándor Alapítvány ügyvezető igazgatója.

A versenyzőknek különböző nehézségű feladatokat kellett megoldaniuk. Tesztkérdésekre kellett válaszolniuk, melyek az erdélyi gazdaságtörténeti élet főbb mozzanataira vonatkoztak. Megadott szavakból (hitelszövetkezett Kalotaszeg, Erdélyi Szépműves Céh, költségvetés, a föld szeretete), szóösszetételekből 12 sorban rövid gazdasági jellegű cikket kellett szerkeszteni 15 perc alatt. A zsűri azt is pontozta, hogy a tartalmon kívül milyen minőségű volt a csapat által megszerkesztett szöveg bemutatása.

A továbbiakban esettanulmányt kellett megoldaniuk a versenyzőknek a következő szöveg alapján: Mészkö falu a Tordai hasadéktól néhány kilométerre, a festői Aranyos völgyében fekszik. A lakosság apró és közepes gazdaságokból tartja fenn magát, ám képtelen

hatékonyan kihasználni a közeli Torda város és a természet nyújtotta lehetőségeket. 1930-ban ebbe a faluba érkezik meg Balázs Ferenc mint lelkész, aki segít megoldásokat találni. Az első kérdés a következő volt: „Hogyan oldja meg Balázs Ferenc a helyzetet?” A versenyzőknek Balázs Ferencnek a szövetkezet megteremtésére vonatkozó gondolatát kellett bemutatniuk. A második kérdés az volt, hogy Balázs Ferenc gondolkodását a ma körülményeinek megfelelően hogyan lehet továbbgondolni. A kettős feladat a Balázs Ferenc-i gondolkodás értelmezése, valamint a Balázs Ferenc-i gondolkodás aktualizált további kifejtése, azaz mit lehet Balázs Ferenc gondolkodásában ma megvalósítani és továbbgondolni.

Szintén a verseny keretében vaktérképen be kellett jelölni Orbán Balázs különböző külföldi utazásainak útvonalát.

Továbbá be kellett mutatni a Brassai Sámuel által szerkesztett *Vasárnapi Újság*ot. Beszélni kellett a szerkesztői célkitűzésekről, a lap tartalmáról, az érintett témák időszerűségéről.

Nem volt könnyű a vetélkedőknek az a feladat sem, melyben meg kellett jelölni Brassai Sámuel életrajzíróinak nevét, illetve gyurmából megformázni Brassai Sámuel portréját. Egy másik feladatban az elhangzott könyvcímeknek a szerzőit kellett megjelölni.

Akinek alkalma volt végigkövetni a többórás versenyt, meggyőződhetett arról, hogy a versenyző diákok komolyan készültek e versenyre, tanáraiknak köszönhetően. A verseny próbára tette tudásukat, gazdasági ismereteiket, problémamegoldó képességüket, kreatív készségüket. Lásd például a gyurmás vetélkedőt vagy az Angyalkák csapat választását Brassai Sámuel *Vasárnapi Újság* bemutatásáról, amely így szól: „Brassai Sámuel volt a főszerkesztője, modern szóval élve a menedzselője 1834–1848 között. Hetente jelent meg és tájékoztatta olvasóit minden olyan dolgról, amely akkor érdekelte az embereket. A lap élete elején Brassai megírta a jelszót: *Művelődés*, mert a gazdasági haladás alapja a művelődés. 1834. április elsején jelent meg az első szám, amelyre elő lehetett fizetni. Brassai népfőiskolai újságjával tanította, tájékoztatta a népet. Írt más országok és saját országa gazdaságáról, írt a bankokról, pénzről, ízelítőt adott az irodalomból is, tanácsot adott, hogyan lehessen jobban gazdálkodni, írt más népekről, állatokról, mindenről, ami érdekelte az embereket. Írt olvasókörekről, és ennek hatására különböző helyeken alakítottak ilyeneket. Ez volt a gazdasági folyóirat úttörője. Ha valamit meg szeretnénk tudni a XIX. századról, olvassunk bele a *Vasárnapi Újság*ba, ott mindent megtalálunk.”

Méltán jelenthetjük ki, hogy a tanulók remekül szerepeltek.

A zsűri sem volt irigylésre méltó helyzetben, mert a csapatok nagyon jól fel voltak készítve, amint Somai József, a zsűri elnöke kiértékelő beszédében is beszámolt erről: „Kedves felkészítő tanárok, versenyzők, gratulálok, mert magas eredményeket értetek el. A

lehetséges 60 pontból az első helyet elnyert csapat, az „Öt” (János Zsigmond Unitárius Kollégium, csapatvezető: Orosz Klára, XI. osztály) 58,2 pontot szerzett. A második helyre az 56,6 pontot szerzett T. C. M. került (János Zsigmond Unitárius Kollégium, csapatvezető: Tamás Zoltán X.), a harmadik helyet 53,4 ponttal az Angyalkák (Apáczai Csere János Elméleti Líceum, csapatvezető: Debreceni Magdolna, XI.) érte el. De a versenyen részt vett valamennyi tanuló győztesnek tekinthető. Valamennyit könyvekkel és részvételi diplomával díjazzuk.”

A vetélkedő után a versenyzőkkel készített rövid beszélgetéseket szerkesztett formában közöljük.

Ágoston Norbert, János Zsigmond Unitárius Kollégium (XI.): „Számomra nem csak tanulmányos, de újdonságokat is megismertető verseny volt. A kérdések megfogalmazása érthető volt, aki kellőképpen felkészült, annak nem volt nehéz jó feleletet adni.”

Kádár Zoltán, a Pázmány Péter Római-katolikus Líceum (XII.) diákja: „Az én részem volt a Brassai Sámuellel kapcsolatos könyvészeti anyag. Életemről olyan eseményeket tudtam meg, melyeket nem is sejtettem. Jó volt más iskolák diákjaival megismerkedni, akiknek ugyanolyan hobbijai vannak, mint nekem. A verseny megszervezése szerintem sokkal jobb volt, mint más versenyek, melyeken eddig részt vettem. A csapatszellem is nagyon jó volt, segítettük egymást.”

Balogh Bertus: „Az Apáczai Elméleti Líceum (XI.) közgazdasági osztályba járok, és engem érdekelt a téma. A tanárnőnek igaza volt, amikor felhívta a figyelmemet erre a versenyre, amely azzal bővítette az ismereteimet, hogy Erdélyben történő gazdasági vonatkozású eseményekre hívta fel a figyelmünket. Ezeket a hivatalos tanterv nem tartalmazza. Az erdélyi gazdasági élet történelmével gazdagodhattam, amit órákon nem tanultunk. A megadott szavakra, szóösszetételekre fogalmazott és felolvasott dolgozatokból világosan meg lehetett tudni, mi mit felejtettünk ki, mások mit vettek még be, tehát egymástól is tanulhattunk. Azért érdemes ilyen versenyeket rendezni, mert megismerteti a nem közgazdász szakos diákokkal is az erdélyi közgazdász gondolkodás történelmi múltját és fejlődését. Büszkék lehetünk gazdasági múltunkra.”

Német Julianna, Apáczai Elméleti Líceum (IX.): Közgazdasági szakon tanulok. Alkalmunk volt lemérni tudásunkat. A verseny alkalmával tudásunk bővült, mert mi a mindennapi gazdasági feladatokkal ismerkedünk meg, és gazdaságtörténelmet nem tanulunk. Olyan információt kaptunk, amit másképpen nem kaptunk volna meg. A jutalomkönyvek számunkra, és itt kollegáim nevében is beszélhetek, értékesek. A kreativitási verseny próbára tett. – Ha Téged kérnének fel, hogy állítanád össze a versenyt? Ugyanígy.”

Tamás Zoltán, a János Zsigmond Unitárius Kollégium (XI.) diákja a „Miért jelentkeztl erre a versenyre?“ kérdésre így válaszolt: „Kötelességemnek érzem, hogy feltárjuk múltunkat. Azokat a személyiségeket, akik valamikor olyan felfedezéseket tettek, melyek jelenben is érvényesek, azokat tisztelni kell. Az ilyen jellegű könyvek engem nagyon érdekelnek. A történelemnek mindig volt jövője és most is lesz jövője. A csoportmunka volt számomra a legtanulságosabb. Megtanultuk, ki mit tanul meg, ki miből készül fel, kinek mi a szerepe, mivel járulhat hozzá a csapat közös feladatának teljesítéséhez.”

Göde Emese, Onosifor Ghibu Líceum (XI.): „A verseny alkalmával eddigi tudásunk bővült. Olyasmit kellett megtanulnunk, amit az iskolában nem oktatnak. Erdély gazdasági életének múltja sokkal izgalmasabb, mintsem sejtettem volna. Brassai Sámuel, Orbán Balázs és Balázs Ferenc élete számomra majdnem ismeretlen volt. Mit tettek az elődök az erdélyi gazdasági kultúráért, ennek a versenynek köszönhettem, hogy megismertem. Ha jövőre is lesz ilyen típusú verseny, akkor megint jelentkezem.”

Szabó Gergely Zsolt, Brassai Sámuel Elméleti Líceum (X.): „A történelem nagyon érdekel, ezért jöttem erre a versenyre, melyre fel kellett készülnöm, mert valójában számunkra ismeretlen anyagot kellett megtanulni. A verseny anyaga olyan történelmi nagyságokra hívta fel a figyelmet, akik a gazdasági életben is tevékenyen kivették részüket. Most már az iskola előcsarnokában levő Brassai Sámuel mellszoborra is másként nézek fel.”

Minden résztvevő az RMKT által kiadott, nagyon értékes jutalomkönyveket kapott. Ezek a könyvek átgondoltan a hazai közgazdasági élet különböző vetületeit ölelik fel, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a lapjait forgatók megismerjék azt a gazdasági múltat, amit Erdély gondolkodói megfogalmaztak az elmúlt századokban. A rendezők, látván a biztató eredményeket, elhatározták, hogy a megkezdett úton továbbmennek, és a jövőben is, most már kiterjesztettebb körülmények között, megszervezik ezt a vetélkedőt Kolozsváron kívül más helységekbén is.

Amennyire gördülékeny, jól megszervezett volt az első nap diákvetélkedője, annyira elgondolkodtató, hogy a második napon tartott Brassai Sámuel Emléknep marketingtevékenysége miatt volt döcögő, holott az előadók mindenike neves közismert személyiség volt, akik tudnak újat és értékeset mondani a felnőtt hallgatóságnak is.

Mivel az eseményről kiadvány jelenik meg, az elhangzott előadások programját csak címszavakban jelzem. Nem másért, csak hogy a kedves olvasó érzékelhesse, tényleg értékes előadások meghallgatásától esett el, és egy történelmi pillanattól. Szabó Árpád, az Unitárius Egyház püspöke nyitó- és záró emlékbeszéde azért volt történelmi jelentőségű, mert először fogalmazódott meg az elmúlt 63 évben nyilvánosan, hogy Brassai

Sámuel volt olyan jelentős kolozsvári személyiség, aki megérdemelne egy Brassai Sámuel ábrázoló szobrot Kolozsvár városának egyik közterén.

Egyed Ákos, az EME elnöke, az MTA kültagja, előadásában Brassai és az Erdélyi Múzeum-Egyesület kapcsolatát taglalta. Péntek János, az AESZ elnöke, az MTA kültagja, Brassai nyelvészeti munkásságának időszerűségéről elmélkedett. Somai József, az RMKT tiszteletbeli elnöke pedig *Brassai Sámuel hozzájárulása a közgazdaságtudományhoz* címmel a nagy tudós nagy jelentőségű munkásságát mutatta be.

Az Emléknap zárásaképpen az ünnepi konferencia egyes résztvevői a Házsongárdi temetőben megkoszorúzták Brassai Sámuel síremlékét.

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban LIV. rész

PÁSZTOR CSABA

A *Hivatalos Közlöny* 1. részének 2007/637–2007/731. számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérre befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás, nyereségadó;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középállalatok részére, mezőgazdasági pénzki-egyenlítések, tőzsdepiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek, fiskális kasz-szagép-használat;
10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelem, kereskedelmi társaságok bejegyzése.

A fiskális adóügynökség országos elnökének 2007/1294-es sz. rendelete (2007/658-as sz. H. K.) szabályozza az adók, járulékok és egyéb fiskális követelményeket, amelyeket két külön egységes kincstári számlára kell átutalni:

– a 20.47.01.01/*befizető adószáma* kincstári számlára kell a 2003/571. fiskális törvény, valamint ennek utólagos változásai alapján számítandó adókat (nyereség-, mikroállalati jövedelem-, osztalék-, munkabér-, kamat-, nyugdíj- stb.) átutalni;

– az 55.02/*befizető adószáma* kincstári számlára kell a további törvények alapján szabályozott járulékokat (nyugdíj-, egészségügyi-, munkabaleset-védelem-, munkanélküli-, a betegállományi alap-, fizetési garanciaalap- stb.) átutalni.

Az országos fiskális adóügynökség elnökének a 2007/1314-es sz. rendelete (2007/658-as sz. H. K.) jóváhagyja a módszertani normákat, amelyek alapján a két kincstári számlára átutalt összegek elosztása történik. Azok a kereskedelmi társaságok, amelyeknek nincsenek tartozásaik, már a szeptemberi adóikat is ezekre a számlákra kell átutalják. Az összes többi esetben 2008.01.01-től kell a fentieket alkalmazni.

A gazdasági és pénzügyminiszter 2007/1199-es sz. rendelete (2007/661-es sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 2006/753-as sz. pénzügyminiszteri rendeletet, jóváhagyva a 2006/1119-es sz. pénzügyminiszteri rendelet alapján a nagy adófizetők adóinak és járulékaiknak a központi kincstárba való befizetését és az összegek utólagos elosztását.

Az országos fiskális adóügynökség elnökének a 2007/1415-ös sz. rendelete (2007/699-es sz. H. K.) szabályozza azon szerződések adóigazgatóságoknál való beiktatását, amelyeket a román kereskedelmi társaságok külföldi természetes és jogi személyekkel kötöttek. A rendelet a szerződés aláírása utáni 15 napon belül kötelezi ezek adóigazgatóságoknál való beiktatását.

A 2007/106-os sz. sürgősségi kormányrendelet (2007/703-as sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 2003/571-es sz. adótörvényt, amelyet 2008.01.01-től kell alkalmazni.

A 2007/1195-ös sz. kormányhatározat (2007/707-es sz. H. K.) megváltoztatja a 2003/571-es sz. adótörvény alkalmazását érintő 2004/44-es sz. kormányhatározatot.

A 2007/103-as sz. sürgősségi kormányrendelet (2007/689-es sz. H. K.) 2010-ig állóeszközök felértékelésére kötelezi a közintézményeket. 2008.01.01-től legalább 3 évben egyszer újra kell értékelni az állóeszközöket, a hivatalos inflációs ráta alapján. Azokat az állóeszközöket, amelyek csak mennyiségileg vannak nyilvántartva a technikai és operatív nyilvántartásban, kötelezően értéküket illetően is nyilvántartásba kell venni, legkésőbb 2010 végéig. A felértékelést hiteles értékelő szakértő kell végezze.

3.1. Az Egészségügyi Biztosító 2007/617-es sz. rendelete (2007/649-es sz. H. K.) jóváhagyja a biztosítást bizonyító okmányok, a biztosítottnak ki nem fizetett biztosítás esetén, valamint végrehajtás esetén használandó szabályozásokat.

3.2. A gazdasági és pénzügyminiszter 2007/1646-os sz. rendelete (2007/725-ös sz. H. K.) a nyugdíjalapba fölöslegesen befizetett járulékok visszafizetésének szabályozását tartalmazza.

A gazdasági és pénzügyminiszter 2007/1179-es sz. rendelete (2007/640-as sz. H. K.) a luxusadós termékek forgalmának kísérőokmányait írja elő, megváltoztatván a 2007/110-es sz. pénzügyminiszteri rendeletet.

5.1. A 2007/1164-es sz. kormányhatározat (2007/697-es sz. H. K.) a vállalatok fejlesztését és modernizálását szolgáló minimális segélyek folyósítását szabályozó módszertani normákat tartalmazza.

6.1. Az Adótanácsadók Testületének a 2007/1., 2., 3. és 4-es sz. határozatai (2007/647-es sz. H. K.) a versenyvizsga megszervezését, a beiratkozáshoz szükséges okiratokat, a vizsgadíj, a beiratkozási díj, a 2007-es évre szóló tagsági díj és a forgalomra számított változó tagdíjat tartalmazza, amelyet 0,5%-tól 1,5%-ig az évi forgalom értékére kell számítani és befizetni. A Testület 2007/5-ös sz. határozata (2007/700-es sz. H. K.) tartalmazza a Kamara szervezésére és működésére vonatkozó szabályzatot.

6.2. A Könyvvizsgálók és a Mérlegképes Könyvelők Szaktestületének rendelete újrapozíciósítja a Szaktestület szabályozását, amely alapján a felvételi vizsgát szervezik, valamint a tanonckodás szabályozását (2007/653-as sz. H. K.).

A 2007/269-es sz. törvény (2007/678-as sz. H. K.) jóváhagyja a 2007/17-es sz. kormányrendeletet, megváltoztatván és kibővítvén az 1994/65-ös sz. kormányrendeletet a könyvvizsgálók és mérlegképes könyvelők tevékenységeinek megszervezését illetően.

A Pénzügyi Auditorok Kamarájának 2007/98-as sz. határozata (2007/685-ös sz. H. K.) kibővíti a 2006/73-as sz. határozatát, jóváhagyván a pénzügyi auditálások és az ezzel kapcsolatos szolgáltatások minőségének az ellenőrzésére alkalmazott módszertani normákat.

A 2007/1104-es sz. kormányhatározat (2007/651-es sz. H. K.) kötelezi a költségvetési intézményeket, hogy a nettó fizetéseket 2007.12.31-től kezdődően már bankkártyára folyósítsák.

8.1. A 2007/102-es sz. sürgősségi kormányrendelet (2007/689-es sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti az 1991/82-es sz. könyvviteli törvényt, amely alapján a központi közintézményeket arra kötelezik, hogy negyedévente, az évnegyed befejezése után legfeljebb 45 napon belül, és évente, az év befejezése után legfeljebb 60 napon belül a pénzügyi beszámolóikat a gazdasági és pénzügyminisztériumnak leadják.

10.1. A 2007/280-as sz. törvény (2007/729-es sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti az 1992/129-es sz. törvényt, szabályozván az ipari rajzok és modellek védelmét.

RMKT-Hírek

Beszámoló az október 27-i elnökségi gyűlésről

2007. október 27-én az RMKT országos elnökségi gyűlést tartott a Társaság kolozsvári székházában.

Az ülést Colțea Tibor, az RMKT elnöke nyitotta meg, majd Zemba Orsolya ügyvezető igazgató megtartotta beszámolóját az RMKT 2007 júniusa és októbere közötti tevékenységéről.

Sikeresen zajlott az első MKT–RMKT debreceni közös vándorgyűlés, melyen összesen 187 erdélyi közgazdász vett részt. Az elnökségi ülésen javaslat született a második közös vándorgyűlés megrendezésére, immár Erdélyben, Szovátán vagy más helységben.

Az elnökség beszámolt arról, hogy az RMKT és a Bölöni Farkas Sándor Alapítvány szervezésében, az Unitárius Püspökséggel, az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel és az Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetségével közösen, október 12–13-án megemlékeztünk Brassai Sámuel születésének 210., halálának 110., évfordulójáról, illetve az ünnepség keretén belül középiskolás diákok számára megrendezésre került az „Erdélyi gazdasági gondolkodók a XIX–XX. században” című gazdasági vetélkedő, mely igen sikeresnek minősíthető.

Folynak a munkálatok a második félévi tevékenység kiemelkedő eseményére, a december 8-i ünnepségre, mely egy egész napos rendezvénysorozatot foglal magába. A délelőtti folyamán konferenciára kerül sor, mely a *Közgazdász Fórum* megjelenésének 10. évfordulóját ünnepli. Külföldi meghívottak is előadást tartanak: Török Ádám akadémikus, Hámori Balázs tanszékvezető, Szabó Katalin egyetemi tanár, főszerkesztő Budapestről, továbbá hazai médiaszakemberek. Ezt követi az éves küldöttgyűlés megtartása, melyen sor kerül „Az Év Romániai Magyar Közgazdásza” kitüntetés átadására, amely a Kerekes Jenő nevet viselő bronzérem és pénzdíjből fog állni, valamint a *Közgazdász Fórumban* megjelent, 35 év alatti szerző tollából származó legjobb tanulmányért járó 1000 lej értékű pénzdíj átadására. A kitüntetéssel, illetve a díjjal jutalmazandó személyeket a szerkesztőbizottság választja ki.

A gyűlés második részében sor került az RMKT 2008-as tevékenységének bemutatására és a költségvetés jóváhagyására.

***

Gazdasági szakírás

A *Közgazdász Fórum* tízéves évfordulója alkalmából szervezett konferencia programja, Kolozsvár

2007. december 8., szombat, 10 óra

Colțea Tibor, az RMKT elnöke: *Megnyitó köszöntő*

Hámori Balázs, egyetemi tanszékvezető tanár, Budapest: *Gazdaság és erkölcs a közgazdasági elmélet nézőszögéből*

Török Ádám akadémikus, egyetemi tanár, az *Acta Oeconomica* főszerkesztője, Budapest: *Küldetés vagy üzlet? – Egy angol nyelvű magyar szakfolyóirat főszerkesztői tapasztalatai*

Szabó Katalin, egyetemi tanár, a *Közgazdasági Szemle* főszerkesztője, Budapest: *Kapuoőrök vagy katalizátorok? Mit lehet hasznosítani a Közgazdasági Szemle két évtizedes szerkesztői tapasztalataiból?*

Vincze Mária, egyetemi tanár, kari dékánhelyettes: *Oktatás és kutatás a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának magyar tagozatán*

Somai József, az RMKT tiszteletbeli elnöke, a *Közgazdász Fórum* alapító főszerkesztője: *Tízéves a Közgazdász Fórum*

Karácsonyi Zsigmond, MÚRE ügyvezető elnök: *Szakújságíró-sírató – Lépéshátrányban az erdélyi magyar napilapok gazdasági rovatai*

Sebestyén Katalin, az *Erdélyi Gazda* főszerkesztője: *Az Erdélyi Gazda helye és szerepe a gazdasági szakírásban*

Az RMKT ünnepi küldöttgyűlése: Díjkiosztás a *Közgazdász Fórum* ez évben megjelent legjobb tanulmány szerzőjének. **Díjkiosztás az év közgazdászának.**

***

Az év **Romániai Magyar Közgazdásza** cím javaslatának, vagy megpályázásának bejelentési feltételei:

Kötelező kritériumok: Romániában élő romániai magyar közgazdász, igazolhatóan minimum 5 éve RMKT-tag, akinek tagsági díja napra készen ki van fizetve, minimum egy publikált tanulmánya legyen a *Közgazdász Fórum*ban az idei, illetve az elmúlt évben, minimum egy szakmai előadás megtartása az idei, illetve az elmúlt évben.

Értékelhető kritériumok: Hány RMKT-rendezvényen vett részt az idei, illetve az elmúlt évben, publikált tanulmányai, milyen módon járult hozzá az RMKT tevékenységéhez, illetve működéséhez, egyéb tevékenysége a civil vagy gazdasági szférában Társaságunk tagjaként. Kötelező a javaslatok vagy pályázatok a fenti feltételek konkrét, listázott dokumentálása.

A beérkezett javaslatok és a Társaság elnökségi határozata alapján a díjat a következő tagokból álló Kuratórium ítéli oda: id. Debreczeni János (Sepsiszentgyörgy), Horváth Levente (Arad), Simpf Norbert (RIF), Somogyi Gyula (Kolozsvár) és Kelemen Emőke (Marosvásárhely).

Megyei fiókszervezeteinknek a javasolt személy részéről összeállított adatait tartalmazó igénylését és a díjra benyújtott egyéni pályázatokat az RMKT országos elnökségének irodájába várjuk november 15-ig.

Rezumatul revistei

Impulsul pe hotar – caracteristicile economice ale judetului Satu Mare, dezvoltarea promițătoare și posibilele primejdii

LEHEL GYÖRFY – TAMÁS BÁLINT – ATTILA LÓRINCZI

Studiul prezent prelucră datele principale ale Municipiului Satu Mare, imaginea complexă și posibilitățile de dezvoltare ale orașului sunt prezentate cu ajutorul unor indicatori economici, demografice și sociale. Pe lângă prezentarea condițiilor geografice și economice, respectiv ale rezultatelor obținute în raport cu mediile naționale, ne oprim asupra unor factori negative care pot sta în calea dezvoltării pe termen lung, luând astfel în considerație și indicatorile nefavorabile care sunt caracteristice turismului, nivelului de cercetare-dezvoltare și majoritatea indicatorilor demografice. Pe baza acestei analize în cadrul concluziilor formulăm și câteva propuneri.

***

Unitățile turistice și particularitățile acestora în privința contabilității

ISTVÁN PETE – ILDIKÓ RÉKA VOLKÁN

Realitatea arată că turismul a devenit unul dintre cele mai vaste fenomene sociale ale anilor noștri, cu implicații importante asupra economiilor naționale ale multor țări, precum și asupra relațiilor economice internaționale. Acest fapt este determinat și de creșterea timpului liber ca rezultată a nivelului general de dezvoltare economică, socială, culturală, turismul putând deveni o modalitate importantă de folosire a acestuia.

De asemenea se remarcă tot mai mulți factori favorizanți în extinderea practicii turistice cum ar fi de exemplu: dezvoltarea transporturilor permițând deplasarea în scopuri turistice mai ușor și mai puțin costisitor; agresivitățile tehnologice cauzate de societatea modernă sau transformarea turismului într-un punct forte al vieții sociale.

Ca urmare un număr tot mai mare de țări dezvoltate sau mai puțin dezvoltate au descoperit posibilitățile și perspectivele acestei activități conștientizând-o ca pe o resursă suplimentară în echilibrarea schimburilor externe și în crearea unei imagini la nivel mondial.

După parcurgerea literaturii de specialitate, în prezentul articol, dorim să prezentăm caracteristicile esențiale și specifice ale activității unităților turistice, prezentând de asemenea și particularitățile referitoare la contabilitatea acestor unități.

Activitatea inovativă în România

ÉVA ALBERT

În ziua de azi cea mai importantă resursă, din punct de vedere al competitivității este cunoștința. Dezvoltarea economică este asigurată de aplicarea și răspândirea cunoștinței, de inovare. Indiferent de faptul că vorbim despre companii, regiuni, economie națională sau Uniunea Europeană, obiectivul fiecăruia este de a deveni competitiv. În vederea realizării acestuia, Uniunea Europeană dorește ca până în 2010 cheltuielile efectuate pentru cercetare și dezvoltare să atingă 3% din GDP, în așa fel, încât 2% din GDP să fie efectuat de companii, iar 1% din GDP din fonduri naționale.

Obiectivul studiului este prezentarea unei imagini despre activitatea de inovare în România. În primul rând România va fi situată în cadrul Uniunii Europene din acest punct de vedere, după care urmează analiza amănunțită a activității inovatoare din România.

***

Endre Nagy, ca multilateral instruitor de specialitate agricolă

ISTVÁN VERESS — ÉVA T. VERESS

Dr. Endre Nagy (1883-1969) a fost o personalitate călăuzitoare în înființarea și consolidarea învățământului agricol în limba de predare maghiară din Ardeal în mijlocul secolului XX. El mai întâi a absolvit Institutul Agronomic din Cluj și apoi facultatea de drept din Cluj (1923), obținând calitatea de doctor în drept.

Nagy Endre a fost acela, care prin muncă insistentă a reușit să înființeze Școala Unitariană Agricolă din Cristurul Secuiesc (1931), Scolile agricole romano-catolice din Iernut (1931) și Târgu-Secuiesc (1932) și pe urmă Școala Agricolă din Ciumbrud (1935), a căreia a fost și director patru ani școlari. În timpul său, ca director înființator al școlii, în scurt timp școala agricolă din Ciumbrud a devenit cunoscut și bine apreciat în Ardeal, datorită simțului pedagogic deosebit, capacității de organizare și puterii de voință a lui Endre Nagy .

***

Contribuția lui Samuel Brassai la științele economice din secolul XIX

JÓZSEF SOMAI

Savantul Brassai Samuel, care a trăit mai mult în Cluj în de-a lungul secolului XIX, chiar dacă nu a fost economist propriu-zis, totuși avea o serie de lucrări cu caracter economic. Cea mai reprezentativă lucrare a sa de acest fel era Bankismeret (Cunoașterea sistemului bancar) în care prin 356 de pagini tratează mai întâi formele și funcționarea băncilor din perioada sa, iar în partea doua a cărții descrie istoria băncilor din lume de la înființarea primelor bănci (Valenția, Genua, Amsterdam etc.) până la zi, adică până la anul 1842, când a apărut această carte. A mai scris foarte multe articole și studii cu caracter economic apărute în cotidiene. Ca cărturar al epocii reformiste din Ungaria a fost preocupat permanent de problemele actuale ale stării economice din țară. S-a mai angajat la redactarea, editarea și distribuirea unui ziar săptămânal denumit Vasárnap Újság (Ziar de Duminică), care deasemenea a avut un caracter economic puternic apărut în perioada de 1834-1848.

***

Zilele comemorative Brassai

FERENC CSOMAFÁY

Asociația Economiștilor Maghiari din România a organizat, în colaborare cu Biserica Unitariană, cu Asociația Muzeului din Transilvania și Fundația Bölöni Farkas Sándor, diferite manifestări cu ocazia aniversării nașterii de 210 ani, morții de 110 ani a lui Sámuel Brassai.

Cu această ocazie s-a organizat un concurs cu tema Gândirea economică maghiară din Transilvania în secolele XIX-XX pentru elevii de liceu. Au participat 58 elevi din Liceul Teoretic Apáczai, Liceul Samuel Brassai, Liceul Onisifor Ghibu, Liceul Unitarian Zsigmond János, Liceul Catolic Péter Pázmány.

Concurenții au rezolvat probleme complexe: test de verificare a cunoștințelor economice, studiu de caz. Fiecare echipă a elaborat un articol economic folosind 5 termeni economici. A prezentat pe hartă principalele țări, pe care i-a vizitat Balázs Orbán. Trebuia să prezinte ziarul elaborat de Brassai și să modeleze portretul lui Brassai din plastelină.

În general, participanții la concurs au avut o pregătire bună.

Premiul I a obținut echipa de la Liceul Unitarian Zsigmond János, premiul II grupa de la Liceul Unitarian Zsigmond János, premiul III echipa de la Liceul Teoretic János Apáczai Csere.

Juriul format din: József Somai, președinte de onoare al AEMR, Veronka Imecs, reprezentanta revistei Napsugár, Béla Ördög reprezentantul ziarului Szabadság, Orsolya Zemba director executiv al AEMR și Imola Matyasovszki, director executiv al Fundației Sándor Bölöni Farkas.

Juriul a apreciat nivelul cunoștințelor economice ale elevilor, capacitatea de rezolvare a problemelor, creativitatea și originalitatea.

Din interviurile cu elevii rezultă că au fost mulțumiți de modul de organizare a concursului și de posibilitățile oferite.

În cadrul acestei comemorări, Episcopul Unitarian dr. Árpád Szabó a evidențiat că Brassai a fost un om de știință, care ar merita ridicarea unei statui în Cluj-Napoca.

Academicianul Ákos Egyed a evidențiat relația dintre Brassai și Asociația Muzeului, iar academicianul János Péntek a accentuat actualitatea activității a lui Brassai în domeniul lingvisticii. József Somai a remarcat contribuția lui Brassai la dezvoltarea gândirii economice din Transilvania.

Abstracts

The Impulse on Border – the Economical Characteristics of Satu Mare, Promising Development and Possible Danger

LEHEL GYÖRFY – TAMÁS BÁLINT – ATTILA LÓRINCZI

The study works up the datas related to Satu Mare City, and describes the settlement and development directions by the help of economic indicators. Beside the geographical and economical aptitudes, as well as the results showed up, we are touching on the obstacles of the future development and negative factors, and paying attention the relations between the national average values.

Next to outstanding economical datas we took notice the unfavourable rates, which describe the tourism, the level of research and development and the major parts of demographical indicators. On the basis of results we drew conclusions and made some proposals.

***

Touristical Entities's and Their Characteristics Regarding to Accounting Systems

ISTVÁN PETE – ILDIKÓ RÉKA VOLKÁN

Reality shows that tourism has become one of the most far-reaching social phenomena of our days, having important implications both on the national economy of many countries and on international economic relations. This reality is caused by the growth of peoples free time also as a result economic, social, cultural development.

The development of transportation and, tightly related to this, the possibility of travelling less easy and less expensive; the technological agresiveness caused by the modern society; the change of tourism into a key point of social life are also factors that led us to the belief that tourism and touristical activities represents a suplimentary resource within the economy of a country and has also an important role in the equilibrium between external changes and creating a favorable view on global level.

After covering the available literature in this field, we would like to present, through this article, the basic and specific characteristics of touristical entities's activity and also the features of this unit's accounting systems.

The Innovative Activity in Romania

ÉVA ALBERT

In our days the most important resource to insure the competitiveness is the knowledge. The economic development is insured by the application and the spread of the knowledge, by the innovation. Independent from it, that we talk about company, region, national economy or European Union, their aim is to be competitive in our days economy. The European Union set an aim in the interest of his achievement, that the research and development expenditures should be 3% of GDP by 2010. It is necessary to accomplish this in that manner, that 2% of GDP must be financed by and 1% of GDP from state sources.

The aim of the study is to give an idea of Romania's innovational activity. Firstly Romania is placed inside European Union based on the innovational activity, then this activity gets to a detailed analysis inside the country.

***

Endre Nagy – A Many-skilled Teacher of Agricultural Studies

ISTVÁN VERESS – ÉVA T. VERESS

Dr. Endre Nagy (1883-1969) has played a very great part in the establishment and development of agricultural studies in Hungarian for the students of Transylvanian in the middle of the 20th century. He studied at the Agronomical Institute of Cluj, then the Faculty of Law of Cluj followed (1923) and he also completed his PhD in law. By consistent work he managed to establish the Unitarian School of Agricultural Studies of Cristurul Secuiesc (1931), the Roman-Catholic School of Agricultural Studies of Iernut (1931) and of Târgu Secuiesc (1932) and finally the School of Agricultural Studies of Ciumbrud (1935) where he also became the first principal of the school holding this function for the first four school years. In his time as a principal the School of Agricultural Studies of Ciumbrud became a prestigious and appreciated institution of education due to his outstanding pedagogical and organizing abilities and his uncommon willpower.

***

Sámuel Brassai's Contribution to the Development of Economic Sciences in the 19th Century

JÓZSEF SOMAI

Hungarian scientist Sámuel Brassai lived in Cluj-Napoca during the 19th century. He was not a specialist in economy, however he published several works on economical issues the most important of them being *Bankismeret* (The Banking System), a work of 356 pages which discusses first the forms and functioning of the banks of his time while in the second part it describes the world history of banking from the first banks established in Valencia, Genoa and Amsterdam until the year when his work was published. i.e. 1842. He also wrote many economy related articles and studies published in various newspapers. Being one of the learned men of the Reform period in Hungary he was constantly preoccupied with that country's economical state at the time. In the period 1834–1848 he also edited, published and distributed a weekly paper called *Vasárnapi Újság* (Sunday News) which was also dealing with economical issues.

***

Brassai Anniversary Days

FERENC CSOMAFÁY

The Society of Hungarian Economists of Romania associated with the Unitarian Church, the Transylvanian Museum Society and the Sándor Bölöni Farkas Association organized a series of events on the anniversary of 210 years from the birth and 110 years from the departure of Samuel Brassai.

On this occasion a competition having as a topic the Economical Thinking among the Hungarians of Transylvania in the 19th and 20th centuries was organized for high school students. 58 high school students participated from Apáczai Csere János High School, Sámuel Brassai High School, Onisifor Ghibu High School, Zsigmond János Unitarian High School and Péter Pázmány Catholic High School.

The students participating to the competition had complex tasks to perform: they had to solve a test dealing with the economical terms acquired at school, to present a case study, then – working in teams – they had to write an article using 5 given economic terms, to point out on a map the most important countries Balázs Orbán visited, to present the paper edited by Sámuel Brassai and to make up his portrait out of plasticine.

All the students participating to the competition presented very good skills.

The first and second prize was won by teams from Zsigmond János Unitarian High School and the third prize went to a team representing Csere János Apáczai High School.

Members of the jury were: József Somai, honorary president of the Society of Hungarian Economists of Romania, Veronka Imecs, the representative of Napsugár children's paper, Béla Ördög, the representative of Szabadság newspaper, Orsolya Zemba, president of the Society of Hungarian Economists of Romania and Imola Matyasovszki, president of Farkas Sándor Bölöni Association.

The jury evaluated the level of economic knowledge of the participants, their problem solving ability, their creativity and originality.

Interviews with the participants show that they appreciated the organization of and possibilities offered by the competition.

Another part of the anniversary event was dedicated to commemorate the person and work of Sámuel Brassai. On this occasion Unitarian Bishop dr. Árpád Szabó draw the attention of the public on the fact that Sámuel Brassai was a famous man of science and he ought to have a statue erected in the town of Cluj.

Academician Ákos Egyed highlighted the relationship Sámuel Brassai had with the Transylvanian Museum Society, while academician János Péntek discussed his linguistic activity. József Somai appreciated Sámuel Brassai's contribution to the development of economical thinking in Transylvania.

Cuprins

LEHEL GYÖRFY – TAMÁS BÁLINT – ATTILA LŐRINCZI

Impulsul pe hotar – caracteristicile economice ale județului Satu Mare, dezvoltarea promițătoare și posibilele primejdii 3

ISTVÁN PETE – ILDIKÓ RÉKA VOLKÁN

Unitățile turistice și particularitățile acestora în privința contabilității 15

ÉVA ALBERT

Activitatea inovativă în România 29

ISTVÁN VERESS – ÉVA T. VERESS

Endre Nagy, ca multilateral instruitor de specialitate agricolă 45

JÓZSEF SOMAI

Contribuția lui Samuel Brassai la științele economice din secolul XIX 61

FERENC CSOMAFÁY

Zilele comemorative Brassai 67

CSABA PÁSZTOR

Noutăți în legislația economică și financiară 73

Comunicări 77

Rezumatul revistei în limba română și engleză 81

Contents

LEHEL GYÖRFY – TAMÁS BÁLINT – ATTILA LŐRINCZI	
The Impulse on Border – the Economical Characteristics of Satu Mare, Promising Development and Possible Danger	3
ISTVÁN PETE – ILDIKÓ RÉKA VOLKÁN	
Touristical Entities's and Their Characteristics Regarding to Accounting Systems	15
ÉVA ALBERT	
The Innovative Sctivity in Romania	29
ISTVÁN VERESS – ÉVA T. VERESS	
Endre Nagy – A Many-skilled Teacher of Agricultural Studies	45
JÓZSEF SOMAI	
Sámuel Brassai's Contribution to the Development of Economic Sciences in the 19 th Century	61
FERENC CSOMAFÁY	
Brassai Anniversary Days	67
CSABA PÁSZTOR	
Novelties of The Field of Economical and Financial Law	73
News	77
Abstracts in Romanian and English	81

Számunk szerzői

Albert Éva

mesteris hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar, Számviteli tanszék

Bálint Tamás

egyetemi hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar

Csomafáy Ferenc

nyugalmazott újságíró, Kolozsvár

Györfy Lehel

tanársegéd, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar

Lőrinczi Attila

egyetemi hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar

Pete István

adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodástudományi Kar

Somai József

tiszteletbeli elnök, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, a *Közgazdász Fórum* felelős szerkesztője, Kolozsvár

Veress István

nyugalmazott egyetemi tanár, Kolozsvár

T. Veress Éva

egyetemi tanár, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Volkán Ildikó Réka

doktorandusz, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar, Számviteli tanszék

---